

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА

**ПРОБЛЕМИ
НА
СПЕЦИАЛНИТЕ
БИБЛИОТЕКИ**

Тематичен сборник

София • 1992

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

SPECIAL LIBRARY PROBLEMS
Subject collection

Редакционна колегия:
Динчо Кръстев
Даниела Атанасова

Editorial board:
D.Krustev, D.Atanasova
Sofia 1992

ISBN 954-430-172-0

© Централна библиотека на БАН
1992
с/о Jusautor, Sofia

01/02(05)

СЪДЪРЖАНИЕ

Динчо КРЪСТЕВ - Първоначални етапи на изграждане на автоматизирана библиотечно-информационна система в БАН	5
Даниела АТАНАСОВА - Организационна и технологична структура на Централна библиотека на БАН, съобразена с програмния продукт БИБЛИО-ДАКОМС	35
Кристина ВЪРБАНОВА-ДЕНЧЕВА - Автоматизиране на библиотечно-информационни процеси в ЦБ - БАН с използване на системи за управление на бази от данни	55
Цветана СТАЙКОВА, Никола КАЗАНСКИ - Приносът на Българската академия на науките в развитието на българската библиография	65
Мария АРГИРОВА-ГЕРАСИМОВА - Профил за комплектуване на единния библиотечен фонд на Българската академия на науките	83
Цветана СТАЙКОВА - А.С.Пушкин в българската библиография	104
Мария АРГИРОВА-ГЕРАСИМОВА, Йорданка БЕЗЛОВА - Сътрудничеството на швейцарските научни библиотеки с българските академични библиотеки	124
Никола КАЗАНСКИ - Проблеми на общата класификация на науките в България	131
Динчо КРЪСТЕВ - Информатика и библиотечно дело	138

ПЪРВОНАЧАЛНИ ЕТАПИ НА ИЗГРАЖДАНЕ НА АВТОМАТИЗИРАНА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА В БАН

Динчо Кръстев

Последните години поставиха остро въпроса за повишаване равнището на библиотечно-информационното обслужване в БАН. Много са причините, които свидетелстват, че трябва решително да се пристъпи към изграждането на единна автоматизирана библиотечно-информационна система (АБИС). Ето някои от тях:

- функционална невъзможност да се отговори адекватно на библиотечно-информационните потребности на читателите; рязко съкращаване на получаваните първоизточници, а оттук и необходимостта от бързо и ефективно търсене на недостигащата информация, повишаване ролята на предварителното библиографско търсене и невъзможност то да бъде задоволено с класическите технологии и пр.;

- Необходимостта от по-тясно и оперативно сътрудничество на национално и международно равнище (днес то е практически невъзможно без една мощна АБИС);

- Нуждата от нови, по-ефективни форми на библиотечно-информационно сътрудничество. В редица области на фундаменталните науки появата и развитието на новите идеи са толкова динамични, че липсата на своевременна информация води до изолация на научните кадри у нас от предния фронт на науката. В крайна сметка се поставя под съмнение изпълнението на редица задачи, стоящи пред българската наука.

Натрупаният богат опит по света показва, че една модерна автоматизирана библиотечно-информационна мрежа на БАН би спомогнала много за решаването на някои от тези проблеми. Това налага в научната и внедрителската политика на Академията да се предвиди в близко бъдеще изграждането на единна библиотечно-информационна система. За тази цел е необходимо предварително да бъде изработена концепция за проектирането, въвеждането в експлоатация и функционирането на библиотечно-информационно звено, което адекватно да посреща настоящите и бъдещите нужди на БАН от този тип дейности.

Световният опит от експлоатацията на първите АБИС учи, че автоматизацията на традиционните библиотечни технологии е неефективна. Нужно е изменение на съществуващите библиотечни процеси, разработка на нови технологии, осмисляне на библиотеката в глобалните информационни процеси - нужно е проектиране. Практиката показва, че трудностите по внедряването на автоматизацията са големи. Необходими са значителни капиталовложения (нетипични за библиотеките до този момент), голяма подкрепа и разбиране от обществото и редица ръководни инстанции.

Въпреки големите трудности от самото начало с въвеждането на първите АБИС бяха направени редица разработки, които се оказаха фундаментални: системи за формализирано библиографско представяне (формата MARK и неговите разновидности), унифицирана форма за библиографско описание (ISBD), както и ISSN, ISBN и пр. Постепенно бе натрупан опит по централизирана обработка на информационните първоизточници и други форми на кооперирана библиотечна дейност. Този първи етап даде тласък и към по-задълбочено теоретично изучаване на самите библиотечни процеси. Едновременно с това на преден план излизат редица теоретични и методологични въпроси на проектирането на АБИС.

Днес основният подход при проектирането на информационните процеси (на библиотечно-информационните процеси в част-

ност) е системният. Преди да преминем към неговото описание, се налага да направим някои уточнения, отнасящи се до основните понятия, които се използват в него: система, информационна система, системна разработка.

В широк смисъл понятието система включва съвкупност от хора, апарати, процедури, създадени за постигане на определена цел. Това определение е твърде широко и може да бъде използвано за характеризирането на всякакви системи - от системи за поддържане на дома до сложни космически системи.

Информационната система е специален тип и може да бъде определена като система, в която съществуват информационни изходи било във вид на печатни листинги, било в други машинночитаемы форми. От гледна точка на своята структура информационните системи включват обикновено следните елементи: хора, апаратни приспособления, процедури; цели, комуникационни средства, бази от данни, входове, изходи, гранични параметри и контрол на управленческите механизми.

Информационната система не възниква от само себе си. Тя обикновено трябва да бъде построена по целесъобразен начин. Един от разпространените и ефективни методи, които се използват днес, е методът на системната разработка (system development).

Системната разработка представлява серия от структурирани фази, чрез които работната група, включваща специалисти от различни дисциплини, създава и внедрява определена система¹.

Фазовата структура на системната разработка има големи преимущества. Едно от съществените преимущества се състои в това, че хората от различни дисциплини могат да бъдат включени в разработката само в тези фази, в които техните знания са необходими. В началото на всяка фаза съставът на проектната група може да се мени съобразно нейните специфични

¹ Като правило проектантската група включва специалисти по компютри, поведенчески науки, изследване на операциите, статистики и пр.

изисквания. Фазовият характер на системното проектиране позволява също така систематична оценка и контрол върху извършваната работа. Системната разработка често се базира върху т.нар. "проектировъчен подход". Специфична особеност на този подход е неговият дискретен процесуален характер, т.е. в случая системното проектиране представлява процес, който има свое начало и край². Началото му се маркира от дефинирането на проблема или на желанието за промяна (подобрене). Краят от своя страна се маркира с началото на самостоятелното функциониране на нова информационна система.

Проектировъчният подход към системната разработка има за своя историческа предпоставка класическата техника за научно решаване на проблемите. Тази техника обикновено включва 5 стадия:

1. Дефиниране на проблема;
2. Анализ на проблема;
3. Избор на алтернативни решения;
4. Тестиране на избраното решение;
5. Внедряване.

Тази техника обаче се оказва неподходяща за проектиране на АИС поради интердисциплинарния характер. Нещо повече, опитът показва, че фазовият характер на системното проектиране не е така дискретен както техниката за научно решаване на проблеми. В действителност системната разработка включва много дейности с цикличен или итеративен характер. Така например много често има между предварителната и детайлната фаза на проектиране. Едновременно с това обаче, различията съществуват. Те засягат дълбочината, с която се осъществяват различните дейности, и разходите, свързани с тях.

Поради цикличния или итеративен характер на системния проект понятието фаза следва да бъде уточнено. То предполага частични прекривания между отделните последователни фази. Системното проектиране се състои от множество серии от стъпки, където всяко решение е във функционална връзка с предиш-

² В някои други подходи системната разработка има характер на непрекъснат или възобновяващ се процес.

ните, а едновременно с това зависи и от тези, които предстоят да бъдат направени.

По-долу ще разгледаме основните особености на проектирането на информационни системи на всяка една от посочените фази, като обстойно ще се спрем върху дефиниционната фаза и фазата на предварителното проектиране. Този подход отразява работната ситуация на групата по автоматизация на библиотечно-информационните процеси в БАН. Два аспекта на тази ситуация са от особено значение. От една страна, активно се търси адекватен подход за проектирането на АБИС на БАН, а от друга - правят се първоначални опити за дефиниране на проблемите и предварителни или подготвителни опити за проектиране на нова АБИС³.

Ще започнем анализа на системното проектиране на АБИС с общо описание на основните негови фази. Основанията за отделянето на различните фази са следните:

1. Разбиването на проекта на фази отразява наличието на специфични точки в процеса на проектиране, в които характерът на работата се променя. Обикновено тези изменения включват промени в типа активност и съответните необходими навици.

2. Фазовият характер на проекта отразява и периодичния характер на контактите на проектантската група с ръководството на организацията поръчител.

3. При преход от една фаза към друга ръководството на организацията, в която се извършва системната разработка, трябва да оцени и одобри извършената в предхождащата фаза работа и да предложи ресурси, необходими за следващата фаза на проектиране.

Първата фаза на проектирането най-често получава условното название "формиране на целите". Тя включва определяне на изискванията, произтичащи от определен проблем, който

³ Съществуващата отпреди повече от 10 години АБИС "БИБЛИО" страда от редица софтуерни недостатъци, най-важният от които е, че се поддържа в пакетен режим на стара ЕИМ (вече демонтирана).

трябва да бъде решен. Инициатор на тази фаза е обикновено потребителят или организацията, чрез която се удовлетворяват определени социални нужди. През тази фаза е нужно да се прецени предполагаемата ефективност от новата система, а също така евентуалните вложения, необходими за нейното разработване. Фазата завършва с доклад пред ръководството на организацията поръчител.

Втората фаза включва определяне на целите, т.е. на желаните резултати от проектираната система, а също определяне на информацията и усилията, необходими за осъществяването им. Последователността на отделните подетапи, включени в тази фаза, е обикновено следната: работата започва с определяне на изходите, които са открити към потребителите. След това се идентифицират входовете и файловата информация, която преминава от входа към изхода, т.е. дефинират се предварително функциите "вход-изход", без те да бъдат подробно структурирани. Необходимо е също така да се идентифицират процесите и решенията, които ще се използват за реализация на системата. Въпросите, свързани с това, как системата да действа, тук още не бива да се поставят. Тези проблеми, които имат тясно технически характер, са обект на разглеждане в третата и четвъртата фаза на проектирането.

Третата фаза може да бъде назована фаза на предварителния проект. Той се базира на идентификацията, анализа и избора на по-важните възможности за разработване и внедряване на системата, както тя е дефинирана във втората фаза. През тази фаза се извършва и функционалният анализ, т.е. идентифицират се и се проектират дейностите, необходими за функционирането на системата. Тук следва да се определят и изискванията към дейностите на хората, от една страна, и на машините, от друга. Фазата на предварителното проектиране изисква също да се определи осъществимостта на проекта от три гледни точки: 1. Операционна; 2. Технологична; 3. Икономическа. Оценката на осъществимост на проекта е сложна зада-

ча, която се основава върху моделиране и анализ, включени задължително в тази фаза. На основата на тези предварителни оценки се представя доклад пред ръководството.

Четвъртата фаза е детайлизирането на проекта. Тя предполага конкретизиране на резултатите от предварителното проектиране. Специфицират се индивидуалните задачи и операции, необходими за внедряването. От една страна, функционирането на машините се описва детайлно, така че индивидуалните подпрограми да бъдат специфицирани, представени като диаграми, кодирани, тествани и оценени. От друга страна, задачите на хората също се определят в детайли, като специално внимание се обръща и на изискванията, които системата предявява към интерфейса "човек - машина". Особено важно за този етап е конкретизирането и прецизирането на системната документация. Всички стандарти, ръководства, материали по специална подготовка на кадрите трябва да бъдат завършени на този етап. Фазата завършва с подготовката на завършен проект на цялостната информационна система, която включва и всички изисквания по справяне с възможни кризисни ситуации, възможности за внасяне на корекции, рестартиране и пр.

Петата фаза е фаза на апробирането. Тази фаза изисква синхронизация на отделните елементи на системата, тяхното оформяне в подсистеми и свързването им, след което изпробването на цялата система става възможно. Изпробването трябва да бъде осъществено не само в режим на нормално функциониране на системата, но и при кризисни ситуации, при затруднено функциониране. Последното е особено важно, тъй като то се основава на предвиждане на множество възможни усложнения при внедряване и функциониране на системата. Специално ще подчертаем, че крайните продукти от фазата на дефиниране тук се използват като критерии за оценка. Тази фаза завършва с предложение към ръководството на организацията за внедряване на новата система.

Шестата фаза може да бъде условно наречена преходна или трансформационна фаза. Нейното начало се маркира от влизането на новата система в действие, а нейният край - от прекратяване на работата на старата система. Предполага се, че хората са получили нови назначения с придобитата нова квалификация, а машинните приспособления са модифицирани или изцяло заменени с нови. В случая, когато информационната система се създава за първи път, тази фаза има по-скоро характер на внедряване. Специално ще отбележим, че преходната фаза се планира в детайли, което по същество започва още при четвъртата фаза, тази на детайлното проектиране. В нея обикновено се задава и един от двата възможни начина за преход:

1. Едномоментен, който предполага определен ден, когато старата система преставя да съществува, а новата започва да действа;

2. Етапен, който се характеризира с последователно включване на различни звена от организацията в новата система.

Накрая седмата фаза е тази на функционирането. Тя има по-особен статус. От една страна, не е непосредствено включена в системната разработка, но, от друга, тя е съществен момент от живота на проектираната и внедрена система. Тя започва тогава, когато потребителите са приели новата система, и завършва с приемането, модифицирането или ликвидирането ѝ. Тази фаза възниква във връзка с единния характер на системата и средата, в която тя функционира. Така например измененията в машинните приспособления или софтуера, новата политика на ръководството и т.н. могат да бъдат предвидени само частично като възможни тенденции. Системата е толкова пожизнеспособна, колкото по-добре са отчетени при проектирането възможните изменения на средата, а също така и на системата, която включва като свой динамичен елемент хората.

Описанието на съдържанието на седемте различни фази на проектирането има общ характер. Всяка една фаза може да бъде

представена като мрежа от различни по своя характер дейности, които трябва да бъдат извършени от проектантската група. Описанието на тези дейности има примерен, а не задължителен характер. Тяжното относително отделяне не следва обаче и да се подценява, тъй като в този подход е отразен многогодишен опит по проектирането на информационни системи.

Преди да разгледаме конкретно съдържанието на посочените по-горе първи фази на системното проектиране на АБИС, ще се спрем на някои общи принципи. Всяка една информационна система се характеризира с множество от параметри: като предметен обхват, способности на индексване, формати и т.н. При проектирането на ИС (информационни системи) се срещат два типа параметри:

- а) тези, които са извън контрола на проектанта, т.нар. "фиксиранни параметри";
- б) тези, които проектантът има възможност да контролира, ще наричаме променливи параметри.

Последните са параметрите, по отношение на които по време на проектирането могат да бъдат взети съответни "активни" решения. Възможните значения на променливите параметри се наричат обикновено "варианти".

За съжаление обикновено няма единомислие по въпроса, кои параметри да бъдат взети като основни характеристики на ИС. От друга страна, възможното множество от варианти също може да не е добре анализирано за всеки един параметър поотделно и в съвкупност. Поради тези причини често е трудно да се твърди, че даден модел е най-добър, но всеки два модела могат да бъдат сравнени по редица емпирични признаци. При системното проектиране следва да се придържахме към няколко основни принципа:

- 1) идентификация на всички фиксирани параметри на системата, която трябва да се проектира;
- 2) идентификация на всички променливи параметри;

3) стремеж към максимално точно определяне на множествата от възможните значения на променливите параметри, т.е. на вариантите;

4) определяне на факторите, които могат да бъдат повлияни от избора на даден вариант на даден променлив параметър;

5) анализ на променливите параметри и факторите, влияещи на техния избор, с цел подреждането в логическа редица на стъпките и решенията, които трябва да бъдат взети при системното проектиране на ИС.

Как по-конкретно следва да разбираме тази група от правила? Например т.нар. "фиксиращи параметри" са предопределени дадености, т.е. те са извън възможностите на проектанта да ги изменя. Те могат да имат общ характер - например определен кръг от условия, наложени от висшестояща инстанция, или наличието на определена техника, която задължително трябва да се използва и т.н. Очевидно в абстрактния идеален случай фиксиращи параметри практически няма.

Идентифицирането на променливите параметри от своя страна зависи преди всичко от три фактора:

1) вече натрупан опит, отразен в специалната литература;

2) личният опит на проектанта, неговата интуиция и знания;

3) логическият анализ на конкретната система.

Ще отбележим, че особено при определянето на съответните променливи параметри не бива да се стига до прекалено детайлизиране, т.е. необходимо е въвеждането на някаква "граница на конкретизацията". Тук възникват затруднения, тъй като липсват адекватни критерии за разграничаване на "съществените" от "по-малко съществените" параметри. Обикновено решаващ фактор се оказват опитът и професионалната интуиция на проектанта. Без да се впускаме в подробности ще отбележим, че в логическата подредба на решенията, които трябва да бъдат взети от проектантската група, се забелязва

една устойчива тенденция. Първо се конкретизират вариантите на най-слабо поддаващите се на контрол параметри и се върви постепенно към тези, които са под контрол на проектанта. Тук възниква въпросът за по-стриктната дефиниция на понятието "контролируем параметър". В случая базата, на която можем да стъпим е отново смес от теория и емпирика.

Да се върнем сега към схемата, предложена по-горе, и да се опитаме да разгледаме първата и втората фаза по-подробно, като ги приложим към проектирането на АБИС на БАН. Ще отбележим, че в БАН освен Централна библиотека съществува и Център за научна информация. До голяма степен базата на тези две звена е една, технологично те се допълват. От гледна точка на библиотечно-информационната политика на БАН техните задачи и цели би трябвало да бъдат единни. Изхождайки от тези дадености, ще разгледаме някои проблеми на проектирането на АБИС на БАН. Ще започнем с фазата на формиране на целите.

I. ФОРМИРАНЕ НА ЦЕЛИТЕ

Тази фаза, както видяхме вече, е първата, в която започват същинският анализ и проектирането на една АБИС. В нея трябва да бъдат очертани първоначалната форма, размерите и характерът на системата. Отделните подетапи, през които трябва да мине проектантската група, са описани по-долу.

Няколко думи за всеки един подетап на тази фаза:

I.1. Заявка за начало на проектирането. Това евентуално може да бъде първо изложение на проблемите на библиотечно-информационното обслужване пред висшестоящото ръководство. В него следва да се изложат следните моменти:

а) обективната необходимост от АБИС, предпоставки за нея;

б) задачи, които трябва да реши АБИС;

в) евентуални недостатъци или отрицателни последици.

Тази първа стъпка (I.1) по същество е направена в ЦБ на БАН. Ръководството и е наясно с необходимостта от проектирането и въвеждането на АБИС.

I.2. Етап на проучване. Съставяне на план за проучване. В този план трябва да се акцентира върху следните моменти:

а) цели на проучването и неговия характер. Оценка на извършената дейност - избор на критерий за измерване на тези резултати;

б) срокове за проучване - начало и край;

в) какви средства (материални и финансови) и кадри ще са нужни за провеждането на този анализ.

I.3. Читатели, информационни потребители (абонати) и техните потребности. Този анализ има за цел преди всичко:

а) идентификация на различните типове "абонати" на библиотечно-информационното звено и начина, по който те трябва да бъдат обслужени;

б) определяне и прогнозиране на настоящата и бъдещата дейност на абонатите - евентуалните граници на бъдещата библиотечно-информационна дейност;

в) идентификация на настоящите и бъдещите връзки между абонатите;

г) определяне на относителните граници на библиотечно-информационната дейност съобразно всеки тип потребител.

I.4. В резултат на извършения в предишния етап анализ възникват редица съображения и подзадачи, които трябва да бъдат отчетени и решени. Например ще се натрупат данни за териториалното разположение на всички звена на библиотечната мрежа на БАН (настоящи и бъдещи), а това е базата за проектиране на комуникационните връзки. (По-голямата част от научната база на БАН е групирана в района на "4-ти км" и "8-ми км").

I.5. Терминологична яснота. Успоредно с предишните два етапа възниква веднага и нуждата от терминологична яснота. Следва да се уеднакви разбирането на работния екип проек-

танти по възловите понятия. Решаването на този въпрос е съществен момент при комуникацията между проектантите и непосредствените поръчители на ИС - библиотечните работници. Като продукт на този етап може да бъде съставен кратък терминологичен речник.

I.6. Определяне на целите на системата. На този етап проучените вече библиотечно-информационни нужди на потребителите трябва да бъдат формулирани терминологично като конкретни задачи, които следва да бъдат решени от системата. Необходимо е да бъдат достатъчно добре детайлизирани, за да бъдат по-нататък максимално облекчени изборът или разработката на софтуера. Оттук ще последва изводът, какво собствено трябва да върши системата. Коректно формулираните системни задачи притежават в дадения случай следните характеристики:

а) еднозначно и разбрано да определят крайните цели на системата;

б) да бъдат детайлизирани до ниво, позволяващо измерването на възможностите на системата;

в) да бъдат навързани в строга и пестелива логическа редица.

В крайна сметка целите на системата следва да бъдат специфицирани от гледна точка на следните няколко параметъра:

- изходи, т.е. информация от какво естество, в какъв вид и каква честота следва да дава системата;

- работни режими, поне за сфери, които са под влияние на повече фиксирани параметри;

- квалификация на персонала, тип специалисти, които са нужни за поддържането на системата;

- операционни разходи;

- количествена и качествена характеристика на фондовете на библиотеката;

- териториална локализация на технологическите операции;

- вътрешносистемни комуникации, възможни външни връзки;
- съхранение и безопасност на базите с данни;
- дублиращи системи или алтернативни работни режими.

Съвсем естествено параметрите на системата не могат да се опишат изчерпателно на този етап. Този процес ще продължи и в следващите фази на системното проектиране. Самото диференциране на параметрите и ясната постановка на целите и задачите в този момент са много съществени за следващите стъпки.

1.7. Спецификация на първоначалните работни характеристики на системата. Основната цел на този подетап е установяването на количествени характеристики, с които да се измерва ефективността на бъдещата АБИС. Спецификациите трябва да съдържат следните показатели:

- а) ако съществува вече някаква стара система, какви са издръжките по нея и какви усилия ще изисква превръщането ѝ в нова АБИС;
- б) оперативност, т.е. времето за протичане на различните технологически цикли;
- в) акуратност, изразена по-скоро чрез честотата на по-значителните грешки, отколкото в термините на изходи, входи и т.н.;
- г) достъпност на глобалната система;
- д) пластичност на системата, т.е. различните типове екстремални ситуации, с които тя може да се справи;
- е) степен на защитеност;
- ж) капацитет на системата, изразен чрез средно ниво на натовареност и пикови операционни моменти;
- з) ефективност;
- и) качествена характеристика, в смисъл на интелигентен интерфейс, толерантност и пр.;
- к) как се приема системата от обслужващия персонал, ръководните кадри, потребителите.

1.8. Определяне на ресурсните параметри. Много е важно да се определят по възможност по-рано фиксираните параметри на системата и проектантът да установи с каква свобода разполага. Това преди всичко засяга материално-техническата база - от хардуера и помещенията до комуникационните връзки, съществуващия софтуер и, разбира се, персонала и паричните средства. За съжаление е трудно да се правят някакви по-далечни прогнози, затова ще стъпим в този етап върху един умерено оптимистичен вариант. Трябва да се има предвид, че той е една идеализация и действителността може да внесе корективи в една или в друга посока. Особено внимателен анализ е нужен, когато на базата на вече съществуващата система се изгражда нова. Предпоставките и анализът, проведен при въвеждането на старата система, могат в случая опасно да подведат проектантите. Организационните структури и традициите се изменят много трудно. Понякога те могат да са силен ограничител, да играят ролята на "фиксиран параметър". От друга страна, проектантът трябва да има ясна представа за мястото на библиотеката в локалната и националната информационна структура. На базата на тези прогнози би трябвало да се разчита и на определени кредити.

От самото начало на анализа и проектирането следва да се обърне внимание на въпроса за количеството и квалификацията на персонала, който ще обслужва системата. Това е един деликатен, труден за оценка момент. По възможност по-точно следва да се прецени в какви срокове и как да протече организационното реструктуриране (евентуално наложено от АБИС) и придобиване на съответната квалификация от наличните кадри.

На практика едни от сложните за преценка възли са изискванията на системните интерфейси, т.е. въпросите за взаимната съвместимост. Следва да бъдат направени по възможност най-точни предположения за границите на всяка една подсистема. Така ще се преценят възможностите и начините за кому-

никация с други аналогични информационни системи. Исторически погледнато, в този пункт се крият причините за провала на редица по-раншни разработки, направени главно в чужбина.

Този етап трябва да съдържа следните гранични ресурсни оценки:

а) максимумът, който може да бъде постигнат при оптимални усилия и възможности;

б) вероятният минимум при най-лошо стечение на обстоятелствата;

в) степента на достоверност на оценките за възможните равнища, т.е. на изходните предположения и презумпции на системата;

г) как ресурсите, фиксираните параметри могат да бъдат модифицирани.

I.9. Определяне параметрите на междуресурсните връзки. Ресурсите и фиксираните параметри трябва да бъдат анализирани съвместно, понеже са взаимозависими. Трябва да се покаже кои ресурси и в каква последователност най-оптимално ще обезпечат операционните спецификации, за да бъде системата най-ефективна. Например липсата на определен тип входна информация може да доведе до необходимост от допълнителна квалификация на обслужващия персонал. Връзките между ресурсите и фиксираните параметри на системата е най-добре да бъдат изразени чрез една схема.

I.10. Оценка на ресурсните параметри. Тази оценка е нужна, за да се определи дали ресурсите трябва да се изменят, изолират, или ликвидират. Например структурата на една библиотека или на организацията, към която се числи тя, може да затруднява ефективната работа на една АБИС.

Идентификацията на ресурсните параметри, техните възможни значения и взаимни връзки ще позволят да се прецени възможното отражение на тези параметри върху цялостното усилие по разгръщането на АБИС. Като сравняваме началните изисквания и цели на системата с ресурсите и фиксираните пара-

метри, ще можем да определим критичните, чувствителните точки на бъдещата система, където тя трябва да бъде усъвършенствана в перспектива.

I.11. Установяване на работната среда (първоначален възглед). Тази среда може да съдейства или да пречатства работата на системата. В понятието "работна среда" се включват: основни насоки, принципи на работата, регулиращи и финансови тенденции, промяна на потребностите от страна на библиотечните абонати, потребители и т.н. Всяко едно съществено изменение в работната среда може да доведе до изменение в проектната структура на системата. Високото равнище на проектанта, теоретик и практик, личи и от това, доколко ИС е пластична по отношение на такъв тип сътресения.

I.12. Идентификация на крайните изходи. Очевидно този тип параметри са най-пряко свързани с нуждите на потребителя. Освен техните потребности трябва да бъдат проучени и изискванията по отношение на управленческите подсистеми.

I.13. Идентификация на входовете. Този тип параметри се определят от структурата на крайните изходи, тъй като определяща е максимата: "входните информационни потоци определят изходните". Тези два типа параметри се описват в термини като: специфична символика, информационен обем, съдържание на информацията, честота, качество, формати, стандарти и пр.

I.14. Идентификация на функциите. Дефинирането на функциите на системата е предмет на анализ на разликите между входовете и изходите. То се извършва на този етап преди всичко на абстрактно, логическо равнище. В най-широк смисъл налице са 6 функции, които информационната система реализира: 1) да приема; 2) да предава; 3) да записва; 4) да съхранява; 5) да обработва, и 6) да предоставя информация. Всяка една от тези функции може да бъде разбита на подфункции съобразно спецификата на библиотечната дейност. Специално ще подчертаем, че в рамките на тази фаза функциите не трябва да бъдат определени с компютърни термини. Нещо повече, опреде-

лянето на функциите не е еднократен процес, а е по-скоро пример за цикличен, итеративен процес в системното проектиране.

I.15. Селектиране на възможни системни конфигурации. Този подетап цели да подреди идентифицираните вече главни функции в логически конфигурации така, че да се реализират набелязаните изходи и цели на системата. Дори когато не всички функции са очевидни, количеството конфигурации трябва да бъде предположено. За да бъде избрана най-оптималната конфигурация впоследствие, всяка възможна конфигурация е необходимо да бъде преценена от гледна точка на техническите изисквания и оперативност. Диаграмите, илюстриращи възможните конфигурации, са особено нужни. Системните конфигурации на този етап трябва да бъдат описани, без да се визира някакъв конкретен тип хардуер. Действителният избор на хардуера е далеч по-късен етап.

I.16. Преглед на технологичното състояние. От една страна, проектирането не трябва да предвижда процедури, които да надхвърлят възможностите на съвременната технология. От друга страна, то трябва да отчита възможните технически постижения в близко бъдеще, за да предвиди и развитието на проектираната система. Поради тази причина проектантите правят кратък преглед на съвременното технологично състояние на всички сфери, които могат да имат отношение към ИС. Особено внимание се обръща на прегледа на съвременното състояние на компютърните хардуерни и софтуерни възможности, като се визират не толкова специфичните възможности на даден тип машини или софтуерен пакет, а на общите свойства на компютрите, езиците и програмното обезпечаване. В тясна връзка с това е и прегледът на периферния хардуер, включващ печатащи устройства, модеми, терминали и т.н. На този подетап трябва да се направи възможно най-подробен анализ на действащите информационни системи, аналогични на проектираната.

I.17. Съпоставяне на възможните логически конфигурации с потребителските нужди. Тук е необходимо да се оцени оптималността на всяка логическа конфигурация от гледна точка на потребителя. Ако конфигурацията се прецени като недостатъчно оптимална, целият анализ се извършва отново.

I.18. Подготовка и планиране на човешката подсистема. Без внимателния своевременен анализ на човешката подсистема цялата система може да се провали. Проект, който не включва анализ на човешките ресурси, не може да бъде смятан за системен. Всяка АБИС е сложна система, в която възникват не само технологични, но и икономически, политически, социални, психологически и дори морални проблеми. Най-важният психологически проблем е свързан с необходимостта от организиране на хората. Проектирането на човешката подсистема трябва да обезпечи оптимална интеграция между човека и машината, да отчете изискванията за необходимата квалификация на хората с прилагане на принципите на инженерната психология. Човешката подсистема е интегрална част от системната спецификация. Тя трябва да бъде разгледана и като възможно ограничително условие, тъй като човешкият фактор оказва влияние върху разходите и операционните параметри на системата.

Човешката подсистема влияе също така върху изискванията за интерфейса в проектираната система. Планирането ѝ включва следните основни съображения:

а) изискванията по отношение на кадрите трябва да бъдат специфицирани за различните етапи на системното проектиране. Всеки един проблем, засягащ човешката подсистема, трябва да бъде специфициран. Относно количеството необходим персонал и неговата квалификация се правят най-обща оценки;

б) планирането на интерфейса "човек - машина" трябва да съответства както на изискванията на системата, така и на човешките възможности;

в) да бъде определена необходимата квалификация на персонала. Планирането на повишаване на квалификацията, ако то е нужно, трябва да започне колкото е възможно по-рано.

I.19. Определяне целите на контрола. Контролът, който е интегрална част на системата, също следва да бъде проектиран. Той може да бъде извършван в различни области: а) управление на системата; б) банки от данни; в) откриване на грешки; г) проследяване пътя на информацията; д) надежност на системата; е) поддържане на системата. Предварително планираните и вградени контролни системи практически отсъстваха в ранните информационни системи (през 50-те години). Проектантите изхождаха обикновено от презумпцията, че информацията влиза в системата с малък допустим спектър от грешки. Скоро обаче стана ясно, че този подход е неадекватен на реалността. С навлизането на системи, работещи в условията на "реално време", целият комплекс от знания по управлението и структурата на контрола се наложи да бъде преразгледан. Вече не бе възможно да се възстанови дадена ситуация, за да се открият причините за грешките. Въвеждането на вграден, а следователно и предварително планиран контрол стана необходимост.

Този проблем обаче засега не е решен удовлетворително. При първата фаза не трябва да се правят усилия процедурите на контрола да бъдат завършени. Контролът върху натрупаните банки включва както способности за предпазване от кражби, така и предотвратяване на случайни изтривания. Най-ефективен начин за откриване на грешки е те да бъдат фиксирани и съответно коригирани на самия изход. Проследяването пътя на информацията е основано върху идеята за предварително определяне на всички възможни пътища на информацията в системата и съответната периодична проверка на това, дали данните са в рамките на допустимото отклонение.

Накрая надежността на системата не се отнася само до хардуера, но и до човешката подсистема. Ясно е, че не можем

да разчитаме на 100% надежност. Поддържането на системата включва корекции на ненормални и нежелателни условия след тяхното откриване и рутинна сервизна работа. Като краен резултат на този етап може да бъде направено изложение на задачите на контрола по отношение на всеки компонент на системата. Важно е да бъде прецизирано въвеждането на количествени и качествени параметри за измерването на контролните функции.

I.20. Иерархия на целите. Системните цели трябва да бъдат анализирани и от гледна точка на техните връзки и взаимозависимости в светлината на цялата събирана и обработвана информация. Връзките между тях се изследват до максимално възможна дълбочина, за да се намалят присъщите им конфликти и да се установи приоритетността на всяка една от целите. Анализът, който се извършва на този подетап, трябва да спомага за последващото операционно, икономическо и технологично осигуряване на целите. Всяка една цел на системата се преценява в съответствие с две главни условия: 1) доколко е съществена съобразно потребителските нужди; 2) доколко е достижима от гледна точка на икономически, технологични и операционни съображения. Като резултат на този подетап следва да бъде направен списък на иерархията на целите. Значението на този подетап е фундаментално. Очевидно е, че иерархията на целите е крайгълен камък в цялото последващо системно проектиране.

I.21. Подготовка на план за процеса на проектирането. В него следва да се фиксират някои аспекти на самото проектиране - необходими средства, човешки потенциал, срокове и т.н. Обикновено се правят два типа проектантски планове:

а) Краткосрочният план включва времето, необходимо за две последващи фази - на дефинирането и на предварителния проект. Той се отнася до специфичните продукти, които трябва да бъдат произведени, времето, което трябва да се спазва, разходите, които ще бъдат направени, организирането на чо-

вешките сили и въпросите, свързани с необходимостта от допълнително обучение. Този план трябва да включва също координация с потребителя и другите заинтересувани групи, комуникация, бюджет, място за работа, помощни работи, специално оборудване и изисквания, свързани с човешкия потенциал - количество, както и знания и умения, необходими за проектирането;

б) Дългосрочният план няма прецизността на краткосрочния, макар да засяга същите параметри и фактори. Например в рамките на дългосрочния план е необходимо да се разгледа въпросът за превръщането на вече съществуващи бази от данни в бъдещата нова система и пр. И двата плана могат да бъдат актуализирани впоследствие, но със съответния анализ и обосноваване.

I.22. Определяне на проектосметката на системата. На този подетап трябва да се направи икономически анализ на предлаганата система. Стойностните оценки следва да бъдат извършени за всички конфигурации, разработени в рамките на етап I.15. Този анализ съдържа два типа характеристики: разходите по самото функциониране на системата и разходите по поддържането ѝ. Естествено получените цифри ще бъдат посрещнати скептично, затова те следва да бъдат добре обосновани в границите на "в най-добрия" и "в най-лошия" случай. Тези преценки се правят за всяка една конфигурация.

I.23. Избор на системна конфигурация. В резултат на направените в предишните подетапи преценки трябва да бъде избрана най-подходяща за конкретния случай конфигурация. Изборът следва да бъде направен, за да има база за по-нататъшното планиране.

I.24. Подготовка на отчета за извършената работа през етапа "Формиране на целите". На основата на този доклад ръководството на библиотеката трябва да реши: а) да одобри по-нататъшната разработка на проекта; б) да поиска известни

изменения в него; 3) временно да се отложи разработката; г) да отхвърли проекта.

Докладът трябва да е ясен и да съдържа следните основни моменти: кратко описание на системата, включващо основните функционални блокове; пространно описание на проблема или на възможностите, към които системата е насочена; цели на проектираната информационна система; операционни спецификации на системата; ресурси и фиксирани параметри на системата; функции и възможности на системата; потребителски нужди, които ще удовлетворява системата; влияние на системата върху икономическия и социалния статус на библиотеката, в която ще се внедри; разходи, срокове и други аспекти на работата по проектирането на информационната система; кратък речник на специализираните термини, използвани в доклада; план за развитието на кадровата система.

II. ДЕФИНИЦИОННА ФАЗА

Целта на втората фаза е да се извърши спецификация на работните характеристики на проектираната система. Например, ако системата ще се изгражда като мрежа с отдалечени терминали, този тип комуникации трябва да бъдат описани в детайли. Функциите, определени чрез възможните конфигурации от подетап I.15, трябва да бъдат най-точно дефинирани и т.н. В тази фаза проектантите вече нямат свободата за алтернативен избор. Изборът вече е направен, предстои технологичната детайлизация на проекта. В общи линии проектантът трябва да направи следната редица от стъпки:

II.1. Определяне и подсигуриране на проектантската група. В предишната фаза на етап I.21 бе направена вече оценка за необходимите специалисти и ресурси при по-нататъшната технологична разработка на АБИС. На настоящия подетап би трябвало да може да се разполага с тях. Очевидно успехът на

цялата разработка ще зависи изцяло от квалификацията и опита на проектантската група.

II.2. Определяне на границите на системата. Една от най-трудните задачи на тази фаза е определянето на възможно най-точните граници на системата. Границите могат да бъдат изразявани по много и най-различни начини: от поемането на читателската (потребителската) заявка до нейното изпълнение, от първичното отразяване на новополучените информационни първоизточници до пълното им фиксиране в паметта на системата и пр. Високата квалификация на проектанта проличава в уменията му да доближи реалните граници на системата до нейните потенциални граници. Най-естествено е "граничните" параметри да се изразят в термините "източници" или "начални данни" и "крайни продукти" или "изходи на системата". Едновременно с това границите осъществяват допирните точки на системата с други системи, реализират външната комуникация. В проектирането и реализацията на границите на системата са заложени предпоставките за съвместимост, съчетаемост с богатата външна информационна среда, а това в крайна сметка е един основен критерий за ефективността на АБИС. Този процес продължава и на следващите етапи на проектиране, но то е по-скоро прецизиране на граничните параметри. Самото тяхно деклариране и документирание трябва да бъде извършено в разглеждания от нас подетап.

II.3. Изработване на план за събиране на данни и начало на дейностите по събиране на данни. Ние постоянно събираме информация, но най-често съвсем в неформализиран вид, т.е. във вид, неподходящ за една ИС. Много са факторите, от които зависи този процес: от пари и време до редица специфични изисквания и ограничения. Уместно е да обсъдим накратко две техники на натрупване на данни от гледна точка на човешката подсистема.

Първата техника условно ще наречем "работен въпросник". Той съдържа група писмени въпроси, отнасящи се до техноло-

гичните процеси в ИС, хардуера, уменията и знанията, свързани с цялостното функциониране на ИС. С него може да се събере немалко информация, характеризираща различните страни на ИС. След съответната статистическа обработка ще се получи по-отчетлива картина относно: а) нужната квалификация на персонала. Тази характеристика се получава, като се сравни квалификацията на наличния персонал със знанията и уменията, необходими за обслужването на новата система; б) селекцията на персонала. Чрез детайлизираната спецификация на всеки един възел в новите технологични процеси може да се развие практически алгоритъм за избора на необходимия персонал; в) идентификацията на класовете на подобие в новите технологични процеси, т.е. определяне на подобните операции; г) обучението.

На базата на получените и обработените данни следва да се организират подборът и подготовката на кадрите. В процеса на експлоатацията на новата система този анализ периодично се повтаря. При разработването на нова система техниката на "работния въпросник" може да се допълни от нови наблюдения и лични интервюта.

Втората техника за събиране на данни е т.нар. "техника на кризисния (критичния) инцидент". Целта е да се изолират личностните компоненти и характеристики, което е необходимо за гладкото протичане на определен процес. Под "критичен инцидент" ще разбираме моменти на личностно поведение, които се квалифицират като изключително успешни или неуспешни за функционирането на системата. След изолирането на редица такива случаи и натрупването на съответните наблюдения данните трябва да бъдат анализирани с цел да се открият съществените човешки фактори, влияещи за успешното или неуспешното функциониране на информационната система.

Впоследствие ще бъдат предложени и други техники за събиране на данни. Резултат от този вид дейност ще бъде

определянето на способите за генериране на данни, тяхното съхранение, организация и т.н.

II.4. Определяне на изискванията относно крайните изходи. Този подетап е тясно свързан с подетап I.12 от първата фаза. Тук всички изходи, които в една или друга степен бяха само дефиниционно определени, трябва да бъдат специфицирани окончателно, т.е. да добият вид на краен, завършен продукт. Предполага се конкретизация на информационното съдържание, езиковите кодове, периодичността и т.н. Не бива обаче спецификацията тук да достига такава технологична дълбочина, която да наложи по-нататък ненужни ограничения на проектантите. Изходите се анализират в термините на пикови и средни показатели, циклични, периодични свойства, насоки и модели, отразяващи евентуално бъдещите разширения и възможното развитие.

Обикновено идеята за крайните изходи не се разбира отначало правилно и не се отчита важността ѝ. Повечето хора я схващат само като данни, напечатани на принтера или показани на монитора. Всеки изход е резултат на определено информационно запитване. До каква степен обаче подадената информация е адекватна на библиотечно-информационното запитване, е въпрос. Адекватността на получената информация оформя и оценката на крайния продукт на изхода. Трябва да се помни, че добрата АБИС съдържа и няколко много важни управленчески подсистеми, но спецификата на техните крайни изходи е друга.

II.5. Определяне на изискванията по отношение на "началните входове". Подобно на предишния етап тук всички "входове" на системата трябва да бъдат специфицирани, като се спазва необходимата мяра за дълбочина на спецификацията. Процесът се базира на подробен анализ на "работните изходи", тъй като всеки изход зависи от това, какво и как постъпва на "вховете".

Терминът "начален вход" предполага отчитане на данните по възможност най-близко до тяхното появяване, пораждане. В

този смисъл "началните входове" имат тенденция да съвпадат с естествените граници на ИС. Колкото по-рано данните бъдат забелязани и отчетени от ИС, толкова по-висока ще бъде нейната ефективност. При това, от една страна, операционните функции ще осъществяват една по-добра екстраполация на реалните информационни процеси, данните още постъпват в ИС по-малко "замърсени", т.е. с по-малко странични влияния извън ИС. От друга страна, информационната вълна и отмерването на системното време ще бъдат под контрола на потребителя.

II.6. Определяне на изходните точки (раждането) и крайните точки (консумирането) на данните (информацията). Тези параметри могат да бъдат изразени чрез: потребителската активност, която поражда материал за "вховете" на системата, потребителската дейност, нуждаеща се от съответните "изходи" и технологичните средства по приемане и предаване на данни (магнитни ленти, дискове, дискети, монитори и пр.), териториалното разположение на производителите и потребителите на данни и т.н. Когато съответните текущи входни данни са недостъпни, евентуалните техни източници следва все пак да бъдат специфицирани. В този случай не трябва да се допуска избор на алтернативни варианти. Като резултат от работата през този подетап може да бъде оформен лист с операционни изисквания към всеки "вход" и "изход". Определянето на началните и крайните точки на една ИС е нужно, за да може да бъде проследен пътят на информацията във всеки един етап.

II.7. Дефиниция на операционните функции. Входно-изходните спецификации определят типа и областите на дефиниране и изменение на функциите, които трансформират данните, постъпили на входовете, в информационен продукт на изходите. Тук особено внимателно трябва да бъде проведен т.нар. "функционален анализ", за да бъдат определени точно областите на дефиниране и изменение. Както бе заявено по-рано, операционните функции се определят от разликата между "вховете" и "изходите", а "изходите" се определят от задачите и целите

на АБИС. По-късно, по време на предварителното проектиране, тези функции ще бъдат детайлизирани така, че да бъдат закрепени или към ръчните операции, или към хардуерно-софтуерното устройство. Като резултат може да бъде съставен документ, в който всяка една функция ще бъде дефинирана.

II.8. Специфициране на функционалните зависимости. Често две или повече функции зависят от едни и същи "входове" и "изходи", т.е. дефиниционните им области се пресичат или те стават функционално зависими. Същото можем да кажем, ако временните интервали, в които те действат, съвпадат. Най-добре тези взаимозависимости могат да бъдат изразени чрез една блок-схема. В нея всяка една функция се свързва с определена част от хардуера и софтуера на системата, а така също и с определени действия от страна на обслужващия персонал. Извършеният в този подетап анализ ще помогне да се прецени доколко са реалистични запланиваните "входове" и "изходи".

II.9. Установяване на възможните информационни обекти. В този подетап следва да бъдат изяснени различните информационни обекти, от които ще се нуждае новата система. Връзките между тях отново най-добре ще проличат чрез построяването на граф-схема. Този анализ е основата, на която по-нататък ще се проектират логическите структури на самите бази от данни. Като резултат би трябвало да може да се формулира определен кръг от задачи, които ще се поставят впоследствие пред базата от данни. За тази цел се изисква уточняване на:

- а) определени черти на природата на базата от данни на новата система, като честота, достъп, ниво на акуратност, скорост и пр.;
- б) най-широкият кръг от информация, която следва да бъде включена;
- в) възможностите за решаване на нови задачи, използвайки вече натрупаните стари данни.

Като цяло резултатите следва да се оформят като документ, съдържащ:

- а) описание на евентуалното съдържание и функции на базата от данни;
- б) граф-схема, свързваща различните информационни обекти и описваща отношенията между тях;

в) пояснения към граф-схемата; г) описание на свойствата и особеностите на всеки един евентуален информационен обект. По същество този процес намира своя естествен завършек във фазата на детайлното проектиране.

II.10. Оформяне на цялостен отчет по извършената в този етап работа. Ето няколко пункта, които следва да бъдат отразени в отчета:

- а) цели и задачи на АБИС;
- б) описание на системата, включващо операционните спецификации;
- в) входове, изходи и операционни функции;
- г) необходими операционни ресурси и различни типове ограничения (фиксираны параметри);
- д) контрол, надежност и др. параметри;
- е) икономическа, операционна и технологична осъществимост;
- ж) необходими средства и ресурси за по-нататъшно проектиране и развитие;
- з) срокове;
- и) тълковен терминологичен речник;
- к) препоръки.

Като крайна стъпка на тази фаза следва да се оформят няколко документа. Те са: отчет за проведената дотук работа, актуализиран план за първата фаза на проектиране и евентуални корекции в проектосметката. Трябва да се има предвид, че анализът на редица параметри, започнат през първата фаза, може да не присъства явно в схемата на втората фаза.

По-горе представихме относително подробно подетапите на първите две фази на проектирането. Всеки подетап следва да получи окончателно конкретно и съдържателно "напълване" в резултат на колективните усилия на цялата проектантска група.

Л и т е р а т у р а

1. AT&T Co. The Bell Systems Approach to Business Information Systems, 1968.
2. Kast, Fremont E. Organization and Management, Mc-Graw-Hill, 1970.
3. Raiffa, Howard. Decision Analysis, Addison-Wesley, 1968.
4. Byrne, Brendan. The Art of System Analysis, Prentice-Hall, 1971.
5. Kirk, Frank G. Total System Development for Information Systems, John Wiley & Sons, 1974.
6. Debons, Antony et al., Design and Evaluation of Information Systems in Carlos A. Cuadra Annual Review of Information Science and Technology, Vol.9, Washington, D.C., American Society for Information Science, 1974, 25-55.

7. Lucas, H. Why Information Systems Fail, Columbia University Press, New York.
8. Ackoff, R.L., T.A. Cowan, W.M. Sachs. "Idealization: The Nature of an Idealized Design", Key Papers in the Design and Evaluation of Information Systems, D.W.King (ed.), Knowledge Industry Publications Inc., White Plains, N.Y., 1978.
9. Lundberg, M., G. Goldkuhl, A. Nilsson. Information Systems Development (A Style - Systematic Approach), Prentice-Hall, 1981.
10. Information Science in Action: System Design, in 2 volumes, Debons, Antony (ed.), Martinus Nijhof Publishers, 1983.

SYSTEM DEVELOPMENT OF THE COMPUTERIZED LIBRARY
INFORMATION ENVIRONMENT OF THE CENTRAL LIBRARY
OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Dincho Krustev

(S u m m a r y)

System development is a change implementing process, which is a necessity in modern library. For systems to achieve their objectives, harmony must exist between objectives themselves and skills, money, time equipment, procedures, and individuals required for project implementation. Here system development is treated as series of structured phases by which a team of individuals, from diverse disciplines, creates and implements a system.

An interdisciplinary project team is as important to system development as is sequential phasing of the project. This article presents what has been done and what should be done in the Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences in the process of implementing modern information systems.

ОРГАНИЗАЦИОННА И ТЕХНОЛОГИЧНА СТРУКТУРА
НА ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА НА БАН,
СЪОБРАЗЕНА С ПРОГРАМНИЯ ПРОДУКТ БИБЛИОДАКОМС

Даниела Атанасова

Автоматизацията на библиотечно-информационните процеси в Централната библиотека на БАН води своето начало от 1976 г. Дългият и сложен процес на проектиране и внедряване на отделни модули на системата бе често прекъсван по конюнктурни съображения или поради структурни и технологични промени. Днес вече не е необходима специална обосновка и теоретични аргументи за необходимостта и предимствата на автоматизацията в големите научни библиотеки.

Автоматизираните библиотечни технологии са факт, с който трябва да се съобразяват всички библиотеки, за да могат да осъществяват своите комуникационни функции. В практиката на развитите библиотечно-информационни центрове все по-трайно се налагат компютърните технологии, електронната поща и пр.

Наред с обективната необходимост се проявяват и специфичните особености, свързани с организационната и технологичната структура на конкретната библиотека или мрежа от библиотеки.

Библиотечната система на БАН има мрежова структура - Централна библиотека и 50 институтски библиотеки.

Независимо от разнопосочните тенденции може да се предположи, че в близко бъдеще тази структура ще остане сравнително стабилна. През последните няколко години в академичната библиотечна система се наблюдава стремеж към известна децентрализация, но в периода на икономически затруднения централизираната система в традиционните процеси - комплектуване и обработка - ще се запази като компромисно решение за избягване на дублирането на скъпата чуждестранна литература. Това до голяма степен определя конфигурацията и параметрите на автоматизираната библиотечно-информационна система на БАН и изискванията към нея:

1. Изграждане на автоматизирана библиотечна система с разпределени бази от данни на отделните филиални библиотеки. Това дава възможност за оптимален синтез между централизирана реализация на някои процеси - комплектуване и обработка, и по самостоятелно изпълнение на други локални функции - съхранение и използване.

2. Създаване на вътрешносистемни комуникации за осигуряване на технологичния процес в Централната библиотека - т.2.1., и добре организиран интерфейс към други информационни системи - т.2.2.

2.1. Технологичните модели на библиотечно-библиографските процеси в ЦБ на БАН изискват системата да работи в мрежа. Това ще реши проблема с големия обем информация и ще позволи дефиниране на права за отделните работни места на принципа на приоритетния достъп.

2.2. Като се има предвид, че в някои филиални библиотеки на БАН функционират информационни системи на различни равнища, от особено значение за единната библиотечна система на БАН е възможността за автоматично прехвърляне на създадени вече бази от данни.

3. Изграждане на АБИС на БАН на модулен принцип. Реализацията на цялостна библиотечно-информационна система в настоящия момент е невъзможна поради ограничените технически

ресурси на библиотеките. Модулният принцип позволява поетапно внедряване на отделните блокове в зависимост от конкретните потребности и възможности на библиотеката.

АБИС на БАН има следната функционална структура:

1. Автоматизирана информационна система (АИС)

1.1. АИС за получената в библиотеките на БАН чуждестранна литература - книги, периодични издания.

1.2. АИС за получената в библиотеките на БАН национална литература - книги, периодични издания.

1.3. АИС за извършените библиотечно-библиографски и информационни справки.

1.4. АИС за получаваната литература в други библиотеки и библиотечни системи.

2. Автоматизирана система за управление на библиотечно-библиографските процеси (АСУ)

2.1. АСУ на комплектуването.

2.2. АСУ на каталогизацията.

2.3. АСУ на съхраняването на литературата и книгозаемането.

2.4. АСУ "Статистика и отчети".

2.5. АСУ на филиалните библиотеки.

За реализацията на автоматизираната библиотечно-информационна система с такава структура Централната библиотека на БАН се ориентира към програмния продукт БИБЛИО-ДАКОМС. БИБЛИО-ДАКОМС е интегрирана апаратно-програмна среда за автоматизация на библиотечно-информационните процеси, разработена за персонални компютри и възможност за работа в мрежа. Автоматизирани са всички библиотечно-библиографски процеси (вж. приложение 1). Елементите на главното меню и менюто - II ниво са идентифицирани с букви от латинската азбука.

Генерирането на системата в мрежа решава проблема с големия обем библиотечно-библиографска информация на Централната библиотека, а също и на по-големите филиални библиотеки. При необходимост от обработки върху повече компютри

БИБЛИО-ДАКОМС позволява да се използва произволен тип локална мрежа с отдалечен файлов достъп.

Към съществените преимущества на продукта могат да се посочат и:

- пълен контрол на правата/защитата на достъпа на оторизираните лица до разрешените им данни и/или обработки;

- автоматизирано самоподдържане и възстановяване след аварийни ситуации без опасност за разрушаване на системата поради случайни грешки;

- добре организиран потребителски интерфейс с развит помощен апарат. Системата се разпространява и внедрява без писмена документация. Всички инструкции и стандартни съкращения са вградени - каталози, библиотечно-библиографски класификации и др.;

- отвореност на системата за интегриране с други системи или за развитие и разширяване към специфичните потребности на библиотеката;

- универсалност на системата, т.е. приложима е както за мрежа от библиотеки, така и за отделна или самостоятелна библиотека. Архитектурата на БИБЛИО-ДАКОМС е динамична и може да се трансформира съобразно изискванията и възможностите на потребителите. Това осигурява пълна свобода и независимост на институтските библиотеки по отношение на въвеждането на автоматизирани технологии.

Универсалният характер на БИБЛИО-ДАКОМС се дължи на основните формати за отделните видове библиотечни материали, а специфичните изисквания на библиотека или библиотечна мрежа се задоволяват от технологичните формати.

Основни формати в системата са формализираните библиотечно-библиографски описания, съобразени със стандартите за книги, периодични издания и други видове. Информационният модел на описаните обекти съдържа и данни, необходими за статистиката и управлението в системата (вж. приложение 2).

В процес на доработка е и модулът за неформализирано описание на документите - реферати и анотации.

По всеки елемент на основните формати е възможно търсене. В режима на библиотечно-библиографските справки читателят/потребителят може да задава и комбинации от различни параметри:

- принадлежност към фонд,
- автор/заглавие,
- класификационен индекс,
- ключови думи,
- година на издаване/получаване,
- издателство и т.н.

Възможно е и търсене по префикс от заглавието или от името на автора.

Както вече отбелязахме, при разработването на БИБЛИО-ДАКОМС особено внимание е отделено на изграждането на помощния апарат. От една страна, това са инструкциите за попълване на всеки елемент от библиографското описание и, от друга - каталозите на стандартни съкращения, видове издания, библиотечно-библиографски класификации и др. (вж. приложение 1, II ниво - А).

Попълването на тези елементи в информационния модел се извършва чрез "избор", което съкращава чувствително времето за въвеждане и практически изключва възможността за грешки.

Проектът на управляеми бази от данни в БИБЛИО-ДАКОМС е съобразен с библиографските стандарти и дава възможност за ретроспективно преобразуване на основните формати. Това позволява автоматизирано прехвърляне на създадените вече бази от данни от и на други програмни продукти. По този начин се осъществяват основните изисквания за съвместимост и комуникативност на автоматизираната библиотечно-информационна система на БАН.

Основание за технологичното обособяване на форматите е различието в етапите на попълване на данни във функцио-

налните отдели на библиотеката и разделението на процесите между ЦБ и филиалните библиотеки. Технологичните формати до голяма степен са свързани и с разпределението на работата между отделни компютри в мрежата и с обема на информация. Следователно внедряването на технологичните формати е пряко зависимо както от наличието на персонални компютри, така и от известна предварителна подготовка на технологичната схема.

Засега ЦБ на БАН не разполага с необходимата техническа база за внедряване на пълната автоматизирана библиотечна технология.

БИБЛИО-ДАКОМС е генерирана на отделни персонални компютри и те експлоатират преди всичко основните формати.

На този етап се осигуряват реални възможности за нанасяне на необходимите корекции и за подготовка на определена информационна база към момента на внедряване на автоматизираната библиотечна система.

Друг съществен момент в подготовката за въвеждане на БИБЛИО-ДАКОМС в ЦБ на БАН е оптимизирането на организационната и технологичната структура на библиотеката.

По наше мнение е целесъобразно обособяването на следните функционални отдели в Централната библиотека:

1. Отдел "Комплектуване на литература"
2. Отдел "Каталогизация"
3. Отдел "Съхраняване на литературата и книгозаемане"
4. Отдел "Автоматизирано библиографско-справочно обслужване"
5. Информационен отдел
6. Отдел "Координация на филиалните библиотеки".

Този модел до голяма степен запазва традицията в организацията на ЦБ на БАН и същевременно е съобразен с изискванията на автоматизираната библиотечна технология.

По-подробно ще се спрем на структурата на отдел "Комплектуване на литература", тъй като тя е решаваща за дефини-

рането на технологичните формати. По-нататък "по пътя на книгата", в другите отдели, технологичните формати се осигуряват информационно.

Отдел "Комплектуване на литература" има следните сектори:

1. Комплектуване на национална литература - книги, периодични издания, други видове - получавани чрез абонамент, покупка, книгообмен, дар, депозит.
2. Комплектуване на чуждестранна литература - кирилица, латиница; книги, периодични издания, други видове - абонамент, покупка, дар, книгообмен.
3. Кореспондентско бюро.

Принципната схема на технологичните формати е описана в приложение 3.

Основните библиотечно-библиографски процеси в отдел "Комплектуване на литература" са:

а/ Събиране на информация за предстоящото излизане от печат на литература и оформяне на поръчки за книги, абонамент за периодични издания - сектори 1, 2.

Създава се информационна база за поръчаната литература.

б/ Контрол на постъпленията на депозитния екземпляр - регистриране на новите постъпления, списъци за непостъпили или дефектни издания и рекламации за тях, списъци за докомплектуване - само за сектор 1.

в/ Контрол на постъпленията от допълнително комплектуване - регистрация на постъпленията, регистрация на паричните средства и контрол на изразходваните средства - за сектори 1, 2.

Създава се информационна база за получената литература.

г/ Проверка за дублетност с Единния библиотечен фонд на БАН - за сектори 1, 2, 3.

д/ ОБРАБОТКА или ДОРАБОТКА - минимум библиографско описание по основните формати за отделните видове.

е/ Регистрация и контрол на постъпленията по книгообмен - регистрация на получената и изпратената литература, отчет за еквивалентността на книгообмена.

Описаната технологична и организационна структура на отдел "Комплектуване" има следните предимства:

1. При комплектуването на литературата ще се осъществява пряка връзка между отделните начини на набавяне - абонамент, покупка, книгообмен, дар, депозит, което ще позволи оптимална екземплярност и премахване на излишното дублиране.

2. Ще се усъвършенства процесът на регистрация и обработка на поредичните издания - като периодични издания и като монографии, тъй като информационните потоци са обособени "по видове".

3. Създават се условия за рационално декомпозиране на системата и поетапно внедряване в логическа последователност на подсистемите "Комплектуване на литература", "Каталогизация" и т.н.

4. Реализацията на АИС на БАН ще бъде улеснена, тъй като постепенно ще се внедряват отделните модули - АИС на чуждестранната литература, АИС на националната литература и т.н.

Новата технологична схема на отдел "Комплектуване", съобразена с изграждането на АБИС на БАН, не нарушава традиционните библиотечно-библиографски процеси и изискванията на финансовата отчетност.

Технологичните формати, които съпровождат библиотечните материали от комплектуването до съхранението и използването, не противоречат на създаването на информационните потоци "книги", "периодични издания" и други, тъй като връзката с основните формати за отделните видове се осъществява на етапа "каталогизация".

В отдел "Каталогизация" се извършват следните основни процеси:

а/ научна обработка на литературата - систематизация и предметизация;

б/ библиотечно-библиографско описание на литературата по основните формати.

В резултат на пълната библиотечно-библиографска обработка се получават следните машинночитаемы каталози:

- своден азбучен каталог на периодичните издания на кирилица;

- своден азбучен каталог на периодичните издания на латиница;

- своден каталог на поредиците по страни издатели;

- своден азбучен каталог на книгите на български език;

- своден азбучен каталог на книгите на кирилица (без български език);

- своден азбучен каталог на книгите на латиница;

- каталози картотеки на други видове издания;

- своден систематичен каталог.

Наред с основните каталози БИБЛИО-ДАКОМС осигурява обособяването на отделни каталози и картотеки по начин на набавяне, по език на основния текст, по издателства и др.

Едно от направленията, в което ще се използва базата от данни, е периодично представяне на информация за новопостъпилата литература в библиотечната система на БАН. Това може да се осъществява, както на меки носители - дискети, така и чрез подходящо оформени печатни издания.

Информационният обмен с филиалните библиотеки или с други библиотечни мрежи ще се извършва и посредством електронната поща на БИБЛИО-ДАКОМС, когато има изградени подходящи комуникации.

Информационното осигуряване на научните изследвания в БАН чрез ретроспективни азбучно-тематични справки, информационни издания, библиографски справочници и други ще бъде основна дейност на отдела "Автоматизирано библиографско-справочно обслужване". В логиката на тези дейности естес-

твено се вписват и въпросите на информационния маркетинг, използването на международни бази от данни и др. Решаването на тези въпроси е обект на дейност на Информационния отдел. С развитието на тази нова структурна единица в ЦБ на БАН в бъдеще е целесъобразно на нея да се възложи изпълнението на т. нар. "референтска дейност", която да определя стратегията на комплектуване на литературата в библиотеките на БАН.

Автоматизацията на процесите по съхранение на литературата и книгозаемане по наше мнение трябва да е след внедряването на подсистемите "Комплектуване на литература" и "Каталогизация". Нещо повече - за ефективната експлоатация на модула "Заемна служба" е необходимо ретроспективно въвеждане на библиотечния фонд. Само тогава могат реално да се управляват фондовете и да се изследва тяхното използване. (Тази практика бе възприета при внедряването на БИБЛИО-ДАКОМС в библиотеката на Института по математика при БАН).

Идеята за ретроспективно въвеждане на библиотечните фондове до голяма степен противоречи на лансираната у нас тенденция за създаване на машинночитаеми каталози от определена година. Такъв подход обаче не осигурява "затваряне" на технологичния цикъл, както вече споменахме.

Реализацията на ретроспективното въвеждане на информацията е много сложен процес и не трябва да се подценява. Комплексното му решаване изисква:

1. Увеличаване на кадровите ресурси. Това предполага създаване на временни структури в ЦБ на БАН - работни групи, които да извършат тази дейност и подготовката за нея.
2. Оборудване с необходимото количество и качество персонални компютри и организацията им в мрежа.
3. Изработване на конкретен план за работа.
4. Оптимално разпределение на обеми информация върху отделните компютри в мрежата с оглед осигуряване на най-бърз достъп.

В Централна библиотека ретроспективното въвеждане ще започне с масива на периодичните издания. Базите от данни постепенно ще се допълват с информацията, въведена в локалните системи на филиалните библиотеки. Не е изключено в етапа на недостиг на технически средства създаването на ретроспективни бази от данни да бъде върху самостоятелни персонални компютри. Това изисква строга организация на работата в ЦБ, за да не се допусне дублиране при въвеждането.

Не по-малко отговорна и необходима е координацията с филиалните библиотеки. Ако досега тяхната дейност бе управлявана и методически ръководена от ЦБ, то в условията на изграждане на автоматизираната библиотечно-информационна система на БАН тази дейност трябва да бъде интегрирана в процесите на Централната библиотека.

Описаната организационна и технологична структура на ЦБ, съобразена с програмния продукт БИБЛИО-ДАКОМС, е в процес на изпълнение. Практиката може да наложи някои промени, но основният принцип за адаптация на автоматизираната система ще бъде балансираната преценка между традиционната и автоматизираната библиотечна технология.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

I ниво - Главно меню

- R. Читателски справки
- B. Библиотечни обработки
- F. Финансова служба
- A. Административна служба
- S. Сервизно поддържане

Меню - II ниво

- R. /Читателски справки/
 - S. Ретроспективно азбучно-тематично търсене
 - M. Предаване/Получаване съобщения (файлове; справки)
 - C. Създаване/Актуализация макети на съобщения
- B. /Библиотечни обработки/
 - J. Регистриране/Актуализация данни СПИСАНИЯ/ПОРЕДИЦИ
 - B. Регистриране/Актуализация данни КНИГИ
 - V. Регистриране/Актуализация данни ТОМ/ЕКЗЕМПЛЯР
 - L. Библиотечни справки по неполучените издания
 - O. Регистриране/Актуализация данни по нови ЗАЯВКИ
 - A. Утвърждаване, отпускане на нови ЗАЯВКИ
 - E. Справки за заявките/Поръчка за нови издания
 - H. Поръчки/Заемане/Връщане/Справки на издания
 - S. Справки за читатели, закъснели с връщане издания
 - V. Регистриране потребители/читатели; Актуализация
 - P. Дефиниране потребителски права и пълномощия
 - M. Предаване/Получаване съобщения/файлове; Справки
 - C. Създаване/Актуализация макети на съобщения

- F. /Финансова служба/
 - F. Регистриране ФАКТУРИ и ПЛАТЕЖИ за доставчици
 - I. Справки за цените на постъпленията в библиотеките
 - H. Справка-РЕКЛАМАЦИЯ за неполучени издания
 - V. Регистриране потребители/служители; Актуализация
 - P. Дефиниране на пълномощия на потребители/служители
 - H. Предаване/Получаване съобщения/файлове; Справки
 - C. Създаване/Актуализация макети на съобщения

- A. /Административна служба/
 - A. Актуализация каталог ДОСТАВЧИЦИ
 - V. Актуализация каталог ВЕДОМСТВА
 - I. Актуализация каталог ИНСТИТУТИ
 - B. Актуализация каталог СЕКЦИИ
 - L. Актуализация каталог БИБЛИОТЕКИ
 - C. Актуализация каталог ДЪРЖАВИ
 - E. Актуализация каталог ВИДОВЕ ИЗДАНИЯ
 - T. Актуализация каталог ТИП ИЗДАНИЯ
 - H. Актуализация каталог НАЧИН НАБАВЯНЕ
 - O. Актуализация каталог ЕЗИК НА ИЗДАНИЕ
 - B. Актуализация каталог ШИФРИ ПО ББК/УДК
 - M. Предаване/Получаване съобщения; Справки
- B. /Сервизно поддържане/
 - I. Информация възстановителни дискети
 - A. Инициализация архивиращи дискети
 - P. Съгъстяване масиви/ускоряване на обработки
 - O. Сваляне основни масиви от външни носители
 - D. Копиране основни масиви върху външни носители
 - H. Автоматизирано възстановяване дефекти/унищожени данни

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ФОРМАТ "КНИГИ"

- 1 - инвентарен номер
- 2 - тип (национална, чуждестранна)
- 3 - номер на книгата в националната библиография
- 4 - номер на депозита
- 5 - начална година на издаване (за многотомни издания)
- 6 - крайна година на издаване (за многотомни издания)
- 7 - местоиздаване
- 8 - ISBN
- 9 - език на текста
- 10 - език на оригинала
- 11 - страна на публикуване
- 12 - код за конференция или съвещание
- 13 - код за юбилейни издания
- 14 - код за наличие на показалци
- 15 - код за библиография
- 16 - литературен код
- 17 - илюстрации - кодове за вида
- 18 - код за читателско предназначение
- 19 - основно заглавие
- 20 - паралелно заглавие/подзаглавни данни
- 21 - лице(а) или колектив с авторска отговорност
- 22 - препратка
- 23 - поредност на изданието
- 24 - код на доставчик
- 25 - година на издаване
- 26 - № на част, том, раздел и заглавието им - за многотомни издания
- 27 - наличност в друга библиотека на БАН

- 28 - сигнатура
- 29 - начин на набавяне
- 30 - година на набавяне
- 31 - дата на поръчка
- 32 - дата на постъпление
- 33 - класификационен индекс по ББК
- 34 - класификационен индекс по УДК
- 35 - класификационен индекс по други системи
- 36 - предметни рубрики или ключови думи от заглавието
- 37 - цена (предварителна и фактическа)
- 38 - налична екземплярност
- 39 - ползваемост ... (брой заемни бележки за година)

ФОРМАТ "ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ"

Основно описание:

- 1 - инвентарен номер
- 2 - тип на периодичното издание (национално/чуждестранно)
- 3 - ISBN
- 4 - основен език
- 5 - език на резюме/или допълнителен език
- 6 - периодичност
- 7 - местоиздаване
- 8 - страна издател
- 9 - страна доставчик
- 10 - начална година на издаване
- 11 - начална година на набавяне
- 12 - година на установяване на книгообменната връзка
- 13 - година на прекратяване на книгообменната връзка
- 14 - година на спиране на набавянето
- 15 - начин на набавяне
- 16 - препратка

- 17 - издателство
- 18 - код на доставчик
- 19 - вид на периодичното издание
- 20 - сигнатура
- 21 - абонаментна цена
- 22 - платежна цена
- 23 - сигли на библиотеките притежателки (от БАН или други ведомства)
- 24 - заглавие
- 25 - паралелно заглавие/подзаглавни данни
- 26 - серия
- 27 - шифър по книгообмен или № на поръчка
- 28 - колективен автор
- 29 - класификационни индекси по ББК
- 30 - класификационни индекси по УДК
- 31 - класификационен индекс по друга система
- 32 - предметни рубрики/или редна дума
- 33 - наличност в друга библиотека на БАН
- 34 - ползваемост (брой заемни бележки за година)/връзка с подсистемата за обслужване

Текуща регистрация

- 35 - година на издаване на том, книжка, приложение
- 36 - номер на получен том
- 37 - номер на получена книжка, приложение
- 38 - номер на неполучен том
- 39 - номер на неполучена книжка, приложение

ФОРМАТ "ПОРЕДИЦИ"

I част: Формат "Периодични издания": основно описание + текуща регистрация

II част: елементи от библиографското описание на книги (попълва се за всеки том)

- 40 - редна дума - автор или основно заглавие; автор - индивидуален или колективен
- 41 - паралелно заглавие
- 42 - подзаглавие
- 43 - сведения за авторската отговорност (автор, редактор, преводач, илюстратор)
- 44 - физическа характеристика - брой страници, илюстрации, размери

Връзката между описанието на поредиците и описанието "като монография" се осъществява чрез елементите:

- 1 - инвентарен номер
- 35 - година на издаване
- 36 - номер на получен том

З а б е л е ж к а: Номерацията на елементите от библиографското описание не отговаря на последователността им в работния лист.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

ТЕХНОЛОГИЧНИ ФОРМАТИ

СЕКТОР "Комплектуване на чуждестранна литература"

Списания

I етап: създаване на масив на поръчаните списания: попълват се следните елементи:

- библиотека заявител
- номер на поръчката - дата
- страна доставчик
- екземпляри
- заглавие на периодичното издание
- серия
- адрес

II етап: създаване на масив на получената периодика. Извършва се сравнение на постъпилите с поръчаните периодични издания

III етап: обработка-минимум - библиографско описание - към елементите, попълнени на I етап, се дописват:

- сигнатура/за отделна библиотека
- начин на набавяне
- страна издател
- ISSN
- вид на периодичното издание
- начална година на набавяне
- година на спиране на набавянето
- абонаментна цена

- платежна цена
- периодичност
- шифър по книгообмен
- година на установяване на книгообменната връзка
- година на прекратяване на книгообменната връзка
- година на издаване на том, книжка, приложение
- година на получаване на том, книжка, приложение
- № на том, книжка, приложение

IV етап: обработка (пълно библиографско описание) извършва се в отдел "Каталогизация". Към елементите, попълнени на I-я и III-я етап, се дописват всички останали елементи от основния формат на периодичните издания

Аналогичен е и технологичният формат за книги, като се попълват специфичните елементи от библиографското описание за този вид.

ORGANIZATION AND TECHNOLOGY STRUCTURE OF
THE CENTRAL LIBRARY OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
COMPATIBLE WITH THE BIBLIO-DACOS COMPUTER SYSTEM

Daniela Atanasova

(S u m m a r y)

Basic requirements of the computer-aided librarian information system at the Bulgarian Academy of Sciences in view of its net structure.

BIBLIO-DACOMS - an Integrated Computer System for library and information services network designed for complete library holding processing.

BENEFITS OF BIBLIO-DACOMS:

- Handling of large library holdings by means of only-one data input;
- Fully managed users' and software interface;
- E-mail laid on;
- Flexible approach to peculiarities of any-size library;
- Priority access control;
- Compatibility with various computer systems;
- System's selfsupport, automated reset in emergency.

72
АВТОМАТИЗИРАНЕ НА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ ПРОЦЕСИ
В ЦБ - БАН С ИЗПОЛЗВАНЕ НА СИСТЕМИ
ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА БАЗИ ОТ ДАННИ

Кристина Върбанова-Денчева

Проблемите, пред които са изправени не само ЦБ и библиотечната мрежа на БАН, но и всички библиотеки у нас - увеличаване обема на информационния поток, повишени изисквания към обслужването на качествено ново равнище, увеличаване броя на читателите, галопиращите цени на изданията и на съпътстващите услуги, задълбочаващата се криза с библиотечните площи и не на последно място финансирането, налагат бързи мерки за стабилизиране на функциите на библиотеката, като това не изключва разширяване на спектъра им. Усложняващите се проблеми на библиотеката изискват и нов подход за решаването им, включително прощаване с някои традиционни методи и средства, съхранени почти в автентичен вид в продължение на десетилетия.

Системата за управление на бази от данни (СУБД) "OPEN ACCESS" е предназначена за управление на иерархични и релационни бази от данни. В български вариант се разпространява от ДФ "Микропроцесорни системи" като интегрирана система за обработка на данни "КОМПАК 16".

СУБД "OPEN ACCESS" е от отворен тип, разработена в програмната среда на езика SQL (Structured Query Language), което я прави мобилна, адаптивна и многофункционална.

В системата са включени посочените в приложение 1 модули, които притежават автономност и комуникативност както помежду си, така също и с други системи, включително и DBASE II, III, III+, LOTUS 1,2,3, WORDSTAR и др.

Статистическите характеристики на СУБД "OPEN ACCESS" са посочени в таблица 1.

Основните изисквания към системите за управление на библиотечни бази от данни включват освен възможности за генериране на бази от данни, съдържащи голям обем разнородна информация, също и максимално бърз достъп при търсене в различни разрези, сортиране, корекции. Както се вижда от таблица 1, параметрите на СУБД "OPEN ACCESS" са ограничени от техническата база, следователно системата напълно задоволява изискванията, които се поставят пред системи за управление на библиотечни бази от данни.

Еволюцията в решаването на проблемите на автоматизацията преминава през следните три подхода:

- съхраняване на съществуващите процеси в принципно непроменена форма и автоматизиране на някои операции;

- коопериране на библиотеките от библиотечната мрежа на БАН за съвместно използване на опита от автоматизацията, при което ЦБ поема координиращи и методични функции.

За съжаление вторият подход в новите условия е практически неприложим. Радикалният трети подход, който при нашите условия представлява и трети етап от развитието на процеса на автоматизация, включва усъвършенстване на съществуващата технология на работа в съответствие с утвърдена концепция за автоматизирана библиотечно-информационна система (АБИС) на БАН.

Процесите, които се автоматизират, следват библиотечните процеси в посока усложняването им, като реализацията е в автономен режим:

- административно-счетоводни операции;
- комплектуване на литература;

- обслужване на читатели;
- каталогизиране;
- библиографско-справочна работа.

Паралелно с внедряване на специализирания пакет приложни програми CDS/ISIS - версия "мини-микро" за автоматизация на процесите в сектор "Периодичен печат" на ЦБ беше направено проучване и на други пакети приложни програми за управление на бази от данни.

Както беше посочено, "OPEN ACCESS" е с многофункционална характеристика и с възможност за връзка с други СУБД. Проведеното изследване показва, че е възможно получаване на актуална оперативна информация в искания обем и срокове, а също и в съответните форми - визуална, на технически носител, в различни разрези и сечения, връзки с други бази от данни, включително и телекомуникационни.

Подходът, който беше реализиран при направения експеримент, обхваща основните етапи на внедряване на пакети приложни програми:

I. Проектиране на структурата на системата в съответствие с характеристиките на СУБД "OPEN ACCESS";

II. Разработване на технология на работа в условията на СУБД "OPEN ACCESS";

III. Генериране на база от данни в уточнения обхват и обем;

IV. Редовна експлоатация на базата от данни и анализ на получените резултати;

V. Усъвършенстване на началната концепция.

Първият етап включва творческия процес на проектирането, който за конкретно решаваната задача обхваща:

1. Изследване технологията на обработка на информацията в интегрираната библиотечна система на БАН:

- установяване на логическата последователност на движение на документите за всяко звено и между звената в ЦБ и библиотечната мрежа на БАН;

- описване начина на попълване на документите, сортиране, търсене, подредяне и класиране;

- определяне на използваните класификатори и номенклатури;

- уточняване процесите на попълване, пренасяне на данни между документи, контрол на процесите.

2. Определяне на логическия вход/изход и масиви:

- определяне обхвата на използваната информация от внедрени и експлоатирани програмни продукти: БИБЛИО, CDS/ISIS, micro-ISIS;

- определяне на нормативи и стандарти, които се използват в отделните етапи от обработката на информационния поток;

- уточняване обема на обработваната информация за всяко звено (вход/изход и масиви).

3. Определяне изискванията към организацията на информационната база:

- уточняване на логическите връзки между данните;

- определяне на броя на потребителите и изискванията за достъп до базата от данни;

- търсене на информация по различни признаци за извеждане на изходните форми;

- честота и видове актуализация на данните;

- обем на данните за различни нива на ползване;

- изискване за бързо действие, периодичност и визуализация на изходната информация.

Вторият етап включва същинската работа по адаптация на програмния пакет "OPEN ACCESS" към такава технологична схема, която да не противоречи на логиката и на функционалната структура на пакета и едновременно с това да удовлетворява всички условия, описани в първия етап.

Синтезът на такава схема отразява съществуващия документооборот, който преди това е усъвършенстван и модернизиран в съответствие със средствата на СУБД.

В третия етап беше генерирана малка по обем база от данни, която се управлява от модул "DATA BASE" в автономен режим.

Заключителните етапи включват освен редовна експлоатация на базата от данни също и ежедневна актуализация, текущи корекции и обработки, както и програмен надзор над системата. След едномесечна експлоатация бяха направени анализ и оценка на получените резултати и окончателно уточняване обхвата на системата.

Базата от данни беше разработена и внедрена в ЦБ на БАН през 1989 г. и решава задачата за лимитиране на средствата, които се отпускат на библиотечната мрежа на БАН за абонамент, покупка, книгообмен с източноевропейските и западноевропейските страни. В условията на съществуващата технология на обработка на информацията системата действа автономно. Връзките в хоризонтално и във вертикално направление се осъществяват на книжен носител, което прави системата тромава и почти я свежда до самоцел. За да изпълни тя предназначението си, е необходимо да се рационализира и оптимизира информационният поток (респ. документооборотът) в съответствие с възприетата концепция и модел на АБИС.

Конкретното решение на проблема "Лимитиране на средства за абонамент и покупка на литература в библиотечната мрежа на БАН" е реализирано в условията на модула "Офис-База Данни" ("OFIS-DATA BASE"). Главното меню на модула е показано в приложение 2. Задачите се реализират в следните режими:

- текущо въвеждане на цени за извършени плащания за абонамента (периодични издания от източноевропейски и западноевропейски страни), покупка на книги;

- обработка на въведените данни с цел получаване на отчетни форми в различни разрези и периодичност в съответствие с изискванията на административното ръководство на ЦБ и БАН;

- корекции на въведените данни.

Процесите са обхванати от технология, разработена в съответствие със структурата и технологичните характеристики на СУБД "OPEN ACCESS".

В режим "Въвеждане на данни" се извършва текущо въвеждане на данни от постъпили фактури за извършените плащания по утвърден макет на входните данни. Въвеждането на данните се извършва на стъпки с използване на редактиращите функции на модула "DATA BASE". Формалният контрол на въвежданите данни, както и някои логически проверки са заложени програмно. Алгоритъмът на работа включва стандартните команди "ENTER DATA", "BROWSE" и "RETRIEVE".

Чрез предварително програмираните заявки, подготвени с команда "DESIGN" от основното меню на модул "DATA BASE", в режим "Обработка" се обработват въведените данни и се получават отчети с различна периодичност (тримесечни, шестмесечни, годишни, с или без натрупване) за изразходваните средства от институтите по уточнени макети на изходните форми. За обработката се използва командата "PRINT" от основното меню на модул "DATA BASE".

В режим "Корекции" се извършва визуална проверка и корекции на въведените данни в пълния им обем или частично въведени, но в създаден първичен файл с разширение DF. Използват се възможностите на команда "BROWSE" и "RETRIEVE". Технологията на работа е разработена в съответствие със стандартните функции на пакета.

Всички режими са обединени в обща технология чрез използване възможностите на "DATA BASE" - команда "MACROS". Последователността на манипулациите се записва в макрос и след влизане в основното меню на модул "DATA BASE" и стартиране на съответния макрос следва автоматично изпълнение на алгоритъма на обработка, без намеса на оператора.

Посочените особености при конкретната адаптация на СУБД "OPEN ACCESS" не изключват по-пълноценното използване на пакета. Напротив, изискването да се запази съществуващата тех-

нология на ръчна обработка наложи редица ограничения и невъзможност да се доразвие системата. Тези ограничения биха отпаднали, ако се пристъпи към реализиране на третия подход за автоматизиране на процесите за конкретната задача, а именно - да се усъвършенства съществуващият документооборот, като се използват средства за оптимизирането и съвместяването му с информационния поток от и към библиотеките на БАН.

За цялостното реализиране на концепцията за АБИС определящо е техническо осигуряване, което в новите условия се овежда до финансов проблем. Съответно откриването на нови, нетрадиционни пътища за решаване на комплексните проблеми би извело библиотечното обслужване до равнището на съвременните изисквания.

Т а б л и ц а 1

СТАТИСТИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СУБД "OPEN ACCESS"

Параметри на СУБД "OPEN ACCESS"	Колич. х-ки
Брой файлове в базата данни	100
Брой записи във файл	2.2.10+12
Брой байтове в запис	2 048
Максимален брой индексирани полета във файл	100
Типове полета: текстови, числови (цели, десетични с фиксирана запетая, десетични с плаваща запетая), дати, логически (true/false)	
Максимална десетична точност (брой позиции след запетаята)	15
Максимален брой едновременно обработвани файлове	8
Максимален брой полета за едновременно сортиране	15
Максимален брой полета с атрибути за съвпадение	16
Максимален брой релационни полета	32
Максимален брой проверки за зависимост	31
Максимален брой нива за текущи резултати	5
Максимален брой виртуални полета	20

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ГЛАВНО МЕНЮ НА СУБД "OPEN ACCESS"

Съобщения на системата:

Speed_Sheet
 Communication
 Database
 Programmer
 Word_processor
 Application
 Utilities
 Operating-System

Операции:

<arrows> <I>
 <DO> <F10> = <ENTER>

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

МЕНЮ НА МОДУЛ "DATA-BASE"

Retrieve Browse Enter_Data Print
 Design Macros Option

<arrowse> <->
 <DO> <F10> = <ENTER>

Л и т е р а т у р а

1. Вилкас, Э. и др. Решения, теория, информация, моделирование. М., Радио и связь, 1988.
2. Зелковиц, М. и др. Принципы разработки программного обеспечения. М., Мир, 1982.
3. Липаев, В.В. Качество программного обеспечения. М., Финансы и статистика, 1983.
4. Фурунджиев, Р.И. Применение математических методов и ЭВМ. М., Практикум, 1988.
5. Information Science in Action: System Design, in 2 volumes, Debons, Antony (ed.), Martinus Nijhof Publishers, 1983.

AUTOMATION OF LIBRARY INFORMATION PROCESSES AT THE CENTRAL LIBRARY OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES (BAS) APPLYING DATA BASE

Kristina Varbanova-Dencheva

(S u m m a r y)

The topical problems of the automation of the library information activities in Central Library and the library network of the Bulgarian Academy of Sciences are studied. The choice of suitable software products is justified and the Relation Data Base control package "Open Access" is dealt with in particular. The synthesized technological scheme corresponding to the logical and functional structure of the package is based on the systematic approach of analysis and estimation of the existing methods of information processing.

Concrete algorithms and technology of data processing are described.

ПРИНОСЪТ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ В РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА БИБЛИОГРАФИЯ

Цветана Стайкова, Никола Казански

Българската академия на науките като най-висше научно учреждение в България още с възникването си в Браила през 1869 г. като Българско книжовно дружество е не само център на проучвания и контакти на българските учени с други научни учреждения, но и съкровищница на знания и мъдрост, които трябва да бъдат съхранени за поколенията. В Устава на дружеството, приет на Общото му събрание (26-29 септември 1869 г.), важно място е отредено на неговата библиотека.

Чл.5 на Устава гласи: "Дружеството ще си има библиотека, която ще се обогатява постепенно, като изпърво ще набавя по едно тяло, от такива именно списания, вестници и др. на разни езици, от които ще има нужда за напълно извършване на своите действия и дела, както и такива, в които се говори особено за българския народ и отечество. Освен това дружеството ще се старее по възможност да набавя за тая библиотека и по едно тяло най-малко от всички книги, вестници и пр., които са излезли досега и излизат на български." [1]

На базата на тази "новонабавена литература" в библиотеката на БКД в Браила се поставя началото и на българската регистрационна и текуща библиография.

Наистина още преди създаването на Българското книжовно дружество един от неговите бъдещи членове - Христо Г. Данов

(дописен и почетен член), съставя първата българска книготърговска библиография. Неговите "расписи" на книгите, които се продават в книжарниците му, публикувани в издаваните от него календари "Летоструй" през 1862, 1866 и 1875 г., са по своята същност първият опит за текуща и едновременно с това регистрационна библиография на българската книжнина, като се има предвид тяхната относителна пълнота и подробното им библиографско описание.

Книгописът на новополучената литература в библиотеката на БКД, чието издаване започва през 1870 г. в кн.2 на "Периодическо списание", се прави на по-сOLIDна научна основа. Основателят на библиотеката и инициаторът на това начинание – главният организатор на БКД Васил Д.Стоянов, е имал високото съзнание за необходимостта книгата да стигне до читателя. Не е нужно да се подчертава значението на издаваната от него библиография за българската културна общественост по онова време, която е получавала своевременна и по възможност точна информация за излизащата и набавена в библиотеката на дружеството литература.

Той създава една традиция, която не закъснява да даде своите плодове. През 1873 г. като притурка на "Периодическо списание" излиза "Книгопис на новобългарската книжнина – 1806–1870" на К.Иречек. В кн.16, 17 и 18 (1885) на "Периодическо описание" се помества книгопис на А.Теодоров-Балан, а в 1909 г. дружеството издава библиографския му труд "Български книгопис за 100 години".

Сведенията, които дава за всяко книжно тяло, Стоянов оповестява още в кн.2 (1870) на списанието. В книгописа се отразява "наименованието на сяко списание, името на съчинителя му; после де и кога е излязло и на колко страници състои". Тези библиографски сведения, достатъчни за идентифициране на изданието, са последвани от бележката: "Такова известие дружеството ще дава, разбира се, само за ония списания и вестници, които приема то или за появяването на кои-

то се известява от вярно място." Достоверността на информацията е основно изискване и задължение на автора и.

Освен регистрационната библиография на страниците на "Периодическо списание" са поместени и персонални библиографии, включени в статии за учени, писатели и др. Например в статията за проф. Фр.Миклошич по повод смъртта му е включен списък от 24 заглавия на негови трудове, някои от които са аотирани с подчертаване на приносите им. В статия за Ю.Венелин по случай 50 години от смъртта му Стоянов помества хронологичен списък на всички негови съчинения за България заедно с описанието на български език на тези от тях, които са преведени. Тези персонални библиографии също могат да се посочат като първообраз на съвременните персонални библиографии на български учени, издания на Централната библиотека на БАН. Те са израз на едно правилно разбиране на значението на библиографията за разкриване на творческия портрет на учения.

Други видове библиография, които се срещат в "Периодическо списание", са годишни сводки на съдържанието на отделните книжки, библиографиите под линия и други – също разпространена и днес форма на библиографска информация.

Особено ценни и полезни за времето си са поместените в "Периодическо списание" библиографски обзори на Стоянов, които преминават в критически обзори за различни трудове, излезли тогава.

Още през 1892 г. той оповестява предстоящото излизане на "Речник на български език от Найден Герова" [2], определяйки значението му като "единствена по рода си най-потребна и най-полезна книга за всеки българин, който има колко-годе образование." А през 1895 г. пише: "С радост известяваме на българския и чужд свят, че многоочакваният речник на Г.Н.Герова най-сетне видя бял свят." И оценявайки го като "цяло съкровище", не пропуска да отбележи, че той "не приляга" към българския език от края на XIX в., т.е. че отразява едно по-

старо (отличаващо се от съвременното) състояние на езика [3].

Висока оценка Васил Д. Стоянов дава и на труда на Л. Милетич "Старобългарска граматика с упражнения, образци на старобългарските паметници и речник", 1888 г. [4], а препоръчвайки на българския читател "Сборник за народни умотворения, наука и книжнина" (С., 1890 г.), В. Стоянов посочва неговото "благотворно влияние ... за уякчаване българския народ в неговите душевни и нравствени особености, които съставляват народния му принцип, най-ярката опора на българщината за в бъдещите векове" [5].

Посочените примери за възникване и начален стадий на развитие на различните видове библиография успоредно с укрепването на Българското книжовно дружество са доказателство за важното място, което се отредява в него на различните форми на библиографска информация - една традиция, продължаваща и до днес в дейността на Българската академия на науките. В тези първи десетилетия на съществуване на дружеството обаче при липсата на всякакви други средства за информиране и пропагандиране на печатните произведения библиографията е имала изключително важно значение. Българските учени са разбирали това и са използвали максимално нейните възможности.

Затова не е случаен фактът, че най-видните представители на българската наука са отдавали такова значение на библиографията и са създателите на първите репертоари на българската книжнина.

Константин Йосиф Иречек (редовен и почетен член на Академията) е автор на първата истинска, научноиздържана българска библиография. Неговият труд "Книгопис на новобългарската книжнина. 1806-1870" [6], издаден във Виена през 1872 г. от името на Българското книжовно дружество в Браила (вж. по-горе), обхваща книги, периодични издания и картографски материали.

Действителният член на Академията Никола Начов е съзателят на първата българска специална библиография. Това е неговото изследване "Библиографически преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.", издадено в Шумен през 1889 г. [7]

Йордан Иванов (действителен член на Академията) написва "Български периодически печат от възраждането му до днес" [8], от който излизат 4 книги в периода 1891-1893 г. Въпреки някои несъвършенства, като непълнота на библиографските данни и липса на справочен апарат, изданието е първият национален репертоар на българския периодичен печат.

Академик Александър Теодоров-Балан е един от най-видните представители на българската библиографска теория и практика. Неговият капитален труд "Български книгопис за сто години. 1806-1905" [9] е едно от основополагащите съчинения в областта на националната ни библиография, издадено през 1909 г. по решение на Българското книжовно дружество в чест на стогодишнината на първата българска печатна книга. Наличието на определени слабости (смесване на различни видове издания, беден справочен апарат, доста пропуски и грешки) не намалява неговото значение и той и досега е основен стожер в градежа на българската библиография.

Първият (и дано не и последен) академик библиограф Никола Василев Михов е недостигнат връх в българската библиографска наука. Той я издига на световно ниво, с което спечелва уважение към нея както вътре в страната, така и за първи път извън България. Благодарение на неговия талант, енциклопедични знания и безкрайно трудолюбие и прецизност библиографията се възприема и от най-големите скептици като равностойна научноизследователска дейност със свой специфичен обект. В продължение на над 20 години (1912-1932) той работи буквално денонощно в най-големите и авторитетни европейски библиотеки (Виена, Берлин, Мюнхен, Дрезден, Лайпциг, Париж, Лондон и др.) и събира данни за изворите относно сто-

панството, демографията и историята на България и Османска Турция. На тази документална база той създава своите класически библиографски трудове, които са ненадминати и до днес по своята научна стойност, информационен обхват и библиографска значимост. Това са: "Библиографски източници за историята на Турция и България" в 4 тома [10], "Населението на Турция и България през XVIII и XIX в. Библиографски издирвания" в 5 тома [11], "Принос към историята на българската търговия" в 6 тома [12] и "Библиография на статиите за Турция и България в немските, английските, френските и италианските периодични издания" [13]. Всичките му трудове са издание на Българската академия на науките, което потвърждава нейната първенстваща роля в развитието на специалната библиография.

Неговото дело е съизмеримо с това на академика историк и библиограф Иван Симеонов Дуйчев. И това, че акад. Дуйчев е най-изтъкнатият български историк с международно признание след Втората световна война, се дължи в голяма степен и на неговата библиографска дейност. Той не само е автор или инициатор за създаването на много библиографски трудове по история, но е и създател на школа в българската историческа библиография.

За чест на Българската академия на науките именно за тези двама най-изтъкнати библиографи на България беше направено рядкото, но затова пък напълно оправдано изключение да бъдат избрани направо за академици, което е най-високото и заслужено признание не само за техния труд, но и за целокупната академична библиография в България.

За голямо съжаление в българската библиография, а и в българската наука изобщо по различни причини (конюнктурни съображения, криворазбрана "етика" и пр.) слабо или почти не се прилага сравнителният метод за съпоставително изследване на отделните течения и школи в дадена научна област, известен още от времето на Аристотел. Тук съвсем сбито ще напра-

вим опит да запълним тази празнина поне що се отнася до българската академична библиография, още повече, че тя е най-авторитетната част (и по обем, и по значение) от цялостното развитие на българската библиография.

Най-подходящо за целта се явява сравнението на трудовете и методите на "светата троица" учени-библиографи, академиците Александър Теодоров-Балан, Никола Михов и Иван Дуйчев. И тримата започват като учени, но по различен начин се свързват с библиографията. А.Балан се обръща към нея вече като изграден учен, но може би именно това в известна степен допринася за не винаги съвършената структура, понякога неprecizното описание и непълния справочен апарат на библиографските му трудове.

В същото време Н.Михов, който по специалност е икономист статистик, скоро след защита на докторската си дисертация и кратка работа в Дирекция на статистиката се отдава изцяло на библиографията. Тук наклонностите му към статистиката, където царстват обективните стойности, се оказват особено благоприятни за дейността му като библиограф. Към това се прибавят неговите наистина енциклопедични познания и не на последно място отличното владение на най-разпространените европейски езици. Работейки изключително "де визу", той перфекционира библиографската работа и никога не прави компромиси в ущърб на точността и прецизността. Може би наистина трябва да се съжالياва, че спечелвайки най-добрия си библиограф, българската наука загубва не по-малко способен и обещаващ учен-икономист, историк и литератор.

Пример за най-блестящото съчетание между голям учен и отличен библиограф е академик Иван Дуйчев. Още в началото на научната си дейност той свързва изследователската работа с библиографията [14] и макар чисто библиографските му работи да са сравнително малко на брой [15], всичките му трудове са образно казано "пронизани" от духа на библиографията. Голямо значение в тази връзка имат неговите критични библиограф-

ски обзори [16], библиографски рецензии [17] и библиографско-библиотечни анализи [18]. Особено място заемат също така и многобройните му публикации в областта на историческите извори [19], които са в пряка връзка с библиографските му интереси. За него, както за всеки истински историк и завършен библиограф, изворите и източниците са издигнати в култ. За неотклонната му обвързаност с библиографията и за международния му авторитет в тази област говори най-красноречиво фактът, че от 1941 г. до края на дните си той е редовен сътрудник на библиографския отдел на известното германско списание "Byzantinische Zeitschrift".

По този начин чрез делото на видните учени-библиографи Никола Михов и Иван Дуичев академичната библиография заема заслужено най-високото място в рамките на българската специална библиография.

Школата на Н. Михов и И. Дуичев намери широка поддръжка и беше развита и обогатена от редица видни учени и библиографи в БАН.

Централната библиотека на БАН и ръководената от нея мрежа от институтски библиотеки са не само продължител на традициите, завещани от няколко поколения библиографи, оставили трайни следи в развитието на българската наука. Като център и координатор в национален мащаб на специалната библиография по профила на Академията, Централната библиотека на БАН има значителен принос за нейното развитие.

Изхождайки от съзнанието, че специалната библиография дава необходимата информация за издадените трудове в отделните области на знанието, че тя предшества научноизследователската работа и е абсолютно необходима за правилното ѝ протичане, че тя е важен фактор за популяризиране постиженията на науката, сътрудниците на Централната библиотека на БАН и нейната библиотечна мрежа отдават заслуженото на този важен етап в научноизследователския процес.

Нещо повече. Трябва да се отбележи, че в Българската академия на науките изработването на библиографски указатели е дело както на библиографи, така и на специалисти в съответните области. Това разумно и ползотворно сътрудничество има своето положително влияние върху качеството на трудовете и способства за повишаване на относителния дял на библиографската работа в научното изследване.

Особено значение за развитието на специалната библиография в БАН има проведената Юбилейна научна конференция по проблемите на специалната библиография и на научната информация в НРБ (София, 27 и 28 февруари 1967 г.), организирана от Централната библиотека на БАН.

Анализът на тогавашното състояние на специалната библиография и направените препоръки са съвсем навременни. Обзорният доклад и проведените разисквания на конференцията са една обективна рекапитулация на постигнатото в областта на специалната библиография и надеждна основа на по-нататъшното ѝ развитие.

Значителни постижения Българската академия на науките има по отношение на специалната библиография в областта на природните науки.

След тематичната "Библиография по природата на Витоша планина" сериозен принос в областта на геологическите науки и геологопроучвателното дело е "Библиография на литературата по геология на България" [20]. В нея са включени както трудове на български изследователи, така и на чужденци, работили на територията на нашата страна или преминавали през нея и дали сведения за нейния геоложки строеж. Многобройни и многообхватни са тематичните библиографии в областта на геологията. Съществен е техният дял в библиографското осигуряване на научните разработки.

Значителен принос в развитието на различните направления на биологическите науки имат редица библиографски указатели, значителна част от които са дело на самите учени-био-

лози, а други са изработени от квалифицирани библиографи под ръководството на специалисти.

Анотираните азбучни списъци на акад. Ив. Буреш, публикувани в "Известия на Зоологическия институт" от 1953 г. до 1973 г. (1953, 1955, 1970, 1972, 1973), последните три в съавторство с проф. Ал. Попов, разкриват чуждестранните изследвания и приноси върху фауната на България.

Библиографията "Българска литература по стимулация и инхибиция на растителните организми. Т.1. 1907-1968" [21] систематизира проучванията на нашите специалисти в една от водещите области на съвременната физиология на растенията, която играе положителна роля за регулиране на добивите и качеството на растителното производство.

"Библиография на българската литература по микробиология <1944-1968>", както и нейното продължение за 1969-1980 г. дават пълна представа [22] за насоките и развитието на този така важен клон на науката за последните десетилетия у нас и са ценен справочник за всички научни работници и специалисти в областта на микробиологията не само у нас, но и в чужбина.

Библиографията "Литература върху висшата флора и растителната география на България. 1969-1978" [23] е продължение на по-стари указатели в тази област и има съществен принос в развитието на българската ботаническа наука.

В областта на хуманитарните науки също могат да се посочат образци на специална библиография, играеща съществена роля в развитието на съответната наука.

В това отношение е достатъчно да се посочат само няколко примера:

- "Библиография на българската археология" [24] от ст.н.с. С. Георгиева и проф. В. Велков обхваща литературата, публикувана от Освобождението през 1878 г. до 1966 г. В сравнение с първото издание второто допълнително и преработено издание от 1974 г. съдържа над 3400 нови заглавия за

периода от 1956 г. до 1966 г. Твърде голям е броят на използваните извори. Трудът е осъществен на високо научно равнище;

- поредицата "Българска историческа наука" [25], издавана през интервал от 5 г. за периода 1965-1985 г. между отделните международни конгреси, посветени на българската историческа наука;

- "Библиография на българската правна литература. 9.IX.1944 г. - 31.XII.1984" (С., БАН, 1989) [26];

- "Антология на българската философска мисъл. Т.1-2" [27], "Антология на българската социологическа мисъл. Т.1-3" [28] - и двете под редакцията на проф. М. Бъчваров, и много други.

На високо научно равнище е извършената библиографска работа, предхождаща написването на многотомната история на България.

"Опис на изданията на БАН. 1869-1953" [29] и неговото продължение "Опис на изданията на БАН. 1954-1970. Обществени науки" [30] обхващат цялата печатно-издателска продукция на Академията за посочените периоди (вторият том - само в областта на обществените науки) и ориентират научните работници, културните дейци и по-широките читателски кръгове за литературата по интересувашите ги въпроси в академичните издания. Изработени с необходимата точност и прецизност, снабдени с богат помощен апарат, тези издания са сериозна база за по-нататъшни научни издирвания и разработки.

Библиографии, които в значителна степен отразяват развитието на съответната наука, са указателите на водещите списания в нея, издания на БАН (сп. "Философска мисъл", "Исторически преглед", "Български език", "Литературна мисъл", "Език и литература", "Старобългарска литература" и др.). Подобно предназначение, макар и с по-различен обхват, имат указателите на трудовете на сътрудниците в отделните институти.

Твърде голямо място в библиографската дейност на институтите на БАН заемат персоналните библиографии. Особено големи заслуги за това има Централната библиотека, която съвместно с тях издава поредицата "Био-библиографии на български учени". От нея има вече издадени няколко десетки труда върху живота и дейността на видни български учени.

Био-библиографският справочник "Сто години Българска академия на науките. 1869-1969. Т.1-3 [31], издание на Централната библиотека на БАН, представя пред българската и чуждестранната научна общественост научния състав на академията в продължение на стогодишното ѝ развитие. "Сто години БАН" е първо по рода си издание у нас, изключително ценен справочник за развитието и съвременното състояние на българската наука. За съжаление в него не са включени сведения за изключените след 9.IX.1944 г. академици и член-кореспонденти.

Юбилейното издание "Академици и член-кореспонденти на БАН. 1988" [32] съдържа био-библиографски сведения за всички живи академици и член-кореспонденти (към 1 януари 1989 г.). Подготвя се негово допълнение и продължение на "100 г. БАН" по случай 125-годишнината на Академията.

Важно справочно издание на Централната библиотека на БАН е печатният каталог "Чужди периодични издания в библиотечната мрежа на БАН и СУ. 1979" [33], претърпял две издания. Каталогът е предназначен не само да улеснява читателското търсене и да информира широко за съдържащите се във фондовете на библиотечната мрежа на БАН чужди периодични издания, но така също да служи на управлението на библиотечните процеси, на координацията както в комплектуването на периодичните издания в библиотечната мрежа на БАН, така и за изграждане на единния библиотечен фонд на Република България.

База за развитието на специалната библиография в БАН е националната библиография - текуща и ретроспективна. Пълно-

тата и точността на представената в нея информация е предпоставка за научната издържаност на специалната библиография, която отразява публикуваната в определена област на знанието литература. От своя страна обаче тя обогатява националната библиография с редица публикации, невключени в нея поради специфичните ѝ критерии за подбор.

В Централната библиотека и библиотечната мрежа на БАН се изработват библиографски справочници по профила на Академията. Особено големи са постиженията на специалната библиография в областта на обществените и природните науки.

Докато в областта на природните и обществените науки обаче работата по изработването на ретроспективни библиографски указатели присъства много осезателно в научноизследователския процес, същото не може да се каже за нейната роля в точните и приложните науки. Наистина в областта на физиката и математиката могат да се посочат известен брой персонални указатели, които обаче имат значение предимно за изучаване историята на съответната област. Информационното осигуряване на тези науки се извършва коренно различно - учените и специалистите в тези области се нуждаят от оперативна, точна и бърза информация за световните постижения.

Централната библиотека на БАН, която в национален мащаб е център на специалната библиография в областите по профила на Академията, има значителни успехи не само в практическата дейност - изработването на библиографски указатели. Тя има заслуги и за обогатяване и развиване на теоретичната мисъл, като в нея се разработват проблемите на теорията и методиката на специалната библиография у нас. В това отношение могат да се посочат редица приноси в изследванията и разработките на нейните сътрудници, поместени в "Известия на ЦБ на БАН", в сборниците "Проблеми на специалните библиотеки", в монографии и публикувани материали от организираните от нея научни мероприятия, посветени на въпросите на специалната библиография.

Перспективите на развитие на специалната библиография се свързват, от една страна, с разширяването на нейния обхват (създаването на пълни ретроспективни библиографски указатели, отразяващи развитието на науката от създаването ѝ до днес - например на историята, литературата и др.), а от друга - с компютърната техника при изработването на библиографски справочници.

Бъдещето на академичната библиография, както и изобщо на библиотечните и информационните дейности се свързва напоследък с термина "маркетинг". Правилното и навременно приложение на принципите и техниката на маркетинга към информационно-библиографската дейност ще допринесе несъмнено за нейното оптимално адаптиране към бързо променящите се социално-икономически условия.

В тази връзка класическите постулати на маркетинга трябва да бъдат осмислени и прилагани според спецификата на академичната библиография. Тук основните етапи на маркетинга (анализ и стратегия), както и съответните подетапи (обкръжаваща среда, информационна обезпеченост, позициониране, маркетинг-микс, план-маркетинг) [34] придобиват особено значение в контекста на библиографската дейност в Българската академия на науките.

Така например на високото ниво на "базата" в академичната библиография (библиографските и справочни издания, каталози и пр.) трябва да отговаря едно по-високо ниво на библиографското "лице" (автоматизирани каталози и библиографско-справочни бази от данни, висока библиографска квалификация на обслужващия персонал и на потребителите). Голямо внимание трябва да се обърне на разнообразяването на предлаганите библиографски услуги както в широчина, така и в дълбочина, за което има необходимата основа, но често липсва определена периферия (софт- и хардуер, обучени кадри, инициативност).

При маркетинговия анализ на обкръжаващата среда на академичната библиография се установява, че именно нейните ползватели (главно учени) решават условията за нейното развитие (финансиране, техника, помещения), а едновременно с това дават и оценка за нейните постижения и слабости. Особено голяма тук е ролята на т.нар. "гейт-кийпърс", които за академичната библиография са най-авторитетната част от нейните ползватели (членове на БАН, ръководители на научноизследователски звена, авторитетни учени) [35].

За съжаление така разпространените напоследък проучвания на читателските интереси, на читателския състав и пр. имат повече общосоциологическа насоченост и се оказват слабо ефективни за реализирането на една практическа маркетингова политика. Обратно, елементите на класическия маркетинг въпреки тяхната пазарна ориентираност се оказват по-полезни за усъвършенстване на библиографската работа. Това особено ярко се проявява при обосноваването на втория основен етап на маркетинга - стратегията.

Първата част на този етап е позиционирането. Накратко, това е определянето на иманентната същност на предлаганата услуга и кръга на нейните спонсори, ползватели и конкуренти. Що се отнася до академичната библиография, спонсорите (бюджетна организация) и до голяма степен ползвателите (учени и изследователи) са регламентирани априори, което прави излишно маркетинговото титулиране и сегментиране. При конкурентите обаче се наблюдава фактът, че те са преди всичко партньори, отколкото реални съперници [36]. Така системата на общата национална регистрационна библиография допълва, но не може да замени специалната академична библиография.

Слабото развитие на маркетинговите изследвания и проучвания в България и особено в областта на библиографско-информационната дейност правят засега много трудно обосноваването и реализирането на по-висшите форми на маркетинговата стратегия като маркетинг-микс и план-маркетинг.

Затова Централната библиотека на БАН като организатор и координатор на библиографското обслужване в Академията трябва занаяпред да насочи усилията си към изследване както на общотеоретичните проблеми на специалната библиография, така и на новите технологии и маркетинга. Това разкрива нови перспективи и възможности пред научните сътрудници и специалистите библиографи в академичната библиотечна мрежа.

Л и т е р а т у р а

1. Устав на БКД в Браила, 1869, с.5.
2. Период. сп. (Средец), 1892, 39, 491-494.
3. Период. сп. (Средец), 1895, 48, 1018-1020.
4. Период. сп. (Средец), 1892, 40, 696-698.
5. Период. сп. (Средец), 1890, 35, с.796.
6. И р е ч е к, К. Книгопис на новобългарската книжнина. 1806-1870. Виена, 1870. 48 с.
7. Н а ч о в, Н. Библиографически преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г. Шумен, 1889. 17 с.
8. И в а н о в, И. Български периодически печат от възраждането му до днес. Т.1-4. С., БКД, 1891-1893.
9. Т е о д о р о в-Б а л а н, А. Български книгопис за сто години. 1806-1905. С., БКД, 1909. 1667 с.
10. М и х о в, Н. Библиографски източници за историята на Турция и България. Т.1-4. С., БАН, 1914-1934.
11. М и х о в, Н. Населението на Турция и България през XVIII и XIX в. Библиографски издирвания. Т.1-5. С., БАН, 1915-1967.
12. M i h o v, N. Contribution à l'histoire du commerce bulgare. Doc. offic. et rapports consulaires. Т.1-6. Svichtov, Ecole des hautes etudes commerciales, 1941-1970.
13. M i h o v, N. Bibliographie des articles de périodiques allemands, anglais, français et italiens sur la Turquie et la Bulgarie. Sofia., ABS, 1938, XV, 688 p.
14. Д у и ч е в, И. За документите из Ватиканския архив, отнасящи се до българската история. - Изв.Ист.д-во в София, 13, 1933, 113-141.
15. Д у и ч е в, И. Библиография на трудовете на Марин Дринов. - В: Изследвания в чест на М.Дринов. С., 1960, 225-231; Д у и ч е в, И., А. Кирмагова и А. Паунова. Българската кирило-методиевска библиография за периода 1940-1980 г. С., СУ, 1983. 726 с.
16. Д у и ч е в, И. Обзор болгарских работ 1945-1958 гг. по изучению древнерусской литературы и русско-болгарских литературных связей XI-XVII вв. - Труды Отдела древне-русской литературы, 16, 1960, 589-603; Д у и ч е в, И. Преглед на българската историография. - Jugosl.ist. časopis, 4, 1938, No 1-2, 40-74; Д у и ч е в, И. Чужди приноси към изследването на българското минало. - Год. Болг.библиогр.инст., 1, 1948, 509-520.
17. Д у и ч е в, И. Рец за: N.V. Michoff. Bibliographie des articles de périodiques sur la Turquie et la Bulgarie. - Изв.Бълг.геогр.д-во, 5, 1939, 204-205.
18. Д у и ч е в, И. Един средновековен библиотечен каталог. - Изв.ЦБ БАН, 1, 1959, 97-102; Д у и ч е в, И. и И. Пенаков. Относно библиотеката на д-р Иван Селимински. Изв.Държ.б-ка, 2(8), 1963, 565-593.
19. Гръцки извори за българската история. Т.1-6. С., БАН, 1954-1965.
20. Библиография по природата на Витоша планина. С., БАН, 1953. 124 с.; Библиография на литературата по геология на България. Т.1-4. С., БАН, 1978-1989.
21. П а в л о в, Л.Ив. Българска литература по стимулация и инхибиция на растителните организми. Т.1. 1907-1968. С., БАН, 1970. 170 с.
22. В ъ л ч а н о в а, М., Д. Велянов и Хр. Марковска. Библиография на българската литература по микробиология, <1944-1968>. Под ред. на Ас.Тошков. С., БАН, 1973. 604 с.; В ъ л ч а н о в а, М., Н. Муткурова-Колчева и Св. Бърдаров. Библиография на българската литература по микробиология. 1969-1980. Отг.ред. Ас.Тошков. С., БАН, 1984. 970 с.
23. К и т а н о в, Б.П. Литература върху висшата флора и растителната география на България. 1969-1978. С., БАН, 1984. 240 с.
24. Г е о р г и е в а, С. и В. Велков. Библиография на българската археология. 1878-1966. С., БАН, 1957. 384 с.; 2 прераб. и доп. изд. 1974. 478 с.
25. К о с т о в а, Е. Българска историческа наука. Т.3. 1970-1974. Библиогр., обнар. по случай XIV междунар. конгр. по истор.науки - Сан Франциско, авг. 1975. С., БАН, 1975. 742 с. и др. томове.
26. И о л о в а, Г., Т. Куюмджиева и Хр. Балабанова. Библиография на българската правна литература. 9.IX.1944 - 31.XII.1984. С., БАН, 1989. 772 с.
27. Антология на българската философска мисъл. Под общ.ред. на М.Бъчваров. Т.1-2. С., Наука и Изкуство, 1973.
28. Антология на българската социологическа мисъл. Т.1-3. С., Наука и изкуство, 1978-1985.
29. С ъ б е в а, Е. и М. Станчева. Опис на изданията на БАН. 1869-1953. С., БАН, 1956. 538 с.
30. Опис на изданията на БАН. 1954-1970. Обществени науки. С., БАН, 1985. 864 с.
31. Сто години Българска академия на науките. 1869-1969. Т.1-3. С., БАН, 1969-1972.
32. Академици и член-кореспонденти на БАН. 1988. Библиографски справочник. С., БАН, 1989. 416 с.
33. Чужди периодични издания в библиотечната мрежа на БАН и СУ. 1979. С., БАН, 1980. 104 с.; Азбучен каталог на периодичните издания, получавани в библиотечната система на БАН. 1981-1984. С., БАН, 1984. 382 с.
34. K o f l e r, Ph. Marketing for non-profit organizations. New York, 1982.
35. S a l a u n, J.-M. Marketing des bibliothèques et des centres de documentation. Analyse. - Bulletin des bibliothèques de France, 1990, No 6, 346-355.
36. S a l a u n, J.-M. Marketing des bibliothèques et des centres de documentation. Stratégies. - Bulletin des bibliothèques de France, 1991, No 1, 50-57.

CONTRIBUTION TO THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
IN THE DEVELOPMENT OF BULGARIAN BIBLIOGRAPHY

Tzvetana Stajkova, Nikola Kazanski

(S u m m a r y)

In depth analysis is made of the development of the special bibliography in the network of institutes of the Bulgarian Academy of Sciences for the period from its establishment in 1869 to our days. Special place is given to the activities of such classics of the Bulgarian bibliography as the academicians Alexander Teodorov-Balan, Nikola Mihov and Ivan Duychev.

Highlighted are the achievements of the special bibliography in the fields of the Academy's profile today as well as the development of the theoretical thought and the establishment of the Central Library at the Bulgarian Academy of Sciences as a national centre for special bibliography.

For the first time the fundamental directions of the marketing investigations in the field of the special bibliography in Bulgaria are outlined, though concisely.

ПРОФИЛ ЗА КОМПЛЕКТУВАНЕ НА ЕДИННИЯ БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД
НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

НЯКОИ ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ ПРИ ИЗРАБОТВАНЕ
НА ПРОФИЛА ЗА КОМПЛЕКТУВАНЕ

Мария Аргирова-Герасимова

Изграждането на академичния библиотечен фонд като многостранна дейност за създаване, опазване, попълване и обновяване с национална и чуждестранна научна литература е основна задача на Централната библиотека. Тя е резултатна и ефективна, ако фондът по своя обем, състав и информационни възможности осигурява в достатъчна степен научноизследователската и научноприложната дейност на Българската академия на науките и нейните задачи на водеща научна организация в страната, ако съответства на читателското и на информационното търсене. Тази дейност непрекъснато се усложнява поради задълбочаващите се противоречия между огромните световни информационни ресурси и ограничените възможности на библиотеката да издирва, оценява, набавя, обработва и съхранява научната литература. Трудности пораждат и динамичните промени на читателското търсене, което изисква едновременно и тясно-специализирани издания, и такива с широк многоотраслов, дори универсален обхват.

Творческото осмисляне на комплекса от въпроси, свързани с изграждането на фонда, създаването на теоретична основа и

изработването на съвременна, научнообоснована политика за комплектуване, се превръща в първостепенна задача на Централната библиотека.

Политиката на комплектуване е позицията, която библиотеката заема по всички въпроси на изграждане на фонда. Тя определя основните насоки на дейността ѝ в тази област, конкретизира ги в определени организационни форми.

Политиката на комплектуване е насочена към увеличаване на информационните ресурси на академичния фонд, към оптимално задоволяване на читателското търсене и решаване на управленските задачи. В нейния обхват се включват всички аспекти на комплектуването: отраслова, тематична и езикова структура; хронологична дълбочина; видове и типове материали, подлежащи на набавяне; източници и начини на комплектуване; дублиране и координация; вторичен подбор; изучаване на четенето и читателските потребности; финансиране и т.н. Този всеобхватен подход при решаване на въпросите на комплектуването, а също и стремежът за достигане на целесъобразност и икономичност правят политиката на комплектуване действена. Важно условие, осигуряващо тази действеност, е нейното оформяне във вид на писмен документ - т.нар. "профил за комплектуване". Чрез него приетата политика се узаконява. Той гарантира нейната стабилност и дава възможност тя непрекъснато да се привежда в съответствие с настъпващите промени.

Научнообоснованата политика на комплектуване на Централната библиотека се определя от редица фактори, сред които от особено значение са: общите принципи за комплектуване; закономерностите в развитието на науката; видът на библиотеката, нейната структура; ведомствената ѝ принадлежност; мястото ѝ в националната библиотечна система; равнището и мащабите на дейността ѝ; материално-техническото и кадровото осигуряване; съвременната концепция на библиотеката относно развитието на академичния фонд, свързана с промените на научния фронт и в структурите на БАН.

Освен горните фактори, които влияят върху цялостната политика на комплектуване, може да посочим и други:

- централизираното комплектуване в библиотечната мрежа на БАН;

- постъпването в Централната библиотека на задължителен депозитен екземпляр на българската печатна продукция;

- разликите в подхода при комплектуване на българската и чуждестранната литература;

- развитието на координацията в библиотечната мрежа на БАН и страната;

- настъпващите промени в издателската дейност и на книжния пазар.

Основните принципи на комплектуването - профилиране и координация, централизация, системност, актуалност, перспективност, приемственост, са формулирани с оглед изискването за съответствие между състава и обема на фондовете и задачите на библиотеката и интересите на нейните читатели.

Принципът на профилиране (специализация) и координация на библиотечните фондове е отражение на процесите на диференциация и интеграция в науката. Задълбочаването на специализацията неизбежно води до координация. Положителните резултати в дейността на библиотеката във все по-голяма степен зависят от умението да се използват ресурсите на националната библиотечна система.

Принципите на централизация и системност придават на политиката на комплектуване динамика и взаимна зависимост; осигуряват балансираност при набавянето, регулират дублирането; предполагат установяване на пропорции между отделните отрасли на знанието, видовете и типовете издания в съответствие с обективните критерии и ориентиране към планомерно комплектуване на фондовете с оглед спазване на установени съотношения в тях. По този начин в значителна степен се преодоляват елементите на стихийност в комплектуването, стимулира се обратната връзка с потребителите. Централизираното

изграждане на фондовете, преодоляването на тенденцията за изолирано развитие на академичните филиални библиотеки и утвърждаването на идеята за единство са значителни постижения при изграждане на академичния фонд. Привличането на научния състав на БАН при извършване на библиографския подбор е гаранция за комплектуване на научнозначима литература с доказани информационни качества.

Принципът за актуалност изисква своевременно набавяне на литература, отразяваща най-новите изследвания и разработки в определена област на знанието и по междудисциплинарна тематика, и прочистване на фонда от непрофилни, дублетни и остарели в информационно отношение източници.

Принципът за перспективност отчита развитието на потенциалните читателски интереси, прогнозира бъдещите потребности. Той изисква комплектуване на литература, отразяваща тенденциите на развитието на науката.

Принципът на приемственост се свежда до продължаване на традициите при изграждане на специфичните за дадена библиотека фондове, каквато е например сбирката "Академика" в Централната библиотека. Без придържане към този принцип библиотеката ще загуби своята определена физиономия.

Като отбелязваме значителната роля на действието на общите принципи на комплектуване, трябва да подчертаем, че само тяхната конкретна интерпретация ще им придаде истинска действеност.

Политиката на комплектуване на единния фонд, основаваща се на горните принципи, е насочена към достигане на главната цел на комплектуването: изграждане и развитие на библиотечен фонд, който информационно да осигурява дейността на БАН и да съответства на потребностите на основния контингент нейни читатели.

Под влияние на социални, икономически и други фактори политиката на комплектуване се изменя, което категорично се доказва от историята на Централната библиотека и нейната

библиотечна мрежа. Решаващ фактор за развитието на Централната библиотека е нейната принадлежност към Българската академия на науките. Във фокуса на библиотечната политика дълго време стои само Библиотеката на БАН. Израстването на Академията като най-крупно научно учреждение в страната - център на фундаментални и приложни изследвания, и развитието на нейните организационни структури предизвикаха промени в библиотечната политика. Придържайки се към принципа за всеотранно приближаване на научната литература до потребителите, се създадоха специалните библиотеки към научните учреждения на Академията и се организира библиотечната мрежа на БАН начело с Централната библиотека. Тези организационни промени се отразиха върху позициите на Централната библиотека по въпросите на комплектуването. Като премина в развитието на своя организационен статус през етапа на "единствена библиотека на БАН" до "Централна библиотека на Академията с 51 филиални библиотеки", днес тя не само стои начело на своята библиотечна мрежа, но е важно водещо звено в националната библиотечна система.

Стремителното увеличаване на издателската продукция стана причина за ускорения ръст на библиотечните фондове без гаранции за задоволяване на читателското търсене. Възникнаха значителни и понякога непреодолими трудности при финансиране на комплектуването. Достигна се до "книгохранищна криза" при организация на фондовете и ориентиране в огромните документални масиви, част от които са малко ползвани.

Развитието на науката, увеличаването на броя на работещите в научната сфера и свързаните с нея области доведоха до нарастване на обема и разнообразието на информационните потребности и читателското търсене. Неговото изучаване привлече вниманието към изявяване на приоритетните групи читатели, активизиране на комплектуването в профилните направления и към проблемите на малко ползваната и неползваната литература.

Значителните по обем и количество библиотечни фондове са също така негативно явление, както и липсата на действително необходимата литература. С голяма острота се поставиха и въпросите за задържане ръста на фондовете, което се налага поради увеличаването на издателската продукция, стареенето на информацията, натрупването в библиотеката на малко търсена и нетърсена литература, ограничената площ на книгохранилищата. Съществено се променя позицията на библиотеката по отношение на комплектуването. Тя се ориентира към разработване на програма за ограничаване на количествения ръст на фондовете.

Съвременната политика на Централната библиотека за развитие на академичния библиотечен фонд, като отчита новите реалности, се насочва към достигане на няколко основни цели:

1. Текущо и планомерно изграждане на фонда за осъществяване на навременно и пълноценно библиотечно-библиографско и информационно осигуряване на академичните поделения независимо от териториалното им местонахождение и за обслужване на научни колективи и индивидуални потребители от страната, работещи в областта на фундаменталните науки.

2. Ориентиране на отрасловата структура на комплектуване към насоките на научноизследователската, научноприложната и друга дейност на Академията; определяне на приоритетни направления в профилната тематика на комплектуване.

При определяне на отрасловата и езиковата структура на постъпващата във фондовете литература се взема под внимание различният подход при набавянето на българската и чуждестранната литература. Първата се комплектува на универсално равнище поради постъпване в единния фонд на задължителния депозитен екземпляр, благодарение на което в Централната библиотека се гарантира пълен комплект от българска литература по всички отрасли на знанието. В резултат се повишава равнището на информационното осигуряване на многоотрасловата система от академични звена, като се преодоляват трудности-

те, свързани с интеграционните процеси в науката и разширяването на информацията. Това от своя страна осигурява качеството на подбора на българската литература за профилираните фондове на библиотеките от академичната мрежа.

Чуждестранната литература се набавя на многоотраслово равнище с оглед ориентиране към задачите на БАН като научно учреждение.

Езиковата структура на постъпващите информационни потоци заема съществено място в политиката на комплектуване. Езикът на публикацията е важен критерий при подбора. Известно е становището в библиотечната теория, че езикът на профилната публикация не е препятствие за нейното набавяне. Но въпреки това при подбора на литературата в езиков аспект влияние оказват например:

- значителният брой на езиците в света, на които се публикуват профилни издания;
- различното равнище на развитие на науката в отделните страни;
- наличието на "езикова бариера" за много читатели;
- ограничените възможности за комплектуване (финансови, пространствени);
- разпространението само на няколко национални езика като езици за международно научно общуване и т.н.

Необходимостта за запознаване с резултатите от научните изследвания на равнището на световните постижения води до комплектуване на литература от държави с най-мощен научен потенциал. Това обяснява интересът към научната литература на руски, английски, немски и френски език. Приоритетността на тези езици при набавянето ѝ се потвърждава и от тяхното ползване от читателите в БАН.

3. Задоволяване на читателските потребности в съответствие с научния профил на БАН. Осигуряване на информационното търсене по граничните и междоотрасловите проблеми

чрез изграждане на съответни фондове в Централната библиотека или в някои от големите специални библиотеки от мрежата.

4. Задържане ръста на фондовете чрез: съкращаване на комплектуването на непрофилна литература, на неползвани от читателите видове и типове издания; отстраняване на ненужното дублиране; провеждане на вторичен подбор; определяне на литература за временно съхранение.

Проблемите на дублирането са особено актуални за библиотеките, които функционират в рамките на мрежа, подобна на тази на БАН. Съществуват известни предпоставки, които обуславят обосноваването на дублиране на постъпленията:

- наличие на няколко библиотеки с близки или частично съвпадащи профили на комплектуване и читателски потребности;
- изискване за приближаване на фондовете към работните места на сътрудниците с оглед създаване на благоприятни условия за научноизследователска дейност;
- широка тематика и междуетраслов характер на много научни публикации и т.н.

Дублирането на литературата е свързано до значителна степен с нейната достъпност. Например сравнително по-достъпните заглавия от Русия се дублират в размери, задоволяващи потребностите на научния потенциал на БАН.

При комплектуване на българската литература границите на дублирането са разширени. Благодарение на контрола, упражняван чрез централизираното комплектуване, се достига оптимално равнище. При дублирането на чуждестранната литература има особености, свързани с финансови проблеми при набавянето ѝ. Дублирането на валутно закупуваните издания е сведено до минимум. За да се задоволи търсенето, се ползват възможностите на международния книгообмен и междубиблиотечното заемане.

Но дублирането (било то и оправдано) увеличава многократно разходите за комплектуване и съхраняване на дублетните екземпляри, създава условия за провеждане на допълнителна

обемна и отговорна работа за отчислението им след изтичане на определени срокове или при провеждане на вторичния подбор.

Тясно свързан с дублирането е проблемът за разпределение на единствения екземпляр. Този въпрос се решава с оглед приоритетността на тематиката, вече изградения фонд, читателския контингент и т.н.

5. Осъществяване на действена координация между библиотеките от академичната мрежа при изграждането на фондовете. Чрез нея се достига оптимално равнище на текущото комплектуване при най-рационално използване на средствата. В резултат нарастват информационните ресурси, те се разпределят между библиотеките на базата на обективни критерии, отстранява се ненужното дублиране. В рамките на библиотечната мрежа на БАН координацията се осъществява чрез процесите на подбора, поръчките, разпределението и преразпределението на българската и чуждестранната литература.

6. Изграждане на академичния библиотечен фонд като част от националния библиотечен фонд и задълбочаване на взаимодействието с другите научни библиотеки в националната библиотечна система.

7. Развитие и разширяване на връзките с научни библиотеки в чужбина с оглед осигуряване на достъп до литература и други информационни източници за задоволяване на търсенето на читателския контингент на БАН.

ПРАКТИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА СЪСТАВЯНЕ НА ПРОФИЛ ЗА КОМПЛЕКТУВАНЕ

Изработването на профил за комплектуване на академичния библиотечен фонд се налага от настъпилите съществени промени в дейността на Централната библиотека и библиотеките от нейната мрежа през последните години, свързани с развитието на

БАН като научно учреждение и с необходимостта от изработване на нова политика за комплектуване, чрез която да се пречупят промените в социалната, икономическата, научната и други сфери. Съществуващите документи за насоките за изграждане на фонда са остарели и не могат да представят стратегията на Централната библиотека в тази много важна и отговорна дейност. Липсва единен документ, който да отразява цялостната политика за комплектуване на библиотечната мрежа на БАН и на нейните отделни библиотечни звена.

Съставянето на профила преминава през два етапа:

1) подготовка на профилите на отделните фондове, включващи се в единния фонд на БАН: фондовете на специалните библиотеки при академичните поделения и на Централната библиотека - на нейния основен фонд, на фондовете на читалнята, на отделите "Библиографско-справочен" и "Организационно-методичен" и др.;

2) подготовка на профила на единния фонд на БАН.

Предвид големия брой на участниците в подготовката на профилите в самостоятелните фондове и на профила на единния фонд се налага разработването на типови документи - макет на схемата на профила, обяснителни бележки за хода на дейността и оформлението, препоръки. Това има значение за унифициране на подхода за решаване на поставените задачи.

За целта е необходимо да се назначи комисия по подготовка на профила и да се определят нейните конкретни задачи. В помощ на комисията се изграждат отраслови работни групи по съставяне на профила - например група по физико-математически науки; по химически науки; по науки за земята; по биологични науки; по икономически науки; по филологически науки и т.н.

Профилът за комплектуване като действено средство за управление на комплектуването

Профилът за комплектуване е теоретичен структурен модел на фонда на даден етап от неговото развитие. Значението на профила се определя от непосредствената му връзка с политиката на комплектуване. Той е нейното практическо приложение под формата на единен документ. Състои се от две части:

1) увод или обяснителни бележки, в които се излагат основните положения на политиката на комплектуване, структурата на профила, параметрите на обслужване, участниците в комплектуването, перспективите за координация и т.н.;

2) схема на профила, която в графична форма отразява съществените елементи от политиката на комплектуването на фонда, неговата отраслова, видова, типова структура, пълнотата на комплектуването, екземплярността, разпределението на документите между библиотеките и т.н.

Обяснителните бележки заемат важно място в структурата на профила. Те предхождат изработването на схемата и се съставят по определен план, така че профилите на отделните библиотеки, на чиято основа ще се състави единният профил, да се представят по унифицирана схема.

В обяснителната бележка се включват следните постановки:

1. Основни данни за библиотеката (фонд, прираст, читатели, раздадена литература).
2. Цели и задачи на библиотеката в областта на комплектуването. Връзка с научноизследователската и друга дейност на съответното академично звено.
3. Критерии за подбор на литературата (хронологична дълбочина, езикова структура и др.).
4. Отраслова структура на комплектуването.
5. Видова и типологична структура на комплектуването.
6. Степен на пълнота на комплектуването.

7. Екземплярност на комплектуваните издания.
8. Срок за съхранение на изданията.
9. Координация в областта на комплектуването.
10. Източници на комплектуването.
11. Политика в областта на вторичния подбор (отчисление, връзка с депозиториума и др.).

Структура на профила за комплектуване на единния фонд на БАН

При разработване структурата на този документ трябва да се вземе под внимание:

- съчетаване на обяснителните бележки със схемата на профила;
- създаване на единен макет на схемата, подходящ както за общия профил, така и за профилите на фондовете на отделните библиотеки от мрежата и на Централната библиотека;
- разработване на унифицирани указания за съставяне профилите за комплектуване;
- обединяване в една единна схема на българската и чуждестранната литература;
- организиране на цялостната дейност на принципа от частното към общото, от профилите на комплектуване на отделните фондове към профила на единния академичен фонд.

Описание на макета на схемата на профила на единния фонд

Работата по съставяне профила на комплектуване може да се определи като установяване на строги рамки по параметри, заложи в самия обект на комплектуване. Тези параметри отразяват:

- отрасловата или тематична характеристика;

- вида на изданието (книга, периодично издание, картографски, графични, нотни издания и т.н.);

- типа на изданието (съгласува се обикновено с целевото и читателското предназначение).

Разнообразните решения, а следователно и ограниченията при подбора на литература по тези параметри, се допълват с други ограничения: степен на пълнота при комплектуването и екземплярност (дублиране). Самостоятелно значение придобива и посочването на участниците в профилирането.

В съответствие с тези параметри и тяхното предназначение при профилиране на комплектуването се разработва предлаганият вариант на схемата на профила на БАН, обхващащ както българската, така и чуждестранната литература. Той представлява съчетание на отрасловите рубрики, разположени вертикално, и на типологическите и видовете характеристики на литературата, разположени хоризонтално. Едновременно с това в хоризонталните графи се въвежда допълнителна характеристика "степен на пълнота на комплектуването". Там, където се пресичат вертикалните (отрасъл) и хоризонталните (тип и вид) графи, се отбелязва средната екземплярност на набавяната литература - съответно българска или чуждестранна от даден отрасъл, тип и вид. При пресичането на вертикалните графи (отрасли) и на хоризонталните (степен на пълнота на комплектуването) се отбелязва една от трите установени степени на пълнота на комплектуването чрез поставяне на сиглите на участниците. Това се извършва при подготовката на общия профил. Едновременно в приложение се посочват сиглите на всеки участник в него (вж. приложение 1).

Отраслова структура на комплектуването в схемата на профила

Отрасловата структура на набавяната литература се представя чрез рубриците на библиотечно-библиографската класифи-

кация (ББК). Тя разкрива отрасловата специализация на академичните звена, прилага се при централизираната класификация на научната литература в библиотечната система на БАН, дава възможност за актуализация и допълнения при разширяване или промяна в профила на комплектуване в специалните библиотеки.

Дълбочината на класификация в работната схема на профила се установява до 4-тото деление включително. Това е достатъчно подробна детайлизация на науките и отраслите на знанието. По-нататъшната детайлизация или окрупнение на рубриците са напълно допустими. Например тематичното дублиране в комплектуването на участниците в единния профил може да стане причина за по-нататъшна детайлизация на рубриците, докато се излявят особеностите в комплектуването на всяка библиотека. Когато се попълва схемата на профила, ако е необходимо, трябва да се отбелязва например така: "рубриката да се детайлизира" или "рубриката е необходимо да се окрупни".

Основна задача при попълването на графата за отрасъла или отрасловата рубрика е изборът на профилна тематика, която да отговаря на извършваната научноизследователска и друга научна или образователна дейност на обслужваното академично звено. Водещата тематика се извява чрез останалите отбелязани в схемата на профила графи (степен на пълнотата, вид и тип на изданието), но е целесъобразно тази водеща тематика да се посочи и по графичен начин - чрез подчертаване, написване с друг шрифт и т.н.

Междоотрасловата (гранична) тематика също трябва да се изяви с определен знак - например звездичка.

Когато разработваната тематика не може да се включи в рамките на дадена рубрика на ББК (например комплексните проблеми), то тя трябва да се въведе в тази рубрика, към която се отнася в най-голяма степен, но в края на раздела без класификационен индекс.

Големите отраслови раздели започват с рубриката "Общ раздел".

Видова и типологична структура на комплектуването в схемата на профила

Видовите и типологичните характеристики на документите дават допълнителна възможност за по-строга специализация на комплектуването в рамките на отрасъла или темата. Съвременната класификация на документите по тяхната форма посочва следните видове:

1. книги,
2. списания,
3. периодични сборници,
4. вестници,
5. нотни издания,
6. картографски издания,
7. графични издания,
8. специални видове технически издания.

Към тези видове могат да се прибавят и:

- микроизданията,
- непубликуваните документи,
- аудио-визуалните материали.

От посочения списък в схемата на профила не са включени специалните видове технически издания, които не постъпват в библиотеките на БАН. Непубликуваните документи, като към тях отнасяме дисертациите по профила на БАН набавяни по силата на задължителния депозит, са включени само в раздела на българската литература. Аудио-визуалните материали (дискети, касети, магнитни ленти) са посочени само в раздела за чуждестранната литература.

Типологията на документите се свежда до следното:

1. масово издание,
2. научно издание,
3. научнопопулярно издание,
4. информационно издание,

5. официално издание,
6. професионално-производствено издание,
7. справочно издание,
8. учебно издание,
9. литературно-художествено издание,
10. детско-юношеско издание.

Въпреки че всеки от основните типове се дели на подтипове, смятаме, че и предлаганата типология е достатъчно обширна, за да се установи в съчетанието с отрасловата рубрика отношението към един или друг вид и тип литература, към екземплярността в рамките на комплектувания тип и вид издания. В основата на типологията на изданията лежи признакът за целева и читателска насоченост и ориентация на изданието.

Типовата схема на профила на БАН включва 9 основни типа. Изключена е масовата литература, която се комплектува само от Централната библиотека по силата на получавания задължителен депозитен екземпляр.

Както се вижда от типовата схема на профила, само един вид издания, а именно "книгите" са разкрити повече или по-малко детайлно в типологичен аспект. Ограниченото място не дава възможност това да се извърши за такива видове издания като "списания" и "периодични сборници". Но като отчитаме, че типологичните деления при тези видове издания са същите както при книгите, може да допуснем, че положителното отношение към един или друг тип "книги" се пренася в преобладаващия брой случаи върху "списанията" и "периодичните сборници".

Делението на комплектуваната литература в схемата на профила на българска и чуждестранна се определя от различния подход при набавянето им. Достъпността на българската литература дава възможност тя да се комплектува в рамките на един отрасъл или тема в по-широки видове и типологични граници. Това е фиксирано и в схемата на профила, където за българската литература са отделени 14 вида и типа и 3 степе-

ни за пълнота, докато в графите за чуждестранна литература са отделени 8 вида и 2 степени за пълнота на комплектуването.

Степен на пълнота на комплектуването

В схемата на профила се определят няколко степени на пълнота на комплектуването: три за българската литература ("по възможност пълно", "подборно" и "строго подборно") и две за чуждестранната литература ("подборно" и "строго подборно").

Въвеждането на степени на пълнота на комплектуване се основава на извода, че е невъзможно една библиотека или мрежа от библиотеки да достигне изчерпателност на комплектуването даже в рамките на профилната тематика. Може да се говори само за относителна пълнота. За научната библиотека това значи изграждане на такъв по състав и обем фонд, който чрез използване на допълнителни ресурси на други библиотеки да осигури научните проблеми, разработвани от съответното академично звено, или на базата на единния национален фонд - на всички академични учреждения.

До относителната пълнота на комплектуване довеждат редица фактори, между които: реалната оценка на информационните потребности на читателите; тематичното, а не отрасловото, планиране на научноизследователската дейност; различната информационна стойност на изданията; езиковите бариери; финансовите възможности.

Степента на пълнота "подборно" се отнася и за българската, и за чуждестранната литература. Тя е ориентирана към създаване на такъв фонд, който ще осигури задълбоченото разработване на проблемите по основния профил на обслужващото звено. Подборността се изразява чрез некомплектуване на определени типови издания и ограничения в хронологичен, езиков, географски аспект.

Степента на комплектуване "по възможност пълно" се отнася към по-достъпната българска литература и дава възможност да се разширят рамките на "подборното" комплектуване за сметка на допълнително набавяне на материали с периферно и временно значение, които въпреки това могат да представляват интерес за задълбочено изучаване на изследваната тема.

Степента на пълнота на комплектуването "строго подборно" се отнася преди всичко до граничната тематика и предполага значителни ограничения по видове и типове издания. Фондът, изграден на базата на тази степен на пълнота, е предназначен за първоначално изучаване на проблема.

При избора на една или друга степен на пълнота на комплектуване не трябва да се забравя, че единният фонд на БАН е система от библиотеки и фондове, които взаимно се допълват. Това е особено важно при определяне степента на пълнота на комплектуване по междоотраслова, гранична тематика.

Библиотеки - участници в изграждането на единния фонд

В схемата на профила се отбелязват всички библиотеки, които съвместно и координирано комплектуват академичния фонд: Централната библиотека и библиотеките от нейната мрежа. Тяхното наименование се представя чрез сигла, която, установена веднъж, не се променя. Пълното наименование на библиотеката участник и нейната сигла се отбелязват в заглавието на схемата на профила на библиотеката. Сиглата ѝ се повтаря в схемата на единния профил. Тя се написва в графите "степен на пълнота при комплектуване". За всеки участник се предвижда по един ред под отрасловата рубрика.

Отразяване на дублирането (екземплярността) в схемата на профила

Установяването на броя екземпляри от едно и също заглавие, което да се комплектува в единния фонд, е изключително сериозен проблем в процесите на изграждането на фонда и обслужването му. Трудностите многократно нарастват в условията на прежата библиотеки. Върху дублирането влияят различни фактори - близка или еднаква тематика на комплектуване, брой на читателите, характер на подръчните фондове, материално-техническа база на библиотеката, териториална отдалеченост и т.н. Излишното, неоправдано дублиране води до допълнителни разходи на средства, труд, време, съкращаване на полезната площ в книгоохранилищата и т.н.

Схемата на профила предвижда посочване на средната екземплярност на комплектуваната литература там, където се пресичат отрасловата или тематичната рубрика с типологичната или видовата рубрика. Екземплярността се отбелязва с цифра. В единния профил сборът на комплектуваните екземпляри ще даде възможност да се определи средната екземплярност в рамките на определена тема, вид и тип издание за цялата система.

Така изработеният единен профил е сигурен инструмент за управление на комплексната дейност по изграждане и развитие на академичния библиотечен фонд. Той е средство за провеждане на съвременна, адекватна на съществуващите реалности политика за комплектуване, чиято цел е достигане на оптимално библиотечно-библиографско и информационно осигуряване на фундаменталните научни изследвания в БАН и в страната.

ТЕМАТИКА (индекси по ББК, наймену- ване на тематич- ните рубрики)	по възможност пълно подборно строго подборно	на ком- плекту- ване	пълнота	ТЕМАТИКА (индекси по ББК, наймену- ване на тематич- ните рубрики)	по възможност пълно подборно строго подборно	на ком- плекту- ване	пълнота
научна литература научнопопулярна литература информационна литература официална литература професионално-производствена справочна литература учебна литература художествена литература			Е К З Е М П Л Я Р Н О С Т	детско-юношеска литература списания периодични сборници вестници нотни издания картографски издания графични издания микроиздания непубликувани документи			Е К З Е М П Л Я Р Н О С Т
			непериодични издания (книги)				непериодични издания (книги)
			Е К З Е М П Л Я Р Н О С Т	научна литература научнопопулярна литература информационна литература официална литература справочна литература учебна литература художествена литература списания периодични сборници вестници нотни издания картографски издания графични издания микроиздания аудио-визуални материали			Е К З Е М П Л Я Р Н О С Т
			непериодични издания (книги)				непериодични издания (книги)

СХЕМА НА ПРОФИЛА ЗА КОМПЛЕКТУВАНЕ НА ЕДИННИЯ БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД
НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Л и т е р а т у р а :

1. БДС Издания. Основни видове. Термини и определения. С., 1974. 23 с.
2. Егоров, П.И., КА Свиридова. Сводный профиль комплектования фондов библиотеки АН СССР. - Научные и технические библиотеки СССР, 1988, № 10, 21-25.
3. Разработка профиля и тематического плана комплектования. Методические рекомендации. М., 1978. 20 с. (ГБП). Сост.: Горкина, Н.П.
4. Стандарты по библиотечному делу и библиографии. М., Изд. Стандартов, 1985, 243-249.
5. Станчев, М. Книжните фондове и някои методологически проблеми на комплектуването. Теоретически очерк. - Изв. НБКМ, 13(19), 1973, 119-160.

COMPLETING PROFILE OF THE INTEGRATED LIBRARY FUND OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Marija Argirova-Gerasimova

(S u m m a r y)

Some theoretical aspects of the elaboration of a completing profile are treated: the fundamental aims and principles of the completing, the problems of priority and doubling of the literature, restricting the growth of the fund, co-ordination with the scientific libraries of the network and with the National Library System. The concept of the Central Library is presented.

Methodical recommendations for the construction of the completing profile are given, a model of the integrated scheme of the outline, reflecting the basic parameters of the profile is worked out in a graphical form. Its specialised, typological and aspectual structure, its range of completeness, the number of copies, the participants, etc., are indicated.

А.С. ПУШКИН В БЪЛГАРСКАТА БИБЛИОГРАФИЯ

Цветана Стаикова

Идеята да се отразят чрез библиографията проникването на творчеството на Александър Сергеевич Пушкин у нас и отзвукът, който то намира сред българската културна обществено-ност, не е нова.

През 50-те и 60-те години тази идея търси възможности за своята реализация, като по конкретни поводи – юбилейни чествания на великия поет, последователно в един период от 15 години се появяват първите няколко препоръчителни библиографски указателя или по-точно – списъци с преведени на български език произведения на Пушкин и литература за него¹. Техните цели за съжаление са твърде ограничени – те са далеч от всякакви претенции за изчерпателност или изследователски подход при подбора на литературата. С изработването на тези първи библиографски указатели се поставя обаче началото на една традиция, която по-нататък търси своето обогатяване и доразвиване.

Издадената през 1974 г. от Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" по случай 175-годишнината от рождението на

¹ Дюгмеджиева, П. Александър Сергеевич Пушкин. 1799-1837. Препоръчителен указател по случай 120 год. от смъртта на великия руски поет. Ред. Г. Михайлов Добрев. С., Нар.библ., 1956. 24 с.; Иванова, Цв. 125 г. от смъртта на А.С.Пушкин. Видин, 1962. 12 с. (Окр.метод.библ. при ч-ще "Цвет", Справ.-библиогр.служба); Иванова, Цв. 170 години от рождението на великия руски писател Александър Сергеевич Пушкин (1799-1837). Библиография. - Нови книги. Двуседм.анот.бюлетин за масови библ., 1969, № 2, 25-32.

А.С.Пушкин библиография² е важна стъпка в утвърждаването на тази традиция.

Библиографията съдържа над 500 заглавия на произведения на Пушкин, преведени на български език и издадени като самостоятелни книги; литература за Пушкин – книги и статии от български и чужди автори, преведени на български език; художествени творби, посветени на Пушкин. Снабдена е с необходимия помощен апарат. Особено голям интерес представлява уводната статия на проф. В.Велчев, която обстойно запознава читателя с проникването на Пушкиновото творчество в България и значението на поета за развитието на българската литература и култура.

Въз основа на посочените библиографии обаче не може да се наблюдава достатъчно ясно процесът на разпространение на Пушкиновото творчество у нас и влиянието на великия руски поет върху развитието на българската литература. Тази трудност се засилва от факта, че въздействието на Пушкин се проявява не във външни подражания и сходства в тематиката, художествените образи и художествения стил, а в трайни, непрекъснати и проникващи в съзнанията на литературното творчество "випулси" [12, с.230]³, произтичащи от неговата съпричастност със задачите на историческия момент и обуславящи гражданската му ангажираност и идейно-художествена стойност.

За да се проследи това проникване, което през различните периоди в развитието на българската литература се проявява различно, според изискванията и тенденциите на епохата и спецификата на литературния процес, е необходимо едно изчерпателно библиографско издирване и проучване на огромен материал – от една страна, всички отпечатани в България произве-

² Александър Сергеевич Пушкин. 1799-1837. Библиография по случай 175 г. от рождението на великия руски поет. Ред. В.Велчев. С., Нар.библ. "Кирил и Методий", 1974. 136 с.

³ Състав: П. Дюгмеджиева, А. Карджова, Е. Василева, Ив. Петрова.

⁴ Вж. приложената в края на статията библиография.

дения на А.С.Пушкин и , от друга - всички публикации, посветени на великия поет и неговото творчество.

Големият обем и многообразието на материала, богатият спектър от възможности за проникване на Пушкиновото творчество и от прояви на неговото влияние върху цялостния културен и в частност литературен процес у нас налагат тази библиография да има следните раздели:

- I. Произведения на А.С.Пушкин в българския печат.
- II. Литература за А.С.Пушкин.
- III. Художествени произведения за А.С.Пушкин.
- IV. Произведения на А.С.Пушкин и литература за него в българската учебна литература.
- V. Приложение.
- VI. Справочен апарат.

I. ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА А.С.ПУШКИН В БЪЛГАРСКИЯ ПЕЧАТ

Този раздел трябва да представя преводите на Пушкиновите произведения, издадени в България като самостоятелни книги или включени в сборници със събрани или избрани произведения на поета, в други сборници и антологии, в продължаващи и периодични издания през периода от 1852 г. (годината на първата публикация на Пушкиново произведение у нас) до днес. Рецензиите на преводите също трябва да се включат. Всяко описание ще започва с оригиналното заглавие на Пушкиновата творба.

Преведените на български език заглавия са около 800, което представлява 92,5% от произведенията на Пушкин (в цифрата на произведенията му - около 860 според последното пълно съветско академично издание на творчеството му⁴, не са включени откъсите от негови стихове, колективните и припис-

⁴ Пушкин, А.С. Полное собрание сочинений. В 10 т. 4 изд. Т.1-10. Л., Наука, 1977-1979.

вашите нему произведения, черновите, плановите и пр.). Към този висок процент на преведени у нас творби на Пушкин трябва да се прибавят и писмата му, представляващи значителна част от събраните и избраните му произведения на български език⁵.

В справочния апарат четири показалеца ще разкриват изцяло, в различни аспекти материала от тази част на библиографията: показалец на руските заглавия на произведенията на А.С.Пушкин, показалец на техните български преводи, показалец на преводачите, именов показалец (който отразява едновременно и имената в целия труд).

Това дава възможност да се направят интересни наблюдения и изводи за рецепцията на Пушкин през различните периоди на общественото ни развитие, за интелектуалното равнище и творческата зрелост на онези среди от българската интелигенция, които проявяват изключителен интерес към него и правят творчеството му достойно на българския читател - преводачи, редактори, издатели, за качеството на техните преводи и издания и пр. И най-общият преглед на библиографията показва интереса към онези творби на Пушкин, чрез които издателите и преводачите целят да възпитават у българския народ хуманизъм, демократизъм, високи нравствени добродетели.

През периода до освобождението от турско робство (50-те - 70-те години на XIX в.) са публикувани 11 превода на Пушкинови произведения почти от всички жанрове, предимно с явна насоченост, съзвучна със задачите на историческия момент у нас.

И.Р.Славейков е "не само първият преводач на Пушкин, но и един от тези поети, чието творчество носи забележим отпечатък на пушкинското въздействие" [6, с.277]. Доказателство за активното възприемане на Пушкиновата поезия от Славейков са неговите преработки на стихотворенията "Не пой, красави-

⁵ Пушкин, А.С. Сочинения. Пълно събрание в 10 т. Т.10 (Писма). С., Игнатов [1942].
⁶ Итог. Пушкин, А.С. Писма. - В: Пушкин, А.С. Избрани произведения. В 6 т. Т.6. С., Нарккултура, 1972, 255-289.

ца, при мене..." и "Погасло дневное светило...", получили съответно заглавията "Канарче" и "Стара планина" (Смесна китка, 1, 1852, с.134,143).

В 1873 г. в Цариград излиза драмата "Русалка", преведена от К.Величков и придружена с обяснителна бележка за връзката и. В 1875 г. в Букурещ се издава "Капитанская дочка", превод на М.Греков. Във в."Независимост" (1874, № 14 и 15) е поместена повестта "Кирджали", превод на М.Греков.

По думите на В.Велчев "най-жив и траен е интересът към произведения, които се свързват с големите и актуални въпроси на времето, при това не само в мащаба на нашата родина – за природата на изкуството и ролята на поета в живота на обществото, за връзката на творчеството му с фолклора, за народа и свободата и т.н." [7, с.15].

След освобождението от турско робство значително се повишава интересът към Пушкиновото творчество. Преводачи на Пушкин са най-известните български поети: П.Р.Славейков, Ив.Вазов, К.Величков, А.Константинов, П.П.Славейков, К.Христов, Гео Милев и др.; повишават се изискванията към преводите (например полемиката около преводите на "Моцарт и Салиери" и "Скупой рыцарь" на Т.Ц.Трифонов); всяка година се публикуват нови произведения на Пушкин (например през 1889 г. за първи път се отпечатва откъс от одата "Вольность" под заглавие "Ода на свободата" – превод на Бойкинов) (Бойкинов. Свободни мисли. Габрово, печ. Н.Стойков и с-ие, 1889, 14–16).

През същата юбилейна 1889 г. се публикуват значителен брой преводи на Пушкинови творби: за първи път се отпечатват преводите на К.Христов на стихотворенията "Когда за городом, задумчив, я брожу...", "Поэту", "Туча", на П.П.Славейков на стихотворенията "Дар напрасный, дар случайный...", "Зимний вечер", "Кавказ", "Эхо" и мн.др.

Българската прогресивна интелигенция проявява активен интерес към свободолюбивата лирика на Пушкин (одата "Воль-

ность"), към стихотворенията, утвърждаващи гражданската роля на поета ("Пророк") и особено към романтичните поеми, в които се разкрива конфликтът на героя с неговата обществена среда ("Кавказкий пленник", "Цыганы"). В тези творби тя намира художествен израз на личните си социални преживявания, отговор на собствените си обществени стремежи [13, с.12].

След Октомврийската революция в левия печат се появяват редица преводи на политически стихотворения на Пушкин – например във в. "Наковалня" Д.Полянов отпечатва преведените от него стихотворения "К Чаадаеву" – в рубриката "Декабристите в руската поезия" (Наковалня, № 5, 7 ян. 1926), и "Кинжал" (Наковалня, № 64, 24 ян. 1927).

Особено широка популярност и тържественост придобива четването през 1937 г. на 100-годишнината от смъртта на поета. През тази година са издадени "Избрани стихотворения" на Пушкин (прев. Д.Бабев), редица книги – преводи на "Евгений Онегин" (прев. Н.Хрелков), "Борис Годунов" (прев. Хр.Радевски), "Дубровский" (прев. Хр.Радевски), "Пиковая дама" – две издания (прев. О.Василев и М.Вълев; В.Каратеодоров), "Повести покойного Ивана Петровича Белкина" (прев. В.Каратеодоров), и много преводи на негови произведения в сборници и периодични издания. Техният брой надвишава цифрата 150.

Пример за литературен и граждански подвиг е издаването през 1942 г. под редакцията на Л.Стоянов на пълно събрание на произведенията на А.С.Пушкин⁶. Като преводач в това издание участва на първо място Л.Стоянов, но заедно с него с извънредно много преводи и М.Грубешлиева, Б.Райнов, Д.Симидов, К.Зидаров, Е.Багряна, Кр.Пенев, А.Тодоров, В.Каратеодоров и др.

През 1949 г. по случай 150-годишнината от рождението му Пушкин е представен широко в печата, особено в литературния.

⁶ Пушкин, А.С. Съчинения. Пълно събрание в 10 т. (Ред. Л.Стоянов). С., Игнатов, [1942].

Органът на СБП "Литературен фронт" посвещава на юбилея специален брой, излязъл на 4 юни 1949 г. в 8 страници.

Явление в проникването на Пушкиновото творчество у нас е излизането през 1969-1972 г. на "Избрани произведения" в 6 тома⁷. Тук Пушкин е представен с нови преводи, като са привлечени най-добрите ни поети и професионални преводачи - Д. Овадия, П. Стефанов, Р. Ралин, А. Стефанов, А. Германов, Ив. Теофилов, Д. Боляров, И. Милев, Ст. Бакърджиев, П. Симов, Гр. Ленков, Л. Любенов, Ив. Пауновски и др.

Излезлите през последните години сборници с избрани произведения на поета⁸ дават възможност за изява на едно ново поколение преводачи, които заедно с вече утвърдените проявяват висок професионализъм при интерпретиране на художествените образи и теми в творчеството му, тънък усет при предаване на най-нежните нюанси на поетическото виждане и изображение. Това ново поколение е представено от П. Велчев, К. Кадийски, Ив. Коларов, С. Владимиров и др. Те заедно с по-старите си колеги дават своя принос за популяризирането на Пушкин и неговото творчество и за повишаването на естетическата култура на българския читател.

Трябва да се отбележат и многобройните издания на отделни произведения на Пушкин, като например "Евгений Онегин" в превод на Мл. Исаев (7. изд., 1. изд. - 1957 г.), на Гр. Ленков (5. изд., 1. изд. - 1971 г.), на "Капитанская дочка" в превод на К. Константинов (4. изд., 1. изд. - 1954 г.) и др.

⁷ Пушкин, А.С. Избрани произведения. В 6 т. Ред. колегия: А. Геров, А. Германов, Д. Овадия, Р. Ралин, Ив. Пауновски. С., Нар. култура, 1969-1972.

⁸ Пушкин, А.С. Стихотворения и поеми. (Състав. и ред. П. Велчев. Прев. Гр. Ленков и Л. Любенов). Варна, Г. Бакалов, 1983. 136 с.; Пушкин, А.С. Избрани творби. Стихотворения и поеми. Повести. Прев. от рус. (Състав. на поезията Ив. Теофилов) С., Нар. култура, 1984. 535 с.; Пушкин, А.С. Пророк. Избрани стихотворения. Прев. от рус. Подб. ред. Ив. Теофилов. С., Нар. култура, 1985. 147 с.

II. ЛИТЕРАТУРА ЗА А.С. ПУШКИН

Тази част на библиографията трябва да съдържа описания на книги и статии от български и чужди автори, издадени в България. Това са материали, публикувани от 1848 г. до днес - изследвания на български учени, на руски и съветски пушкиноведачи, статии, разкриващи интереса към А.С. Пушкин и неговото творчество у широки обществени кръгове, както и публикации, отразяващи проведени мероприятия по случай годишнините на великия поет, отзиви за оперни и драматични постановки по негови произведения и др. Материалите ще бъдат анотирани. Ще намерят място и рецензиите на публикациите.

За първи път името на Пушкин се споменава в статията на Дв. Богоров "Руска книжнина" (Цариградски вестник, А, № 13, 27 март 1848), в която той е представен като "сатирик", изразяващ критичното си отношение към съществуващата действителност.

В статията си "Класическите европейски писатели на български език и ползата от изучаването на съчиненията им", посветена на Н.В. Гогол, литературният критик Н. Бончев посочва високата нравствена сила и извисеност на Пушкиновата поезия, нейния "нов, народен дух", благодарение на който тя (заедно с творчеството на Крилов и Гогол), от една страна, отразява характера на народа и помага на самосъзнанието му, а от друга - оне в тъмната народна среда семето на разумен живот [4, с. 11].

Първата самостоятелна статия, посветена на А.С. Пушкин, излиза през 1875 г. [11]. Тя е написана от Й. Груев, който очевидно е използвал руски източници, но с оглед предназначението ѝ за българския читател представя кратко съдържание на редица Пушкинови творби. Авторът особено силно подчертава народностния характер на творчеството му.

След освобождението от турско робство значителна порция литература за А.С. Пушкин се публикува във връзка с от-

криването на неговия паметник в Москва и във връзка с юбилеите му през 1899 г. и 1937 г.

Първата по-обстойна биография на Пушкин - от А. Скабичевски, преведена от Г. Бакалов, се появява едва през 1898 г. [17]. Тя дава пълна представа за живота и творчеството му и спомага за разширяване познанията на нашия народ.

Значителен интерес представляват и статиите на П. П. Славейков, публикувани през 1899 г. по случай юбилея на Пушкин [18-20].

В статията "Пушкин в България" са посочени тези качества на Пушкиновото творчество, които го правят близко на българския читател и възпитават в него високи нравствени добродетели. Показано е и влиянието на великия поет върху развитието на българската литература.

Актуално и програмно звучат думите на П. П. Славейков: "А истинско влияние от художник на художници е възможно само тогава, когато онези, върху които благодатта на влиянието ще се излее, би били способни да проникнат в духа и се вдъхновят от идеала на своя учител" [19, с. 572]

За съжаление въпреки високата оценка, която дава на творчеството на Пушкин като отражение на народния руски дух, П. П. Славейков вижда единствено трагизма и скръбта като основно негово настроение. В статиите му "своеобразно се съчетават идеите на Достоевски за широката отзивчивост на Пушкин като белег на руския дух с идеите за конфликта между издигнатата личност и обществото като коренна предпоставка за трагизма и тайната скръб на великия поет" [8, с. 102].

Материалът в тази част на библиографията ще разкрива основните моменти в развитието на научната мисъл у нас - изчерпателните сведения на Ив. Шишманов за българските преводи на Пушкинови произведения, публикувани преди и след Освобождението, заслугата му за разкриване интересите на народния поет И. Вазов към Пушкин и неговото творчество; изследванията на М. Арнаудов на факторите, които влияят върху идейно-твор-

чеството израстване на великия руски поет и върху неговото отношение към най-значителните представители на европейските литератури, както и проследяване на етапите в развитието на пушкиноразказието в Русия и бившия Съветски съюз; проучванията на В. Пенев върху ролята на Пушкин за развитието на българската литература и пр.

Интересът към Пушкин у нашата литературна и културна общественост се проявява особено през юбилейната 1937 г. Тогава са публикувани около 400 материала за него, между които превод на български език на труда на В. Вересаев "Животът на Пушкин", сборникът с литературни очерци на Г. Бакалов "От Пушкина до Смирненски", студията на В. Иванов "Пушкин в своята графика" (Год. на Пловд. нар. библ. и музей), много студии, статии, съобщения и пр.

Издаден е единичен лист "А. С. Пушкин: 100 години от смъртта му (ред. Г. Белев)", в който участват със статии редица известни представители на българската научна и художествено-творческа мисъл: Г. Цанев, Л. Стоянов, Т. Самодумов, Ст. Чилингиров, К. Зидаров, С. Чукалов, Ст. Македонски, Г. М. Динитров, В. Ангелушев, Вл. Русалиев и др.

Най-ярка проява на стремежа да се представи на българския читател Пушкиновото творчество в неговата пълнота и многостранност са уводните статии към всеки том на 10-томното издание на произведенията му (ред. Л. Стоянов). Те са различни по стил, дълбочина, компетентност и научност при третиране на проблемите. Обединява ги обаче стремежът на редакторите и инициаторите на това издание да направят Пушкин достъпен и близък на българския читател, да разкрият мястото му в развитието на руската литература и в световния литературен процес, да подчертаят неговото новаторство, проявено в съдържанието и художествената форма на творбите му.

По-късно в лицето на българските учени В. Велчев, П. Динев, С. Русакиев, С. Метева, Ив. Стойчев, Г. Германов пушкиноразказието в България има своите най-ярки представители. От-

давна поставеният въпрос за ролята на А.С.Пушкин в развитието на българската литература и култура предизвиква все повече вниманието и интереса на българските литературоведи и културолози. Привличат се нови материали, възприемането на Пушкин в България се осветлява от различни аспекти, правят се опити за все по-цялостното му обхващане и изясняване. Въпросите, свързани с българската тема в Пушкиновото творчество, също намират своето достойно място в изследванията.

Заедно с това българският периодичен печат разкрива широка картина на културните прояви на различни слоеве от нашия народ, свързани с юбилейни чествания на поета.

През 1937 година централният и периферният печат в България отразяват многобройните чествания на 100-годишнината от смъртта на Пушкин, проведени навсякъде - от столицата до най-затътените кътчета на родината ни.

Многобройни са съобщенията за намерени архивни документи - ръкописи, рисунки, писма на поета и негови близки; за съдбата на неговите потомци, особено за Александър А.Пушкин, свързан тясно с българската история; за издадени у нас, в Русия и СССР, в целия свят Пушкинови произведения и изследвания върху тях.

Пушкин участва не само в развитието на литературния процес у нас. На сцените на българските драматични и оперни театри са поставяни многократно негови произведения и опери по негови творби. За това свидетелстват многобройните отзиви в печата. В редица постановки участват най-значителните драматични и оперни изпълнители, режисьори, диригенти, художници. Библиографията съдържа отзиви за постановки на операта "Борис Годунов" у нас и в чужбина с изпълнители на главната роля Б.Христов, Н.Гяуров, Хр.Бръмбаров, за гостувания на руски диригенти у нас (П.Румянцев, Е.Соковнин) и на руски оперни и драматични театри (представяне у нас на "малките трагедии" на Пушкин от Московския академичен театър "Е.Вахтангов") и др.

Разглежданата втора част на библиографията, посветена на Пушкин, ще предостави на учените и специалистите възможности за задълбочени проучвания на всички сфери на нашия културен живот, в който е проникнало и е упражнило благотворното си въздействие Пушкиновото творчество.

Особено полезни в това отношение ще бъдат и двата по-важелещи - предметно-тематичният и показалецът на литературата за отделни произведения на Пушкин, чрез които в различни аспекти се разкрива съдържанието на включените материали; а именният показалец представя изцяло както представителите на българското пушкинознание, така и всички лица, иначе отношение към публикуваната за Пушкин литература.

III. ХУДОЖЕСТВЕНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА А.С.ПУШКИН ОТ БЪЛГАРСКИ И ЧУЖДИ АВТОРИ НА БЪЛГАРСКИ И НА РУСКИ ЕЗИК

Научната библиография ще дава широка картина на българската поетическа пушкиниада, на руската и съветската поезия и проза, посветени на поета. От около 150 заглавия на художествени произведения, включени в нея, половината са от български автори.

Поетическата пушкиниада се отличава със същото развитие, характерно и за научната мисъл върху рецепцията на Пушкин в България.

Първите отпечатани стихотворения, посветени на А.С.Пушкин, принадлежат на И.Вазов - "Пушкин" (1885) и "На Пушкиновата стогодишнина" (1889). Във второто стихотворение поетът изразява възторга си от това, че и нашият народ участва във великия празник на Русия - 100-годишнината от рождението на поетическия гений на славянството.

През юбилейната 1937 г. поетическата пушкиниада се обогатява със стиховете на М.Грубешлиева, П.Матеев, Мл.Исаев, А.Тодоров, Л.Стрелков, Кр.Пенев. От своето създаване до по-

следните десетилетия българската поетическа пушкиниада е обект на изследванията на В.Велчев "Пушкин в изображенията на современных болгарских поэтов" [9] и "Пушкин в българската литература" [8].

Освен произведения на български поети библиографията ще включва и творби на руски и други автори.

Стихотворението на М.Ю.Лермонтов "На смърть поэта" е проведено и отпечатано за първи път у нас през 1899 г., а "Ответ послании Пушкина" от А.И.Одоевски - през 1926 г. Впоследствие те многократно са преведени и помествани в нашия печат.

В библиографията са отразени и стихове на Дж.Абаев, С.Сталски, М.Зенкевич, В.Маяковски, М.Рилски, Е.Багрицки, М.Цветаева, А.Ахматова, Р.Гамзатов, А.Свечников, П.Неруда и много други; романи, повести и разкази на М.Зощенко, В.Вересаев, М.Хофман, Ив.Новиков, Ю.Тинянов, Ф.Глинка, А.Блок, А.Кузнецова, Б.Шубин и др.

Поетическата пушкиниада е още едно доказателство за безсмъртието на Пушкин, в чието творчество всяко поколение поети намира отговор на най-животрептящите въпроси на своята епоха.

IV. ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА А.С.ПУШКИН И ЛИТЕРАТУРА ЗА НЕГО В УЧЕБНИЦИТЕ ЗА БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА

Тази част на библиографията ще показва широкото при-
съствие на Пушкин във всички степени на обучението в Бълга-
рия - всичко от и за поета в учебниците по руска литература
и по руски език за средния и горния курс на българските учи-
лища и за висшите учебни заведения.

Прави впечатление, че произведенията на Пушкин, които
са на руски език, са 3,5 пъти повече от преведените на бъл-
гарски език. Това още един път потвърждава предимствата на

нашия народ, за който не съществува езикова бариера при въз-
приемането на руската литература. Нейните класически образци
са достъпни за подрастващото поколение без посредничеството
на преводач.

Първите български учебници, в които твърде широко е
представено Пушкиновото творчество, са литературните христо-
матии на Ив.Вазов и К.Величков [28] и на Ст.Костов и Д.Мишев
[31] (в няколко тома, претърпели няколко издания). Тъй като
и двете христоматии имат за цел литературно-естетическото
образование на младежта и са предназначени за изучаване тео-
рията на словесността, произведенията на А.С.Пушкин, както и
всички художествени произведения, са представени като илюс-
трация на разглежданите в тях литературни жанрове. Между
руските писатели от XIX в. Пушкин заема най-голямо място,
тъй като именно той е създател на съвършени образци във
всички жанрове на литературното творчество. В двете христо-
матии са поместени редица негови стихотворения за илюстрация
на различните жанрове на лириката, откъси от "Полтава" и
"Идний всадник" - примери за жанра поема, сцени от "Борис
Годунов" и "Скупой рыцарь" - образци на драматическите жан-
рове, части от "Капитанская дочка" - на литературната проза.

Произведения на Пушкин на руски език са отпечатани в
христоматията на Д.Благоев [26].

В задълбоченото изследване на Е.Метева върху мястото на
руската литература от XIX в. в системата на българското обу-
чение [14] специално внимание е отделено на Пушкиновото
творчество. Прегледът на учебниците, съдържащи произведения
на Пушкин и литература за него, е направен в тясна връзка с
проследяване на промените в учебните програми, в които са
заделгнали изискванията към образователната система през раз-
личните периоди от развитието ѝ.

Важно явление в нашата учебна литература по отношение
подбора на материала и неговата трактовка е съставеният от
В.Велчев учебник по руска класическа литература [29,30].

Съставянето на учебник за нуждите на университетското филологическо обучение обаче се забавя поради факта, че студентите филолози ползват преведения на български език учебник на известния съветски пушкиновед Д.Д.Благой [27], в който научно е изяснен въпросът за мястото на А.С.Пушкин в развитието на руската литература и е проследено неговото идейно и творческо израстване.

Първият български учебник по руска класическа литература е съставен от А.Анчев [25]. В него широко място е отделено на творческия му път и произведенията му – образци в развитието на всички жанрове. По мнение на критиката в този учебник авторът обобщава както личния си опит на преподавател, така и най-значителните постижения на руското и българско литературознание по история на руската класическа литература.

Материалите от разглежданата четвърта част на библиографията, разкриващи мястото на Пушкин в системата на българското обучение, показват до каква степен неговото творчество е станало неразделна част от образованието и възпитанието на нашата младеж. Едва ли има друга страна, дори и славянска, в която е налице подобен стремеж подрастващото поколение да се запознае в такава широта с творчеството на великия поет с цел да бъде възпитано в духа на Пушкиновите високохуманни и демократични идеи. Това именно създава предпоставки произведенията на родоначалника на руската класическа литература да станат за българския читател от най-ранната до зрялата му възраст неотделима част от неговата собствена национална литература.

V. ПРИЛОЖЕНИЕ

Интерес представлява и приложението, което ще включва свободни преводи и преработки на Пушкинови произведения, а

заведно с това и стихотворения, написани по мотиви от неговото творчество. Тази част още един път потвърждава факта, че поезията на Пушкин, дълбоко национална и в същото време общочовешка, е била винаги близка на българските творци, които търсят пътя към народа и човека и в нея намират отговор на вълнуващите ги въпроси на съвременността.

Богатият справочен апарат – шест показалеца, ще разкрива съдържанието на библиографията въз основа на два признака – формален и по съдържание. По първия признак ще бъдат показани показалците на заглавията и имената.

Показалецът на руските заглавия дава възможност да се разкрият Пушкиновите произведения, преведени в България, което е израз на литературните интереси и предпочитания на българския читател през различните периоди от историческото му развитие; показалецът на българските преводи ориентира ползващия в многообразието и богатството на Пушкиновото представяне у нас; показалецът на преводачите показва няколкото поколения преводачи на Пушкин, повечето от които са едни от най-значителните представители на българската литература.

Показалецът на имената включва в строг азбучен ред всички имена в библиографията – на автори на материали за Пушкин, на съставители и редактори на книги с негови произведения и литература за него, на художници – автори на неговите портрети, илюстратори на произведенията му и пр.

Двата показалеца, които ще отразяват материала по съдържание, са предметно-тематичният и показалецът на литературата за отделни произведения на Пушкин.

Предметно-тематичният показалец показва темите и проблемите, свързани с живота и творчеството на поета, които са обект на разглеждане и изследване от страна на българските автори и руските и съветските пушкиновеци.

Показалецът на литературата за отделни произведения на Пушкин разкрива критическата и изследователската мисъл за великия поет в нейното развитие.

Системата от показалци ще представя материала в библиографията в различни аспекти, многостранно и пълно.

Научната библиография, посветена на проникването на Пушкиновото творчество у нас ("Пушкин в България"), чрез своите специфични средства има за цел да представи неговото въздействие върху духовното развитие на българския народ.

Тя ще осигурява за нуждите на научноизследователската работа изчерпателна информация за публикуваните в България произведения на Пушкин и литература за него; ще разкрива широката картина на българската поетическа пушкиниада; ще представя мястото на поета в системата на обучение у нас; снабдена с богат справочен апарат, тя ще даде възможност да се ускори и разшири обхватът на научноизследователския процес. С това са налице всички условия и предпоставки за още по-успешно развитие на българското пушкинознание и на пушкинознанието изобщо.

Създадена по инициатива и под непосредственото ръководство на пушкиноведа в Института за руска литература (Пушкинският дом) на Академията на науките на Русия в Петербург, научната библиография "Пушкин в България" може да служи за модел, а методиката на съставянето ѝ да бъде използвана от пушкиноведите в другите славянски и неславянски страни. Това ще даде възможност да се разкрие още по-широка и цялостна картина на рецепцията на Пушкин в света и да се очертае още по-ярко мястото му в световния литературен процес.

БИБЛИОГРАФИЯ

Л и т е р а т у р а з а А . С . П у ш к и н

1. Арнаудов, М. Пушкин в оценката на поколенията. - Год.СУ.Ист.-филол.фак. [за] 1937-1938, 34, 1938, 1-48.
2. Арнаудов, М. Пушкин за Гьоте, Байрон и Мюсе. - В: Арнаудов, М. Личност и проблеми. С., Факел, 1925, 139-157.
3. Арнаудов, М. Пушкин и световната литература. - Училищен преглед, 23, 1924, № 9, 703-740.
4. Бончев, Н. Класическите европейски писатели на български език и ползата от изучаването на съчиненията им. <Поради повестта "Тарас Булба">. - Периодично списание на Бълг. книж. дружество (Браила), 1, 1873, 3-13.
5. Велчев, В. Откъс от дневника на писателя П.Ю.Тодоров. - Език и литература, 1956, № 6, 459-467.
6. Велчев, В. Пушкин в Болгарии. - В: Русско-болгарские фольклорные и литературные связи. Сборник в 2 т. Т.1. Л., Наука, 1976, 273-320.
7. Велчев, В. Пушкин в България. - В: Александър Сергеевич Пушкин 1799-1837. Библиография по случай 175 г. от рождението на великия руски поет. С., Нар.библ. "Кирил и Методий", 1974, 9-39.
8. Велчев, В. Пушкин в българската литература. - Литературна мисъл, 1958, № 3, 98-113.
9. Велчев, В. Пушкин в изображении современных болгарских поэтов. В: А.С.Пушкин. Исследования и материалы. Т.2. М.-Л., АН СССР, 1958, 433-444.
10. Германов, Г. А.С.Пушкин. [Творч.портр.]. С., Нар.просвета, 1984. 99 с.
11. Груев, И. А.С.Пушкин. - Летоструи или домашен календар, 7, 1875, 52-60.
12. Динеков, П. Пушкин в България. - В: Динеков, П. Писатели и творби. С., Нар. култура, 1958, 230-261.
13. Метева, Е. Гражданската позиция на Пушкин и Лермонтов в нашето революционно движение. - Език и литература, 1964, № 6, 9-22.
14. Метева, Е. Русская литература XIX века в системе болгарского школьного обучения. - Год.СУ.Фак.по слав.филол. Проблеми на славянските литератури, 68, 1977, № 2, 61-88.
15. Пенев, Б. П.Р.Славейковата преводна и подражателна поезия. - Периодично списание на Бълг.книж.дружество в София за 1906, 67, 1907, 205-239.
16. Пенев, Б. История на новата българска литература. В 4 т. Т.4. Ч.1. и 2. С., М-во на нар.просвета, 1936; 2.изд. Т.3. и 4. Българската литература през втората половина на XIX в. С., Бълг.писател, 1977-1978.
17. Скабичевски, А.М. Пушкин. Биограф.очерк. Прев. Г.Бакалов. Варна, книж. К.Евстатиев, 1898. 116 с.
18. Славейков, П.П. Потаената скръб на поета. - Мисъл, 9, 1899, № 5, 467-480.
19. Славейков, П.П. Пушкин в България. - Мисъл, 9, 1899, № 6, 536-572.
20. Славейков, П.П. Пушкин като национален поет. - Пряпорец, 2, № 13, 13 юни 1899, 1-2.
21. Стойчев, Ив.К. Пушкин в българския печат до Освобождението. - В: Сборник в чест на акад. Никола В.Михов по случай осемдесетгодишнината му. С., БАН, 1959, 257-271.
22. Шишманов, Ив.Д. Иван Вазов. Спомени и документи. Под ред. на М.Арнаудов. С., БАН, 1930. XLIII, 300 с.; 2.доп.изд. С., Бълг.писател, 1976. 480 с.

23. Шишманов, Ив. Д. Наченки на руско влияние в българската книжнина. Български преглед, 5, 1899, № 10, 113-117.
 24. Шишманов, Ив. Д. Русское влияние и Пушкин в болгарской литературе. - В: А. С. Пушкин в южнославянских литературах. Сборник. Под ред. В. Ягича. СПб., 1901, 3-19.

учебници

25. Анчев, А. А. С. Пушкин. - В: Анчев, А. Руска класическа литература. (Записки). В. Търново, 1976, 32-83; също и в: Анчев, А. Руска класическа литература. С., Наука и изкуство, 1979, 29-72; 2. изд., 1982, 29-72.
 26. Благоев, Д. Русская хрестоматия. Т. 1. Пловдив, Хр. Г. Данов, 1896. 204 с.; 2. попр. и доп. изд. 1901. 198 с.
 27. Благоев, Д. Д. А. С. Пушкин. - В: Лекции по история на руската литература през XIX в. Кн. 1 и 2. Под ред. на А. Н. Соколов, Е. С. Ухалов и Я. Е. Елсберг. Прев. от рус. В. Татарова; А. Бинецки, Е. Алинска, В. Кюркчиева и С. Влахов. С., Наука и изкуство, 1953, 118-269.
 28. Вазов, Ив., К. Величков. Българска хрестоматия или сборник от избрани образци по всички родови съчинения. В 2 т. Т. 1-2. Пловдив и др., Д. В. Манчов и др., 1884.
 29. Велчев, В. А. С. Пушкин. - В: Хрестоматия по български език и литература. За VI кл. на гимназиите. С., Нар. просвета, 1945, 45-46; 2. изд. 1947; 3. изд. 1948; 4. прераб. изд., с. 4; 5. изд. 1951, с. 3.
 30. Велчев, В. А. С. Пушкин. - В: Веселинов, Г., В. Велчев и Н. Донева. Литература. Учебник за X кл. на общообраз. у-ща. С., Нар. просвета, 1957, 115-137; 2. изд. 1958, 157-163; 3. стереот. изд. 1958; 4. стереот. изд. 1960; 5. стереот. изд., 1961.
 31. Костов, Ст., Д. Мишев. Хрестоматия по изучаваема словесността. В 3 т. Т. 2-3. Пловдив, Хр. Г. Данов, 1889-1900.

A. S. PUSHKIN IN THE BULGARIAN BIBLIOGRAPHY

Tzvetana Stajkova

(Summary)

The necessity has been corroborated of comprehensive bibliographical investigation of the works of Pushkin's reception in Bulgaria in order to study the influence, which has exercised on the development of Bulgarian literature and culture.

Based on the author's material, a survey is made of the published in Bulgaria translations of Pushkin's works; interesting generalizations concerning translations, translators, publishers, which published the works and so on, might be made. Studies of Pushkin's works - scholarly, popular scientific and artistic, are comprehensively presented. The study of Pushkin in the various grades of the Bulgarian schools is followed. Well-founded is the necessity of rich reference system of the Pushkin in Bulgaria bibliography.

СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ШВЕЙЦАРСКИТЕ НАУЧНИ БИБЛИОТЕКИ С БЪЛГАРСКИТЕ АКАДЕМИЧНИ БИБЛИОТЕКИ

Мария Аргирова-Герасимова, Йорданка Безлова

Честването на 700-годишнината от основаването на конфедерация Швейцария стана повод да се обърнем към историята на научните връзки между швейцарските библиотеки и библиотеките при Българската академия на науките. В продължение на почти 100 години Централната библиотека на Академията осъществява активно сътрудничество с научни библиотеки в Швейцария и редовно обменя литература с университети, музеи, дружества, фондации и т.н. Чрез тези книгообменни контакти в академичната библиотека постъпват нови книги и списания, годишници, дисертации, каталози и т.н., докомплектува се литература, отдавна изчерпана на книжния пазар, набавят се микрофилми на ръкописи, старопечатни книги, редки издания и др. под. Международният обмен е сигурен източник за набавяне на научна литература от швейцарските организации, с което се обогатява не само академичният библиотечен фонд, но получаваните издания са ценен принос и в националния библиотечен фонд. От своя страна Централната библиотека при Българската академия на науките предоставя на швейцарските партньори българска научна академична литература. Тази дейност съдейства за укрепване на научните и културните връзки между научните организации и учените от двете страни.

Книгообменното сътрудничество на Централната библиотека с научните библиотеки в Швейцария датира от края на миналия век, когато през 1892 г. от Университетската библиотека в Базел се получава списанието "Verhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft".

Шест години по-късно, през 1898 г. в библиотечната сбирка се влива и първата швейцарска поредица в областта на археологията, изпращана от библиотеката при Швейцарския национален музей "Jahresbericht. Schweizerisches Landesmuseum in Zürich".

Двете издания и до днес редовно се комплектуват и са истински богат извор за изследвания.

През 1901 г. започва обмен и с друга голяма библиотека - Централната библиотека в Цюрих, през 1910 г. - с Историческия музей в Берн и др. В историята на книгообменното сътрудничество особено плодотворни са 1928 г. и 1929 г., когато се създават трайни връзки с Геоботаническият институт и Швейцарския федерален технически институт в Цюрих, с Швейцарското природо-научно дружество в Берн и Ботаническата градина в Женева. Оттогава в течение на 60 години в библиотечните фондове на БАН постъпват техните издания - "Bericht über das Geobotanische Forschungsinstitut Rübel in Zürich"; "Verhandlungen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft"; "Candollea". Разширяват се връзките и с Университетската библиотека в Базел, която започва да изпраща редовно дисертации, като само за две години 250 тома стават достъпни за българските учени.

В годините до Втората световна война многократно нараства броят на книгообменните партньори в Швейцария и на получаваните периодични издания особено в областта на икономиката, историята, географията, етнографията, музикознанието, природните науки. Комплектуват се и справочни издания като ценния справочник "Who's Who in Central and East Europe".

В периода до 1940 г. академичният фонд се обогатява и със 152 тома книги, издадени в Швейцария, подарени от български учени, получили образованието си там. Те третираат политически, исторически, икономически, културни проблеми на България, на страните от Балканския полуостров; връзките с европейските държави и др.

Втората световна война не прекъсва връзките с швейцарските библиотеки. Не само че по-голяма част от вече получаваните периодични издания продължават да постъпват, но се набавят и нови, като например: "Berichte der Schweizerischen Botanischen Gesellschaft"; "Compte Rendu du Musée et de l'Institut d'Ethnographie de la ville de Genève".

Установеното книгообменно сътрудничество с швейцарските библиотеки за близо 50-годишен период (1892 - 1945) е предпоставка и солидна база за изграждане на пълни колекции от научна периодика в областта на природните и историческите науки в Библиотеката на БАН. Чрез книгообменните канали в швейцарските библиотеки и научни учреждения постъпва и българска научна литература като "Периодическо списание", "Списание на БАН", "Сборник за народни умотворения и народопис", "Български старини" и др.

След 1945 г. Централната библиотека създава, развива и оглавява библиотечна мрежа, която днес включва 53 библиотеки в академичните поделения. Тя се превръща в научен институт от първостепенно значение в националната библиотечна система. Разширяват се книгообменните контакти на базата на развитието на БАН като водеща научна организация и увеличаването на издателската продукция. Повишават се възможностите за равностоен обмен на научна литература. Едновременно с това нараства интересът към българските научни изследвания и търсенето на академични публикации.

В резултат бързо нарастват научните организации в Швейцария, с които Централната библиотека създава активни книгообменни връзки: Дружеството за праистория и ранна история в

Базел, Математическия институт в Берн, Геологическия институт в Лозана, Ботаническият институт в Цюрих, Дружеството по физика и естествена история в Женева, Швейцарските архиви за обща антропология и др. Българските библиотечни фондове се обогатяват с нови заглавия периодични издания и книги. Разширява се и тематиката на получаваните издания с литература в областта на ядрената физика, екологията и околната среда, математиката, международното право, фармацията, геологията, геофизиката, медицината и т.н. Широко са застъпени изданията на световните организации: Световната здравна организация, Международното бюро на труда, Световната метеорологическа организация. В настоящия момент Централната библиотека поддържа редовен и активен книгообмен с 61 библиотеки към университети, научни институти, висши училища, дружества, музеи, архиви, федерални служби, международни организации. От тях ежегодно постъпват над 100 заглавия периодични издания от всички области на знанието, като броят им непрекъснато нараства. Само през последните 4 години е установено сътрудничество с 10 нови научни учреждения, които изпращат 13 нови заглавия периодика.

Дългогодишни и резултатни са нашите връзки с Библиотеката при Организацията на обединените нации. Те се зараждат през 50-те години и непрекъснато се разширяват и задълбочават. Например през 1959 г. от тази библиотека се получават само 6 заглавия периодични издания, а през 1991 г. те са вече 39 - предимно в областта на икономиката, статистиката, енергетиката, минералните ресурси. Библиотеката е най-стабилния ни партньор за набавяне на книги.

Ценен принос за фонда са ежегодно получаваните дисертации от Швейцарския федерален технически институт в областта на техническите науки. Техният брой бързо нараства: през 1985 г. са комплектувани само 100 тома, две години по-късно - 250 тома, а през 1990 г. те достигат до 342 тома.

Придобивка за българската наука е получената през 1983 г. монография на г-н Теодор Димитров "L'amitié bulgaro-suisse. 100 ans des relations bulgaro-suisse". (Geneve, 1982).

През 1988 г. към богатата колекция от копия на ръкописи в Централната библиотека се прибави и изданието на фондацията "Мартин Бодмер" "Manuscripts latins de la Bodmeriana. Catalogue établi par Elisabeth Pellegrin" (Geneve, 1982).

За да се оцени значението на книгообменната дейност за развитието на българската наука, ще посочим само че академичните библиотеки притежават пълни течения швейцарски публикации от началото на века до наши дни. Това е богатата информация, която служи за извършване на задълбочени проучвания. Почти всички издания се намират в Централната библиотека и са единствени екземпляри в страната. В този смисъл сбирката има уникален характер.

Библиотечните фондове на БАН се попълват с научна швейцарска литература освен по традиционния път на книгообмена и чрез дарения. През 1987 г. г-н Любен Басмаджиев, наш сънародник, живеещ в Швейцария, подари на Централната библиотека първата печатна книга "Biblia Sacra Mazarinaea", издадена от Гутенберг през 1453 г. (факсимилно издание, Париж, 1985), състоящо се от два факсимилни тома на Библията, придружени от три тома коментар на английски и френски език.

Дарението бе изложено за културната и научната общественост на специално организирана изложба в Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий". Присъстваха научни работници, представители на културни и обществени организации, журналисти, близки и роднини на г-н Любен Басмаджиев, много граждани. На дарителя бе изпратена благодарствена грамота. Централната библиотека на БАН се гордее, че притежава екземпляр от един от най-великите символи на човешката култура.

През същата 1987 г. Институтът за литература при БАН получи като дар от г-н Л. Басмаджиев книгата на Жан Жак Русо "Диалози" (Rousseau, J.J. Discours. Paris, Larousse, 1939).

Централната библиотека на БАН се стреми да бъде равнопартньор в книгообменното сътрудничество. Ежегодно в библиотеките в Швейцария се изпращат 69 заглавия академични издания в 187 екземпляра. Особено търсени са: "Археология", "Известия на Археологическия институт", "Български фолклор", "Природа", "Фитология", "Хидробиология", "Ядрена енергия", "Разкопки и проучвания", "Фосилите на България", "Флора на България", "Acta physiologica et pharmacologica bulgarica", "Bulgarian historical review", "Comptes rendus de l'Academie Bulgare des Sciences", "Geologica Balkanica", "Etudes Balkaniques", "Acta zoologica bulgarica", "Space Research in Bulgaria", "Studia praehistorica", "Historia naturalis bulgariae", "Bibliographie d'Etudes Balkaniques", "Palaeobulgaria", "Bulgarian Journal of Sociology", "Etudes historiques", "Byzantinobulgaria" и др. С интерес се посрещат от нашите партньори и информационните издания на Центъра за научна информация при БАН - "Abstracts of Bulgarian scientific literature" в 10 серии, обхващащи природо-математическите и обществените науки.

Дългогодишните активни и взаимноизгодни връзки между нашите научни организации поставят Швейцария на едно от челните места сред книгообменните партньори на Централната библиотека и са залог за по-нататъшно развитие и задълбочаване на културното и научното сътрудничество между двете страни.

**COOPERATION BETWEEN SWISS SCIENTIFIC LIBRARIES
AND BULGARIAN ACADEMIC LIBRARIES**

Maria Argirova-Gerasimova, Jordanka Bezlova

(S u m m a r y)

The article is dedicated to the 700th anniversary of the foundation of the Swiss Confederation. It is treating the history and development of book-exchange and cooperation between the Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences and the Swiss academic libraries, which commenced at the turn of the century.

The book-exchange has been developing and expanding ever since. Now the Central Library has regular and active book-exchange with 61 academic libraries and agencies in Switzerland, with world international organizations, including the Library of the United Nations. Over 100 periodicals in all fields of science and history are annually provided by them to the Library.

ПРОБЛЕМИ НА ОБЩАТА КЛАСИФИКАЦИЯ НА НАУКИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Никола Казански

Класификационният проблем винаги е съпровождал развитието на световната наука като специфичен процес. Целта на настоящата статия не е разглеждането на този проблем в цялата му сложност, а още по-малко е опит за неговото решаване. Тук ще бъде анализирано сегашното състояние на общата класификация на науките в България и някои проблеми на нейното актуализиране и усъвършенстване.

На фона на сравнително активното разработване на класификационните въпроси в световен мащаб, и по-специално в СССР [1,2,3,4,5,6,7,10,11], се откроява тяхното слабо развитие и слабо практическо приложение в нашата страна. Това, разбира се, не означава, че липсват отделни постижения на световно равнище, особено в областта на теоретичното изследване и изграждането на класификация на физическите науки [9;12].

В Република България няма официално утвърдена обща класификация на науките. Нейната роля се изпълнява от т.нар. Номенклатура на специалностите на научните работници в Народна република България от 1979 г. [8].

В уводната част на документа се подчертава изрично неговата сфера на приложение, а именно: 1) при разработването на прогнози, перспективни и текущи планове за потребностите от научни кадри и за подготовката и повишаването на квалификацията им; 2) при обявяването на конкурси за научни сътруд-

ници, асистенти, преподаватели, старши научни сътрудници II и I степен, доценти и професори; 3) при разработването и внедряването на национални, ведомствени или институтски системи за регистрация, наблюдение и анализ на научните кадри [8, с.687]. По-надолу се посочва необходимостта да се внасят целесъобразни изменения в номенклатурата, което обаче досега на практика не се използва. Номенклатурата има следните главни отдели [8]:

Е с т е с т в е н и н а у к и

Математика

Механика

Физика

Геофизика и астрономия

Химия

Биология

Геология и минералогия

География

Т е х н и ч е с к и н а у к и

Машиностроене и машинознание

Авиационна и космична техника

Корабостроене

Електромашиностроене, електрообзавеждане и електроапаратостроене

Приборостроене, автоматика и телемеханика

Енергетика

Радиотехника, електронна и съобщителна

Разработка на местонаходищата на полезни изкопаеми

Металургия

Химична технология

Технология на продоволствени продукти

Технология на продукти за широко потребление

Процеси и технология на дърводобивна, целулозно-хартиена и дървообработваща промишленост

Транспорт

Строителство

Геодезия

Архитектура и градоустройство

Механизация и електрификация на селското стопанство

М е д и ц и н с к и н а у к и

Медицина

Фармация

Стоматология

С е л с к о с т о п а н с к и н а у к и

Агрономия

Зоотехника

Ветеринарна медицина

Горско стопанство

Рибовъдство и рибно стопанство

О б щ е с т в е н и н а у к и

Философия и политически науки

Икономика и организация

История

Филология

Право

Психология

Педагогика

Изкуствознание

Наукознание

Научна и техническа информация

Въпреки експлицитно заявената кадрова насоченост на номенклатурата на практика тя имплицитно изпълнява функциите на обща класификация на науките. Тя е по-скоро педагогическа, отколкото общ тип класификация, тъй като специалностите в много случаи са дадени в реда на тяхното изучаване във висшите учебни заведения на страната. Номенклатурата не само е недостатъчно обоснована в теоретично и особено в методологично отношение, но е и технически трудна за използване по-

ради липса на азбучен показалец на науките или препратки при тяхното дублиране (каквото има например в някои международни класификации) [11]. Тук накратко ще анализираме само най-главните несъответствия на тази схема в сравнение с постиженията на съвременната класификационна теория на науките.

Няма да дискутираме въпроса, дали начело на една обща класификация на науките трябва да стои формалната и/или диалектичката логика като най-абстрактна наука за човешкото мислене, както е в някои от съвременните класификации [6, с.482; 11, с.54], но е безспорен фактът, че навсякъде математиката е отделена от природните науки като абстрактна фундаментална наука.

Механиката във всички съвременни класификации се дава като раздел от физиката, тъй като е органична част от физическата теория. Нещо повече - класическата механика е най-аналитичната част от физиката.

Във връзка с бурното развитие на астрономията и астрофизиката може да се помисли за тяхното поставяне преди физиката в системата на естествените науки, както това е направено в класификационната схема на ЮНЕСКО [8, с.54]. От своя страна геофизиката ще бъде в нов раздел за науките за земята и околоземното пространство, който ще замести раздела за геология и минералогия.

Много важно принципно значение има решението на въпроса за мястото на т.нар. "междинни науки", като например биохимията. Тя трябва да се отнесе към раздела химия, а не към биология, както е в номенклатурата, защото изследва веществата, от които се състои организъмът, и тяхното превръщане, т.е. остава в рамките на химическата форма на движение. Но когато се изследва влиянието на химическите вещества върху жизнените процеси (като например физиологичната химия), тя е част от биологията.

Географията организационно съществува като единна наука, което е отразено в класификацията, но в същото време тя е рязко разделена на физическа и икономическа (а също и политическа). Затова може би е наложително нейното отделяне, така както естествената история е отделена от обществената история.

При подреждането на приложните науки по-естествен е обратният ред: от селскостопански през медицински към технически науки.

В раздела на техническите науки геодезията би трябвало да се отнесе към науките за земята, а архитектурата в теоретичната ѝ част - към изкуствознанието. При медицинските науки е необосновано присъствието на фармацевтичната технология при едновременно отнасяне на медицинската технология в раздела на техническите науки. Излишно е отделянето на рибовъдството при наличието на подраздел за зоотехника в дяла на селскостопанските науки.

Най-много възражения предизвиква разделът на обществените науки.

Всички съвременни общи класификации включват най-често антропологията като първа част на обществените науки или порядко като последна на естествените науки, но винаги като отделен подраздел. Освен това към нея би следвало да се отнесат етнографията и особено етнологията.

Съобразявайки се със съвременното ниво на развитие на обществените науки, по-нататъшният ред би могъл да изглежда по следния начин:

Обществените науки

Антропология (с етнография и етнология)

Психология

Икономически науки

История

Филология

Етика

Педагогика
Право и юридически науки
Естетика
Изкуствознание (с теория на архитектурата)
Социология (с политически и военни науки)
Философия (с наукознание)
Библионауки

Тук няма подробно да се анализира и обосновава предлаганият ред на класификация на обществените науки, но ще се спрем на отделни елементи с по-общо значение за класификацията. Така например в номенклатурата компютърните науки са необосновано разкъсани между математиката, техниката и обществените науки (научна и техническа информация), докато тяхното естествено развитие е свързано главно с математиката (софтуер) и отчасти с техниката (хардуер). По принцип научната и техническата информация или теорията на информацията е преди всичко математическа наука, изследваща процесите на съхраняване, преобразуване и предаване на информация, която от своя страна е тясно свързана с кибернетиката.

Специфичният предмет на библионауките (библиология, библиометрия, библиотекознание, библиографознание и др.), свързан със създаването, разпространението, съхранението, преработката, използването и оценката (качествена и количествена) на документалните източници на информация от първа и втора степен, им определя особено място в почти всички съвременни класификации на науките.

Липсата на научнообоснована обща класификация на науките в България и съществените недостатъци на нейния заместител - Номенклатурата на специалностите на научните работници, влияе безспорно отрицателно върху ефективното провеждане на научната политика в национален мащаб.

Л и т е р а т у р а

1. Баград, М.В. Общая классификация наук и ее связь с библиотечной классификацией. Рига, 1967. 168 с.
2. Букновский, В.М. Принципы и основные черты классификации современного естествознания. Пермь, 1960. 218 с.
3. Гражданников, Е.Д. / Метод построения системной классификации наук. М., 1987. 120 с.
4. Дарбанов, Д.Р. О принципах классификации наук. Улан-Удэ, 1970. 112 с.
5. Джахая, Л.Г. Классификация наук как философская и науковедческая проблема. Сухуми, 1969. 216 с.
6. Кедров, Б.М. Классификация наук. Т.2. М., 1965. 544 с.
7. Леднев, В.С. Классификация наук. М., 1971. 189 с.
8. Номенклатура на специалностите на научните работници в Народна република България. - Държавен вестник, 1979, № 63, 687-695.
9. Поликаров, А. Отношение к классификации физических теорий. - Доклады БАН, 1979, № 4, 419-422.
10. Рудельсон, К.И. Современные документные классификации. М., 1973. 266 с.
11. Proposal for an International Standard Nomenclature of Fields of Science and Technology. In: UNESCO/NS/ROU/257 rev.1, 1973, 54-72.
12. Todorov, R. Representing a Scientific Field: a Bibliometric Approach. Sofia, 1987. 14 p.

PROBLEMS OF THE GENERAL CLASSIFICATION OF THE SCIENCES IN BULGARIA

Nikola Kazanski

(S u m m a r y)

Some current problems of the general classification of the sciences in Bulgaria are investigated, though not in detail. Proposals for specific improvements, especially in the field of the social sciences, are put forward.

ИНФОРМАТИКА И БИБЛИОТЕЧНО ДЕЛО

ЕДИН ОПИТ ЗА АНАЛИЗ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА

Динчо Кръстев

Човечеството навлиза в нова ера на своето развитие - ерата на информатиката. Тази идея можем да срещнем не само в ежедневната преса, но и в специализирани научни списания и книги. Днес думата информатика и редица нейни производни получиха невероятно широко разпространение: информационна система, информационна култура, информационна етика и пр. Много научни дисциплини добавиха думата "информационна", за да фиксират една специфична метанасоченост. Днес можем да срещнем такива съчетания като информационна медицина, информационна икономика и т.н. Информационната наука, или информатиката, както предпочитат да я наричат днес, наложи своя "отпечатък" и върху съвременното библиотечно дело. Промени-те, настъпили в библиотечното дело под влияние на информатиката, са предмет на тази работа.

Анализът е извършен преди всичко на базата на опита на англоезичните страни и в по-малка степен на страните от континентална Европа. Този подход е естествен от гледна точка на историческото развитие на взаимоотношенията библиотечно дело - информатика.

Анализът на промените, настъпващи в една професия, е трудна задача. Той може да бъде феноменологичен или истори-

чен, оптимистичен или песимистичен, футурологичен или традиционен. Независимо от неговото съдържание обаче той винаги е повече или по-малко оценъчно-аналитичен. Това не означава, че оценката на промените се извършва експлицитно. Тъкмо обратното, оценъчният процес за разлика от аналитичния обикновено носи неявен, имплицитен характер. Ето защо в тази връзка възниква необходимост от съзнателна рефлексия, която има за свой предмет различните аналитично-оценъчни "позиции", които заемат самите библиотекари по отношение на настъпващите съдържателни, социални и технологични промени в тяхната професия.

Библиотекарството е древна професия, по произход близка до тази на писането. Към последната четвърт на XIX в. става професия, която се характеризира със специфични средства, технологии и организационни структури, широко приети и разпространяващи се бързо в тогавашните университети, колежи, обществени и специализирани библиотеки. За англоезичния свят като начало на модерното библиотекарство се сочи основаването на Американската библиотечна асоциация (ALA) през 1876 г. и на Библиотечната асоциация на Великобритания (Library Association of United Kingdom) през 1877 г. Целта на асоциациите е да обезпечат контрол и непрекъснато модифициране, подобряване на приетите форми на работа, да поддържат професионални комуникации чрез свикване на конференции, издаване на специализирана периодика и пр. Създават се, институционализират се и постепенно се стандартизират и процесите на професионалното образование.

С течение на времето обаче започва да се проявява и ограничеността на традиционната библиотечна дейност, забелязва се, че тя преди всичко е в пределите на "собствената" библиотека. Това пречатства решението на общи библиотечно-библиографски проблеми. За първи път този конфликт се очертава към средата на XIX в. Доминиращите обществено-икономически отношения в най-развитата за времето си страна - Вели-

кобритания, поражат нов тип информационни потребности. Науката и промишлеността имат нужда от "практическо, инструментално знание" [1]. С други думи, появява се необходимост от по-бърз достъп не само до книгата като физически обект, но преди всичко до книгата с нужното съдържание.

Във Великобритания по това време се води бурна дискусия по тези въпроси и най-вече по това, как те трябва да бъдат решени в библиотеката на Британския музей. Проблемът обаче е трябвало да бъде решен алтернативно, тъй като технологичното равнище по това време не е позволявало успешно решаване на тези два така важни и за днешния читател проблема.

Проблемът с "инструменталното, практично знание" остава открит, а към края на XIX в. нуждата от ефективно решаване на този кръг от задачи става много остра. Все по-често започва да се търси информация, както бихме казали днес, по ключови думи, появява се нуждата от добре обмислени тезауруси, от различен тип нормирана лексика. Нараства търсенето на специалисти библиографи, документалисти. През 1899 г. се основава Чикагското библиографско общество, което през 1904 г. се превръща в Американско библиографско общество. Във Великобритания и САЩ членове на тези ранни библиографски сдружения са библиотекарите, но също така и колекционери на книги, антиквари, учени. Освен от изготвянето на общи и специални библиографии библиографите по това време се интересуват от описание на стари и редки книги, от отношенията между ръкописа и печатните варианти и т.н. С други думи, библиографите стимулират общата академична насоченост към книгите като сложни културни, интелектуални и социални артефакти. Тази ориентация ги различава от библиотекарите, които имат преди всичко практическа насоченост и са обвързани с функционирането и оперативните изисквания на библиотеките. Тези различия в общата ориентация водят до появата не само на нови професионални организации, но и на специализирани библиографски списания (Papers of Bibliographical Society of

America, Proceedings of the Bibliographical Society of Virginia).

Различно виждане за библиографската работа, сходно с идеята за библиографския контрол, се лансира в края на XIX в. от Пол Отле и неговата брюкселска група. През 1895 г. те основават международния институт по библиография, по-късно прерастнал в Международна федерация по документация (FID), с цел разработването на универсален библиографски каталог, организиран по нов начин. П.Отле критикува традиционното схващане за библиографския контрол като каталогизиране на книги във всяка една библиотека поотделно. Той иска да намери път за създаване на универсален каталог на всички документи, които представляват записи на знания - книги, статии, брошури, патенти, архиви, фотографии, вестници, пощенски картички.

Задачата на библиотеките според П.Отле е те да бъдат не просто хранилища на знанието, а жизнени институти по документалистика. В качеството си на институти по документалистика библиотеките трябва да имат специални информационни служби по всички интересоващи потребителите въпроси. Библиотеките според П.Отле следва да бъдат трансформирани в "документалистички служби", интегрирани в национални и интернационални системи. Комуникациите между тези системи предполагат съвместно използване на всички съществуващи ресурси в международната документалистичка мрежа. Централен фокус в работата на Отле е "документалистиката като отделно развиваща се област на изследване, която трябва да доведе до трансформиране на начините, чрез които информацията е събирана, записвана, организирана и използвана" [2]. От гледна точка на Отле и неговите колеги общата библиографска организация (и контрол), която те определят като нова област - документалистика, ще "обкръжи" традиционната библиотека и ще излезе извън нейните граници.

И така, ако библиотекарите се грижат само за част от документиранияте записи, документалистите имат за свой обект всеобщата съвкупност от записи. Това налага промяна в методите, които могат да бъдат използвани. Документалистите, например, въвеждат нови технологии. Те приемат класификационната система, разработена от Мелвил Дюи, и разработват универсалната десетична класификация (УДК), като я допълват с някои символи и знаци от интердисциплинарен характер. Освен това документалистите започват да използват микрофотографията като ново ефективно технологично средство за запис и разпространение на знания. Микрофилмът се използва като средство за комуникация в рамките на международната документалистка мрежа.

За съжаление идеите на европейските документалисти са изпреварили времето си. Те са твърде революционни. Библиотекарите реагират на видимата конкуренция и заплахата от асимилиране с отричане. В Европа връзките между библиотекарите и документалистите след Първата световна война са скъсани и никога след това не се възстановяват напълно. Във Великобритания интересът към документалистиката преди Втората световна война е доста силен и през 1927 г. се създава Британското общество за международна библиография. Едновременно с това възниква и Международната асоциация на библиотечните асоциации (IFLA). Общи интереси с тези на документалистите имат и някои библиографски работници, които създават през 1924 г. Асоциация на специализираните библиотеки и информационни бюра (ASLIB). През 1937 г. Британското общество за международна библиография е абсорбирано от тази асоциация. Така в Англия документалистите и движението на специализираните библиотеки се подкрепят и действат относително независимо от библиотеките.

Движението на документалистите в САЩ първоначално е отхвърлено, въпреки че УДК е основана върху идеите на американеца М. Дюи. Очевидно тя (УДК) се смята по това време за

твърде сложна. Там на въоръжение бива взета микрофотографията. Библиотекарите дори предвиждат времето, когато микрофилмът ще замени традиционната книга – интересна аналогия с идеите от 60-те години за "безхартиено общество" [3]. През 1933 г. Д. Уотсън предлага да се организира информационен научен институт, който да облекчи комуникацията между учениците и да подобри съществуващите методи за библиографски контрол върху научната литература.

Така се създава институт по документалистика с научна служба към него и през 1935 г. Д. Уотсън е първият му директор. Този институт много разчита на използването на микрофотографията. Американският институт по документалистика (АИД) е нещо като клуб, включващ широк кръг библиотеки, научни общества, държавни бюра по микрофилмиране. Постепенно този институт се превръща в професионална и научна сила, чието утвърждаване и популяризиране става едва през 50-те години, когато започва издаването на неговото списание "American Documentation". Според главния редактор на списанието "институтът се занимава със съвкупността от документи". При това терминът "документ" се определя в духа на интерпретацията, приета от Международния институт по библиография, чийто член става АИД (AID). Терминът "документ" се отнася до създаването, прехвърлянето, събирането, класифицирането и използването на документи. Последните могат да бъдат определени в широк смисъл като записано знание в какъвто и да е формат.

Идеята за "универсалната библиография" на П. Отле занимава въображението и на Д. Уотсън. Той даже обсъжда с англичанина Самуел Брадфорд (прочул се по-късно със закона за "информационната дисперсия", носещ името му) технологичните възможности за нейната реализация. Що се отнася до задачите и целите на Американския институт по документалистика, те се определят накратко така: "да се изучават, реорганизируют,

внедряват, а в някои случаи и да се революционизират методите за комуникация и запис на знанието" [4].

Около средата на нашия век микрофотографията като метод на запис на знанието е твърдо установена в библиотечния арсенал от технологии и съответната служба на АИД започва да запада. Членовете на АИД се обръщат към нови техники за организиране и търсене на библиотечни материали, които биват наречени впоследствие "информационно търсене", "Information Retrieval" [5]. Тези технологии се реализират главно с помощта на механични, електро-механични (през 1944 г. е създаден първият компютър "Марк-1" с елементна база от релета), а по-късно електронни системи. Към края на 30-те години се създават на практика първите действящи механични библиотечно-информационни системи на базата на различен тип перфокарти - например в университета в гр.Остин, Тексас, през 1936 г. и малко по-късно в библиотеката на Харвардския университет. Такава система се смята за най-добре обмислената и осъществена механична информационна система преди Втората световна война. През това време се забелязва и едно по-дълбоко раздвижване сред библиотекарите. Библиотечното образование започва да се модернизира с акцент към по-ефективните форми за организация и управление на информационно-търсещите процеси. Научното третиране на библиотечните въпроси става все по-аналитично и прецизно: наченки на един подход, който впоследствие ще бъде наречен "системен анализ". Започва да се говори за библиотечна наука - библиотечнознание.

Втората световна война до голяма степен консолидира различните идеи и технологии от 20-те и 30-те години на ХХ в. в областта на документалистиката и донякъде на библиотекарството. Техническата и в известна степен научната документация се превръщат в основна форма на информационно общуване. Появяват се т.нар. "информационни бюра", които се превърнаха по-късно в "информационни центрове". По време на

войната и особено след нея документалистиката става изцяло машинноориентирана. Към 1945 г. идеята за една голяма електронна машина е реалност. И макар първата електронна машина ENIAC да е по-скоро един голям калкулатор, много бързо се появяват идеи и проекти за информационни системи, базиращи се на нов тип памет и на много бърза обработка на данните [6]. Годината 1948 е като че ли възлова за бъдещото развитие на библиотеките и документалистиката. Появява се "Кибернетика" на Норбърт Винер, излиза фундаменталната статия на Шенън и Уивър "Математическата теория на комуникациите". Новите технологични и научни перспективи задълбочават интересите към проблемите на кодирането, индексирането и пр. Като резултат се появяват редица възлови научни трудове: на Уайз и Пери [7], на Калвин Моорс [5], Мортимър Тауб [8]. Своеобразна енциклопедия на тези първоначални идеи и разработки е монографията на Уайз и Пери "Документация и информационно търсене" [9].

Терминът "информация" е използван от американските документалисти като описващ основния обект на техните грижи. Чувства се влиянието на Шенън и Уивър, което е подсилено от привличането на математици в областта на документалистиката и от създаването на такива технологии като библиометрия, цитатен анализ и пр.

По същото време се появяват и няколко фундаментални за библиотечното дело труда. Такава е например статията на видния идеолог и философ на библиотекознанието Джес Шира "Класификацията като база за библиографска организация" [10]. В нея той казва: "... Ако библиографските организации достигнат своята максимална ефективност, то традиционните библиотечни методи и техники трябва да бъдат изместени от напълно нови средства и похвати: предметни библиографии, анотации, реферати, микрофотографиране, механично сортиране, електронни машини и комбинации от всичко, изброено дотук." Физикът проф. Ралф Хил от МТИ издига идеята за "автоматизи-

раната библиотека" като цел на научния и технологичния прогрес в областта на електрониката, кодирането, индексирането, информационната теория (в смисъла на Шенън и Уивър) и системното проектиране. Много скоро, както казва Дж. Шира, "библиографската картина" става така сложна, че на дневен ред се появява нуждата от "нестандартни нововъведения в библиотеката и библиографията". Това налага преориентация и в обучението на библиотечните работници. За добрия библиотекар става жизнено необходимо разбирането на цялостния информационен процес в обществото, усета за неговата структура и механизми.

Успоредно с тези процеси през 50-те и 60-те години на XX в. става съвсем ясно, че документалистите се смятат за нещо различно от библиотечните работници. Те не са институционално обвързани и идват в документалистиката от различни научни и технически области. За тази "миграция" способстват мощни социални сили. Джес Шира пише: "...интересът към проблемите на информатиката от страна на научния свят и федералното правителство достигна невероятни размери. Едновременно с това този период бе период на ускорено технологично развитие" [11].

"Експлозията" на научната литература, обширните програми за държавно развитие изискват и нови системи за информационно натрупване, организиране и търсене. В края на 60-те години терминът документалистика "остарява" и Американският институт по документалистика изменя името си - появява се Американско общество за информационна наука (ASIS). Документалистите се превръщат в информатици. Все по-тесни връзки се установяват със специалисти по компютри, математици, лингвисти и пр. Резултат на техните интегрирани усилия е появата на един нов "език" - на информатиката. По-горе терминът "информация" е използван, без да бъде строго дефиниран. Това обстоятелство е продиктувано от факта, че няма единомислие по този основен термин, по това, какво представлява пред-

метът на тази интердисциплинарна наука. Анализът на различните гледни точки по въпроса е твърде обемна и излиза извън рамките на тази статия. На едно абстрактно равнище негата да бъдат различни четири интерпретации на термина "информация". По схемата на Фр. Машлъп и У. Менсфийлд [1, 12] - може би най-подходяща при анализ на взаимоотношенията библиотека - информатика, те са следните:

- Първата е и "най-широката". Тя подразбира "...обемно изучаване на информацията в най-пространен смисъл и може да включва всички или произволна комбинация от академични дисциплини" [1]. Например наука за компютри, изкуствен интелект, библиотекознание, лингвистика, кибернетика, информационна теория, системен анализ и пр.

- Втората интерпретация разглежда понятието в по-тесен смисъл, когато се говори за компютри и информационна наука.

- Третата интерпретация авторите въвеждат, когато анализират работата и взаимоотношенията на библиотеките и информатиката.

- И накрая, най-тясното схващане на термина "информация" предполага едно формално сечение на първите три "...особен може би акцент на подобряване на комуникацията на (това, което наричаме) научна и техническа информация и приложението на добре апробирани методи към изучаване на информационните услуги и системи" [12].

Според тези, макар и не много строги разбирания информатиката третира въпроси на генериране, разпространение, организация, търсене и използване на зафиксираната по различен начин информация - за различни цели и която е достъпна чрез класическата библиотека и информационните системи.

Всички промени в библиотечното дело от 1876 г. до 1968 г., т.е. от образуването на Американската асоциация на библиотекарите до преименуването на Американския институт по документалистика (AID) в Американско общество за информационна наука (ASIS), водят до предположението, "че библио-

течното дело, документалистиката, библиотечната наука (библиотекознанието) и информационната наука представляват части на единен исторически процес" [13]. Приемствеността между тях се обуславя от факта, че появата им е свързана с актуализирането на една и съща задача - преодоляването на недостатъците на съществуващата практика за съхраняване и осигуряване на достъп до записаното знание. От тази гледна точка библиотеката е една, може би исторически преходна институция. Както пише Б. Рейуърд, "библиотеките възникват на определено място в историческия процес като институционален отговор на необходимостта за достъп до записаната информация" [14]. При това независимо от своята старинност библиотеките може би не предлагат трайно решение на проблема. Нещо повече, много учени днес смятат, че информатиката е тази, която ще предложи ново, по-добро решение на традиционната обществена задача. По-нататък ще анализираме различните мнения и перспективи по този така важен въпрос.

Дотук разгледахме накратко историята на взаимоотношенията библиотека - информатика. Бяха анализирани основните противоречия помежду им, причините за тяхната поява, развитие и евентуалното им затихване. Каква е ситуацията днес? Кои конфликти от миналото все още съществуват, защо се появяват нови? Може ли опитът от миналото да помогне за преодоляването им?

Ще разгледаме няколко мнения на видни философи на библиотекознанието и информатиката. Как виждат те взаимоотношенията днес и в бъдеще между библиотеката и информатиката?

Най-напред ще се спрем на "критично настроените" към библиотечното дело автори. Техният прицел е насочен към недостатъците на библиотечното дело, неговата догматичност и традиционализъм. Така например Дж. Ръш посочва, "че библиотеката като традиционна институция е ориентирана към съхраняване и предаване на знания, а информатиката - към манипули-

ране на данни в една или друга форма" [15]. С други думи, библиотеката има съхраняваща, консервативна функция, докато информационните дисциплини имат преработваща, т.е. активна функция. Критиката към библиотекарството се отправя не само от тази гледна точка. Същият автор смята, че библиотечното дело и библиотекознанието са изолирани от света на потребителя. Обратната тенденция е характерна за информатиците, които, осъзнали своята роля в обслужването на потребителя и динамичния характер на потребностите, установяват лесно контакта с него. От друга страна, Ръш смята, че библиотечните работници в по-голямата си част са консервативно настроени. Така например съществува отрицателно отношение на библиотекарите към автоматизираните информационни системи (АИС), което се корени главно в нежелание за промяна на традиционната практика на библиотечното обслужване. Все още много библиотечни работници не разбират добре, че съвременните АИС (например OCLC - On-line Computer Library Center) предполагат отказ от традиционните каталожни картички и преминаване към електронен тип библиографско търсене.

Едва ли можем да се съгласим с всички забележки на Ръш. Първо, автоматизацията на библиотечните процеси създава възможности за строг и точен отчет на потребителските нужди и привеждане на фондовете в съответствие с тях. Второ, една от традиционните задачи на библиотеката е създаване на възможност за лесен достъп до натрупаната в библиотеката информация. Осигуряването на този достъп се осъществява чрез различни реферативни издания, предметни и азбучни каталози и т.н. Всичко това означава, че библиотеката има не само съхраняващи функции, както твърди Ръш, но също така и информативни, основани върху определена активна преработка на информацията, намираща се в библиотечните хранилища.

Друга спорна точка е посоката на взаимовлияние: библиотечното дело ли повлиява върху информационната наука или обратното? Повечето информатици, възпитани в духа на инже-

нерните и математичните дисциплини, смятат, че информатиката се развива независимо от библиотекознанието, документалистиката и библиографията, без изобщо да заимства модели или парадигми от тях. С други думи, според повечето информатици информатиката е много по-продуктивна и динамична наука и взаимоотношенията следователно са еднопосочни - от информатика към библиотекарство. Нещо повече, "овладяването на нейните идеи може да доведе до съществени промени в библиотечното дело" [16].

По-високият престиж на информационната наука се свързва и с това, че докато библиотеката се ограничава със съхраняване и предаване на записаното знание, информатиката е свързана преди всичко с продуциране на знание, макар и вторично. То от своя страна предполага разбиране, висока квалификация и мъдрост. Подобен възглед среща невяна съпротива от проф. Джес Шира, според който "добрият библиотекар е не само знаещ човек, но и добър експерт в определена сфера на знанието" [17].

Общата идея на критично настроените по отношение на библиотеката информатици можем да резюмираме така: традиционното библиотекарство с неговите форми на съхраняване и предаване на знанието е остаряло. Информатиката е далеч по-прогресивна по своя замисъл и идеи, но също така и от гледна точка на реалните си възможности за съхраняване и разпространение на информацията.

Съществуват и някои не така радикално настроени критици. Фр. Машлъп, икономист и информатик със световна известност, смята, че с появата на компютрите и информатиката библиотеките ще се усъвършенстват от технологична гледна точка. Едновременно с това той отбелязва, че "съществуват малко доказателства за това, че използването на новата технология води до радикално нови начини на манипулиране на съхраняваните знания, записани в библиотечните и други материали" [12]. Това, което представлява интерес според Машлъп, са но-

вите задачи, стоящи пред библиотекарите, например: "управление на информационните центрове, занимаващи се с библиографска информация, участие в общи ресурсни проекти, което се налага, от една страна, във връзка с увеличаването на обем на записаното знание, а от друга - от намаления бюджет на библиотеките, търсенето в електронни он-лайн бази от данни, което е възможно на основата на новите компютърни и комуникационни технологии" [12].

Заедно с това Машлъп подчертава недостатъците в съществуващите курсове по информационна наука в библиотечните училища. Според него те са заети главно да учат студентите да боравят с компютрите - нещо, което в бъдеще ще бъде придобивано като навик на по-ранни стадии на обучение, в началните училища. На по-високо равнище на обучение се изисква според него студентите да бъдат обучени да търсят ефективно информация в електронни бази от данни, но дори и това не може да се приеме за достатъчно. За да излизат и информатици от библиотечните училища, е необходимо те да могат да проектират, строят и програмират он-лайн търсещи системи.

Нека сега да разгледаме как си представят взаимовръзките между библиотекарството и информатиката самите библиотекари. Преди всичко ще отбележим, че ако информатиците подчертават главно различията между библиотекарството и информатиката, библиотекарите търсят да видят общите, допирните точки между тях [13,17,18]. Така например Б. Рейуърд различава пет основни симптома или феномена, които свидетелстват за това, че библиотекарството и информатиката днес взаимно си влияят, достигайки пълно сливане в редица отношения. Петте феномена, за които говори Б. Рейуърд [13], са следните:

- 1) Изменения в названията на библиотечните училища;
- 2) Наемане на библиотечни работници в информационни центрове;
- 3) Нарастване на броя и разнообразието на специализираните списания по библиотечни и информационни науки;

4) Поява на нова терминология;

5) Признаване на общи интереси между библиотекознанието и информатиката, отразено в основните професионални сдружения в областта на библиотекарството и информатиката.

Промените в названията на библиотечните колежи в Америка са главно по посока на "присъединяване" на информационния аспект към съответното име. Така например библиотекарският колеж в университета в Илиной промени името си и бе наречен "Висше училище по библиотечно дело и информационни науки", в Бъркли - "Колеж за библиотечни и информационни изследвания", и пр. Рейуърд смята, че измененията на названията на библиотечните колежи отразяват процеса на движение на библиотеката към нещо по-добро. Едновременно с изменението на названията на библиотечните колежи са налице определени изменения и в учебните планове. Сега те включват курсове по компютърна грамотност, програмиране, създаване на бази от данни, информационно търсене.

Много от завършилите библиотечните колежи работят върху проблеми, свързани с преработката или управлението на информацията, и се наричат специалисти информатици, консултанти по информатика и т.н. Днес към традиционната библиотечна работа се прибавят нови аспекти като управление на информацията, управление на записите (record management), специални индексирани служби и т.н. Библиотекарите често работят в информационни центрове. Общоприето е, че широк кръг от професионални библиотечно-библиографски дейности може да се извършва от завършилите библиотечните училища, но във традиционните библиотечни места.

Силно нарастна броят на специализираните списания, като едновременно с това много от тях измениха своите названия. Така например излизалото доскоро списание "Американска документалистика" бе преименувано в "Списание на американското общество за информационна наука" (JASIS). Бюлетинът за библиотеките на ЮНЕСКО доби ново име: "Списание за информацион-

на наука на ЮНЕСКО" (от известно време то престана да излиза). Други списания, които са от интерес за библиотекарите, също използват езика на информатиката. Такива са: "On-line", "On-line review", "Program", "Data base" и др.

Следва да се отбележи, че някои от издаваните списания засягат тесен кръг от специфични за библиотеката проблеми, което означава, че тя е достигнала определена степен на зрелост. От друга страна, списанията, които очертават границите на областта като цяло, например "Library quarterly", "IFLA Journal" или "ASLIB Proceedings", включват статии върху цял кръг от проблеми и въпроси, третиращи в специализирани издания, въпреки че отделните проблемни области са разпределени с различна честота. Тематиката на списанията показва, че нито библиотеката, нито информатиката могат да бъдат схванати като еднородни и строго изолирани една от друга. Както смята за тях Рейуърд, "всяка е конгломерат от части, много от които могат да бъдат смятани общи и за двете" [14].

Четвъртата промяна в библиотечното дело се отнася до използваната терминология, т.е. до професионалния език. С компютризацията на библиотеките се наблюдава и навлизане на "компютърния" жаргон. Така например, ако преди 15 години под каталог се разбираше сума от каталожни картички, днес се говори и за компютърен изход във вид на микрофилм (Computer Output Microfilm), за обществено достъпен машинночитаем каталог от данни на магнитни носители (On-line public access catalogue) и т.н. От библиотекарите, занимаващи се с реферирание, проявяващи усет към структуриране на бази от данни и стратегии за информационно търсене, се очаква да управляват с вещина това, което се нарича машинно търсене на библиографски и небиблиографски данни в режим он-лайн. Днес в САЩ са налице библиографски мрежи, за които функцията на Сводния каталог на Щатите е един повече или по-малко случаен пример за огромния кръг от възможности. Езикът на библиотекарството постепенно, с навлизането на новите технологии, се видоизме-

ня и се доближава до този на информатиките. Общият език помага да се идентифицират и общите технологични и професионални проблеми.

Няколко думи и за измененията, настъпили в структурата на професионалните сдружения. През 1951 г. Асоциацията на специализираните библиотеки създаде отдел по документалистика, който днес е отдел по "Информационна технология". През 1962 г. Американската асоциация на библиотекарите създава междуведомствен комитет по документация, който в 1966 г. бе наречен "Отдел по информационна наука и автоматизация", а днес е "Отдел по библиотечни и информационни технологии". Друг сектор в рамките на същата асоциация бе "Ресурсни и технологични служби", който имаше отделен подсектор по класификация. През 1968 г. Американското общество за информационна наука организира групи по специални интереси, а първите сред тях бяха "Библиотечни мрежи и автоматизация" и "Изследвания по класификация". Част от тези групи със специални интереси, особено в научната и техническата предметна област, покриват по съдържание някои сектори на Асоциацията на специализираните библиотеки. Редица нови групи бяха създадени по-късно, например "Обществена информационна служба", "Компютризирани търсещи служби", "Непечатни комуникации и репрографии", "Информационно генериране и публикуване" и т.н. Всички те имат свои двойници в библиотекарските асоциации.

Естествено съществуват и специфични библиотечни области, които нямат аналози, а от друга страна, информатиката в по-общ план включва редица области, които нямат отношение към традиционните библиотекарски проблеми - например цифрови бази от данни, информационен анализ и т.н. Но дори тези области могат в бъдеще да се окажат от полза за библиотекарството. Някои библиотекари смятат, че те трябва да могат да работят и с небиблиографски бази от данни, че основите на информатиката неизбежно ще включват в себе си записаната ин-

формация и нейния "потенциал" за обществото в такива организации като библиотеките.

Това са накратко промените, извършили се в библиотекарството като професия - в образованието и подготовката на кадри, в обществената практика, в езика и в професионалните организации. Необходимо е обаче да разкрием и някои изменения от технологичен характер, настъпили в библиотечната институция. Безспорно библиотеките следва да бъдат разглеждани като "главен институционален отговор на проблема за осигуряване на обществен достъп до записаното знание" [13]. Типичният начин за това се състои в съставяне и използване на колекции от книги и други библиотечни материали, организирани съгласно библиотекарските конвенции от специално обучен и нает персонал за нуждите на определени потребители. Експлицитното и имплицитното определение на ползвателите на библиотеката налага ограничения върху това, което ще бъде колекционирано и как то ще бъде организирано и направено достъпно. Допълнително библиотеката извършва разнообразни библиографски и други услуги и създава формализирани процедури за библиографски, а понякога и физически достъп до такива части от документираните записи, които не се намират в библиотеката. С времето обаче се менят както способите на фиксация на знанието, така и начините за ефективен достъп до тях. Днес съществуват многобройни форми на печатен запис (книги, списания, реферативни списания и т.н.). Едновременно с това възникват и принципно нови форми на непечатен запис. Разпространилите се от началото на века микроформи имат по-скоро дублираща, съхраняваща функция. С появата на ЕИМ особено от края на 70-те години започнаха да се появяват електронни издания, разпространявани най-вече на магнитни носители. В последните години настъпи истинска технологична революция - появиха се т.нар. "лазерни дискове", които дават възможност за широка безхартиена издателска дейност.

В някои сфери за знанието все повече нараства необходимостта от колекциониране на материали, които се налага да бъдат многократно реструктурирани. В тази връзка възникнаха т.нар. "информационно-аналитични центрове" (Information analysis centers), архиви за данни по социални науки (Social-science-data archives). Този тип центрове и архиви изисква обслужващ персонал с умения, по-различни от тези на традиционния библиотечен работник. Обикновено работещите в подобен тип центрове и архиви са специално обучени в компютърна статистическа обработка на данни. Днешните училища по библиотечно-информационни науки включват и подобни курсове в своята програма. По този начин постепенно се променя типът на библиотечна работа.

Трябва да се подчертае, че достъпът до класическия печатен запис също търпи изменения. Бързото развитие на т.нар. информационна индустрия налага и много промени в технологичната му организация. Ето някои от съществените характеристики за съвременното състояние на библиотечно-информационната среда:

1) Библиотеките са основните потребители на различните библиографски продукти.

2) Коопериране на библиотеките. Те се обединяват на регионално, национално и международно равнище в различни системи (мрежи). Кооперирането води до многократно увеличаване възможностите за достъп до точно определена информация, липсваща в местната библиотека.

3) Развитие на телекомуникационните средства също създава нови възможности за достъп до записаното знание на различни равнища както чрез самите библиотеки, така и чрез експерименталните системи за домашно ползване като View Data или PRESTEL.

4) Създадени са някои нови организации, такива като небиблиографски информационни центрове и архиви, които, както посочихме по-горе, осигуряват нов тип достъп до знанието.

Всички нововъведения, за които говорихме, свидетелстват за значително разширяване на начините за достъп до информацията, а също така и за изменения във формите на записите. Това води до необходимостта от едно по-модерно схващане за библиотеката, в което традиционните ограничения, отнасящи се до начините за достъп до записа, до форматите на записа, са премахнати. Подобно широко определение за библиотеката се предлага от Б. Рейуърд. Според него библиотеката е всичко, в което се съхранява някаква записана информация, до която е обезпечен достъп. От подобна гледна точка библиотека е не само традиционната библиотека, но и всички магазини за книги, музеи, отделните файлове и т.н.

Без съмнение подобно широко схващане за библиотеките отразява реалната общност между посочените институции. Едновременно с това то е твърде абстрактно, обединява под един знаменател обществени институции с различни задачи, цели и технологии. Ето защо ние предпочитаме да говорим за библиотеката като специфичен тип институция, която има своя собствена история.

Естествено възниква въпросът за перспективите за развитие на взаимоотношенията библиотека - информатика. Има ли въобще бъдеще библиотеката и какво е то?

През последните години експоненциалният ръст на възможностите на редица съвременни технологии е впечатляващ. От друга страна, след един първоначален етап на концентрация на библиотечно-информационните масиви сега настъпва период на относителна децентрализация, на оформяне на отделни блокове от локални библиотечно-информационни мрежи с разпределени бази от данни. Операционните и запаметяващи възможности на автоматизираните библиотечно-информационни системи (АБИС) нараснаха неимоверно много и продължават да растат. Влиянието на всички тези фактори върху библиотеките е повсеместно.

Естествено е да се запитаме какво е бъдещето на библиотеката. Това е един колкото спекулативен, толкова и практически важен въпрос. Той възниква явно или неявно при всяка прогноза за обществената информационна среда. Нилс Бор бе направил ироничната забележка, че е "много трудно да се правят прогнози, особено за бъдещето". По същество всяко едно предвиждане е възможно да бъде аргументирано критикувано. И все пак трябва да намерим смелостта да гледаме напред, така ще имаме шанс по-перспективно да организираме и решаваме днешните задачи. Добре е да помним обаче, че "когато описваме миналото, лъжем другите, а рисувайки бъдещето, лъжем себе си".

В началото на 50-те години пръв Дж.Шира с голям ентузиазъм се захваща да разработва и прилага на практика новите информационни идеи и технологии за решаване проблемите на библиотеките. В качеството си на декан на факултета по библиотекознание към Кливландския университет той успя да привлече известните специалисти информатици Дж.Пери и У.Кент и да създаде специализирана работна група. Следват няколко години изключително успешна работа. През това време практически бяха положени основите на съвременните автоматизирани информационни системи (АИС). Този период е един от редките случаи на тясно взаимодействие между информатика и библиотека. Едновременно с това обаче назряват конфликти, които в крайна сметка доведоха до разпадане на групата. Има и субективни причини, но все пак коренът на раздора е другаде. За характера на тези причини можем да съдим от изказванията на Дж.Шира. Големият философ на библиотекознанието е разочарован и донякъде отчаян. Към края на живота си той пише: "...Двадесет години аз мислех, че това, което днес наричаме информатика, ще бъде интелектуалната и теоретичната база за библиотечното дело, но сега съм убеден, че съм сгрешил... Аз сериозно се питам дали има истинска интердисциплинарна връзка между библиотечното дело и информатиката... Защото библиотечното дело е нещо повече... от механичен достъп от бази

от данни и информационни мрежи... ние трябва да потърсим интердисциплинарни връзки и с други науки" [17]. Очевидно Дж.Шира е преживял голямо разочарование, което, ретроспективно погледнато, е показателно, симптоматично за този етап от взаимоотношенията библиотека - информатика. Хуманистът Шира е отблъснат от подчертано технологичния подход към знанието от страна на информатиците, не е съгласен със съдържанието, което се влага в понятието информация. Понятието информация, смята той, трябва да фиксира не толкова обмена на данни, колкото обмена на знание. По друг повод той допълва: "...Днешните, така наречени информационни системи не са нищо друго освен системи за обмяна и разпространение на данни" [17].

Този на пръв поглед малко наивен възглед съдържа един много важен въпрос: какво представлява човешкото знание и как се предава то? С него е свързан и възловият за бъдещето на библиотеките проблем. Дали те ще се интересуват преди всичко от разпространението на "знанието като идеи", или най-важна ще бъде технологичната страна - организация и разпространение на "знанието като данни". През ХХ в. доминира втората тенденция. Дж.Шира смята първата тенденция за непродуктивна. Той препоръчва на библиотекарите да се обърнат към теорията на "символното взаимодействие", за да поставят истинските основи на бъдещото библиотечно дело. В противовес на системния анализ, "който е методологичната основа за изследване на технологичните страни на АИС и който не обръща внимание на човешкия фактор в тях, теорията за "символното взаимодействие" отчита психофизиологичния процес, чрез който се осъществява интелектуалната комуникация между хората" [17].

Основите на тази алтернативна теория, отчитаща преди всичко хуманистичните аспекти на комуникацията, бяха поставени през 30-те години от Дж.Х.Мид. Според Мид знанието представлява специфична форма на организация на социалното

взаимодействие. Индивидуалното съзнание и в частност знанието се ражда в резултат на процесите на комуникация. Символният характер на знанието и на редица други функционални образувания (Аз-образът например) се детерминира от особеностите на социалното взаимодействие, преди всичко от съвкупността от обобщени социални норми ("обобщения друг") и ролеви предписания, съществуващи в дадена социална група. През 70-те години Шира застава изцяло на позициите на тази теория и искрено смята, че тя ще спомогне за изграждането на фундамента на съвременното и бъдещото библиотечно дело. Той казва: "Ние, библиотекарите, трябва постоянно да си напомняме, че имаме работа по-скоро със социални и психологични явления, отколкото с физически явления и обекти" [17]. Според него съществува реална заплаха за дехуманизация на библиотечното дело, за неговото обезличаване от страна на информатиката.

Изричната препоръка на Дж.Шира е: "Този превъзнесен мотив (символичен образ на компютъра, въведен от Карл Попер) трябва да бъде инструмент, роб, иначе ще се превърнем в чираци на един вълшебник с данни, данни и нито една мисъл" [17,19].

Тази констатация едва ли може да ни остави равнодушни. И все пак в тази позиция смущава преди всичко категоричността в изричането, във формулирането на иначе верни наблюдения и изводи. Перефразирайки Н.Бор, ще кажем, че за големите истини е характерно отрицанията им да са също така верни. В позицията на Дж.Шира смущават неверието в технологичната мисъл, опитът за закрепостяване на човешкия фактор към определено място, в определени граници в сферата на комуникациите. В този скептицизъм има нещо трезво, разумно, подкрепено с голям личен опит. И все пак много често и най-трезвите оценки са били опровергавани. Противопоставянето на информацията като данни и като знание, което прави Дж.Шира, едва ли е вече ефективно. Значително по-съществен е въпросът, как

трябва да бъде организирана и оптимизирана човешката дейност с помощта на компютъра. За съжаление този проблем засега се обсъжда едностранно - като проблем за организирането на индивидуалната дейност с помощта на компютъра, който може да "съдържа" огромни масиви от данни. Значително по-съществен обаче е проблемът за организирането на социалната колективна дейност с помощта на компютри. В този смисъл Дж.Шира е прав - символната интерактивност на Мид, а не теорията на системните операции, е по-релевантен изходен пункт за компютризацията. Специално ще обърнем внимание на обстоятелството, че самите компютърни (преди всичко софтуерни) технологии в последно време също се ориентират към моделиране на процесите на символното взаимодействие, т.е. правят се опити за създаване на изкуствен интелект и особено на т.нар. "експертни системи". Експертните системи навярно ще революционизират тотално организацията на индивидуалната дейност. Можем също така да предположим, че тяхното усъвършенстване ще доведе до "снемането" на така популярното и изстрадано различие - информацията като данни и информацията като знание, което всъщност отразява протовопоставянето на технологичните и мировозренческите или хуманитарните аспекти на културата.

Това противопоставяне "пронизва" всички съществуващи разбирания за библиотеката и нейното бъдеще. Така например то е налице в дискусиите около "безхартиеното" общество. Идеята за безхартиеното общество се роди като резултат от осъзнаването на редица технологични преимущества на компютърните технологии пред традиционната издателска дейност и "книжна комуникация".

"Оптимистичните" обаче прогнози от 60-те години за "безхартиеното общество" [20, 21] претърпяха сериозни корекции. По всичко изглежда, че човечеството върви към един такъв модел, но много по-бавно [28]. Днес има крайни възгледи по въпроса и от едната, и от другата страна. Аргументите на апологетите на "безхартиеното общество" са преди всичко

от научно-технологично естество, докато тези на неговите отрицатели са на социална и хуманитарна почва. Ясно е обаче, че още дълго време, поне до началото на следващия век, "безхартиените" технологии ще съжителстват с класическите "хартиени" технологии. Тази перспектива очертава достатъчно добре настоящите и бъдещите задачи на библиотеката, както и методите, с които те следва да бъдат решени.

По-горе бе показано, че в технологично развитите страни е налице тенденция за изместване на голяма част от библиографското обслужване извън библиотеките. В по-малка степен засега това засяга пълнотекстовото библиографско обслужване. Факт е, че библиотеката загуби отдавна монопола върху пространението на знанието и в бъдеще тя ще бъде в остра конкурентна борба с множество и различен тип информационни звена. Успехът в тази борба предполага активно идейно и технологично модернизиране. Най-логично е да очакваме, че библиотеката и съвременните информационни звена ще конвергират към един тип институция.

От тази гледна точка задачите, които стоят пред днешните библиотеки и библиотекари, могат да бъдат ясно формулирани. Те придобиват особена релефност, когато става въпрос за научни и университетски библиотеки. В случая типовете потребители могат да бъдат прогнозирани по-лесно, а оттук да се видят по-ясно и целите, стоящи пред тях. Според редица библиотечно-информационни футуролози [22, 26] задачите от операционно и технологично естество, които трябва да решава библиотеката до началото на следващия век, за да задържи водещи позиции в сферата на информационното обслужване на обществото в общи линии са следните:

1) Денонощен достъп до фондовете на библиотеката, включващи пълнотекстови бази от данни и всякакъв вид класически и "безхартиени публикации".

2) Неограничена и евтина памет (възможност за натрупване на данни).

3) Високоеластични файлове и масиви с възможност за оперативна реструктуриране.

4) Възможности за усъвършенствано "булево търсене" (на пример с "тежести", т.е. ключови думи с различни коефициенти на значимост). Търсене по различни класификационни номера.

5) Висока компетентност на техническата предметна експертиза.

6) Разработка на високоинтелигентен интерфейс потребител - АИС. Възможности за предметно търсене чрез езици, близки до естествените.

7) Възможности за графична обработка с висока степен на разрешимост.

8) Телекомуникационни поръчки за библиотечно-информационни материали, отсъстващи в наличните класически и електронни фондове.

Според М.Кьонинг човечеството от 1986 г. навлиза в третата фаза на развитие на автоматизираните информационни системи [22]. Тя се характеризира с експоненциален ръст на телекомуникационните възможности за разлика от първите две фази, за които бе характерен експоненциалният ръст (законът на Мур) на операционните и запаметяващите възможности на АИС.

В близко бъдеще огромните масиви от знание ще се съхраняват в библиотеките във вид на битове и байтове. Как обаче знанието ще добие тази форма и още по-важно - как то ще бъде извлечено оттам с минимален "шум" и максимална релевантност? Това е централният въпрос. Изключително комплексна задача, включваща в себе си редица възлови проблеми от сферата на изкуствения интелект и експертните системи, лингвистиката, семантиката, електрониката и евентуално биоелектрониката.

Именно тук редица оптимистично настроени автори виждат място за ефективна изява на уменията, знанията и усета на библиотекаря. М.Кьонинг пише: "...Библиотекарят по стил на обучение и квалификация притежава уменията на един системен аналитик. Това личи от неговата способност стриктно да отра-

заява сърцевината на информацията в реферативни интервюта, да я организира в търсещи системи, а всичко това е фундаментът на системния анализ" [23]. Подобен възглед споделя и авторът на актуалната и много дискутирана статия "Поглед от позицията на чипа" - П.Молхофт [24]. Могат да се формулират редица съмнения и възражения по отношение на един такъв възглед. Например Т.Миякава забелязва скептично: "...Оглеждайки себе си и своите колеги, аз трябва да призная, че е много съмнително библиотекарите от моето поколение да съумеят да станат чипове в експертните системи на библиотеките от нов тип" [25].

Този песимизъм за съжаление има реална основа в огромната маса библиотекари, честно и почтено вършещи своята работа в съвременните библиотеки. Затова по цял свят въпросът за обучението на библиотечните кадри, за тяхната квалификация стои много остро. България в това отношение не прави изключение, проблемите са дори по-тежки за решаване. Библиотечното образование у нас от гледна точка на новите изисквания е просто отчайващо, а и материалната база на повечето библиотеки е незадоволителна. Въпросът с квалификацията на библиотекарите е не по-малко възлов от този за хардуерното и софтуерното осигуряване. Спорадичното привличане на специалисти от други специалности не трябва да бъде правило - то не може да реши пълноценно проблемите на библиотеките. Необходими са библиотекари информатици, а такива специалисти засега в страната ни никой не подготвя.

Очевидно е, че библиотеката би трябвало да се превърне в един модерен библиотечно-информационен център с всички атрибути на новите технологии. Можем да пофантазираме заедно с някои и други автори за времената, когато проблемът за експерта в автоматизираните информационни системи ще бъде решен глобално и генерирането, съхраняването и разпространението на знание ще добие коренно различни форми. Това навярно ще бъде едно безхартиено общество и библиотеката в днешния ѝ

вид би могла да намери място в него само в качеството си на музей на "хартиената ера". Особена полза от такива фантазии няма. Решаването на този кръг от задачи в много отношения е равносилно на появата на изкуствен интелект, по редица параметри еквивалентен, а по някои и надвишаващ човешкия.

Затова нека спрем до близките задачи, към които трябва да се стремят библиотеките и които са като че ли ясни. Дали обаче библиотекарите ще помнят заръките на Дж.Шира и което е по-важно - дали ще съумеят да ги следват? Това е фундаментален за обществото въпрос, който изисква всеотпадна и активна подкрепа.

Всъщност като че ли друга алтернатива няма. Само така библиотекарите ще могат да заемат почетното място на "регулировчици на човешкото знание в бъдещото общество" [27].

Л и т е р а т у р а

1. Fritz, M. Knowledge: Its Creation, Distribution and Economic Significance. Vol.13. Princeton, N.Y. Princeton University Press, 1980.
2. Otlet, P. Les sciences bibliographiques et la documentation. Vol.8. Paris, Institute Internationale de Bibliographie, 1903.
3. Lancaster, W.F. Toward Paperless Information Systems. New York, Academic Press, 1978; Bell, D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York, Basic Books, 1973; Little, A. Into the Information Age, Chicago, American Library Association, 1978.
4. Tate, V.D. Introducing American Documentation. - In: American Documentation, Vol.1, 1950, 3-7.
5. Moors, K. Coding, Information Retrieval and the Rapid Selector. - In: American Documentation. Vol.1. 1950, 225-229. (Смята се, че в тази статия за първи път се употребява съчетанието "информационно търсене".)
6. Bush, V. As We May Think. Atlantic Monthly, July, 1945.
7. Wise, C.S., J.W. Perry. Multiple Coding and Rapid Selector. - In: American Documentation. Vol.1, 1950, 76-83.
8. Taube, M., I.S. Wachtel. The Logical Structure of Coordinate Indexing. - In: American Documentation. Vol.3, 1952, 213-218.
9. Perry, J.W., A. Kent. Documentation and Information Retrieval. Cleveland, Western Reserve University Press, 1957.
10. Shera, J. Classification as the Basic of Bibliographic Organization. - In: Bibliographic Organization. Chicago, University of Chicago Press, 1951.
11. Shera, J., D.B. Cleveland, B. Donald. History and Foundation of Information Science. - Annual Revues of Information Science and Technology. Vol.12. White Plains, New York, Knowledge Industries Publications, 1977, 249-275.

12. Machlup, Fr., V. Mansfield. *The Study of Information*. John Wiley and Sons, 1983.
13. Rayword, B.D. *The Study of Information...*
14. Rayword, B.D. *Library and Information Science: A Historical Perspective*. - *Journal of Library History*, Vol.20, 1985, 121-136.
15. Rush, J.E. *Technology Services Quarterly*. Vol.3, 1985-1986, No 1-2. 97-112.
16. Kochen, M. *The Study of Information...*
17. Shera, J. *The Study of Information...*
18. Wilson, P. *The Study of Information...*
19. Popper, K., J.C. Eccles. *The Self and Its Brain*. New York, Springer-Verlag, 1981.
20. Lancaster, W.F. *Toward Paperless Information Systems*, New York, Academic Press, 1978.
21. Licklider, J.C.R. *Libraries of the Future*. Cambridge, MIT Press, 1965.
22. Koenig, M.E.D. *Information Systems Technology: An Entering Stage 3*. - *Library Journal*, 1987, February.
23. Koenig, M.E.D. *Librarians: The Untapped Resource*. - *Datamation*, 1983, September, 243-244.
24. Molholt, P. *A View from the Chip: The Influence of Information Technologies on Libraries and Librarianship*. - *IFLA Journal*, Vol.13, 1987, No 1, 14-22.
25. Myakawa, T. *Response to Pat Molholt's Paper on a View from the Chip*. - *IFLA Journal*, 1987, Vol.13, 23-25.
26. Battin, P. *The Electronic Library*. *New Information Technologies and Libraries*. - *Proceedings of the Advanced Research Workshop Organized by the European Cultural Foundation in Luxembourg*, 1984, November.
27. Licklider, J.C.R. *The View from the Half Way Point on a Journey to the Future. A Progress Report on the Interaction between Libraries and Information Technology*, 13-31; *Large Libraries and Technological Development*. - *Proceedings of a Symposium Held on the Royal Library, The Hague 29 Sept. - 1 Oct. 1982*, ed. by C.Reedijk, Munchen, 1984.
28. Ершов, А.П. *Компьютеризация: от компьютерной грамотности учащихся к информационной культуре общества*. - *Коммунист*, 1988, № 2.

LIBRARY - INFORMATICS

Dincho Krustev

(S u m m a r y)

This article is an attempt to examine the interrelations between information science and library science from the end of the 19th century to the present days. They are treated as complementary, cognate to each other with a special "attention to the analysis of consistences and inconsistencies, of pertinence and relevance of arguments, and of

the linkages of pragmatic considerations with philosophical premises..."

АВТОРИ:

- АРГИРОВА-ГЕРАСИМОВА, Мария** - ст.н.с.ІІ ст. в ЦБ на БАН,
к.филол.н.
АТАНАСОВА, Даниела - н.с.І ст. в ЦБ на БАН
БЕЗЛОВА, Йорданка - гл.библиотекар в ЦБ на БАН
ДЕНЧЕВА-ВЪРБАНОВА, Кристина - н.с.І ст., инж. в ЦБ на БАН
КАЗАНСКИ, Никола - н.с.І ст. в ЦБ на БАН,
к.филол.н.
КРЪСТЕВ, Динчо - ст.н.с.ІІ ст., директор на ЦБ
на БАН, к.м.н.
СТАЙКОВА, Цветана - ст.н.с.ІІ ст. в ЦБ на БАН,
к.пед.н.

ПРОБЛЕМИ НА СПЕЦИАЛНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

Редактор **И р е н И в а н ч е в а**
Художествен редактор **Л и л и Р а д е в а**
Технически редактор **А н н а М и х о в а**
Коректор **С т е ф к а Б а и р е в а**

Издателски индекс 13406

Формат 60x84/16

Печатни коли 10,50

Тираж 500

Издателски коли 9,80

ISBN 950-430-172-0

Печатница на Издателството на БАН
1113 София, ул. "Акад. Г.Бончев" бл.6
Поръчка № 400